

The Project Gutenberg eBook of Maaemon lapsia, by Arvid Järnefelt

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Maaemon lapsia

Author: Arvid Järnefelt

Release date: March 31, 2005 [EBook #15514]

Most recently updated: December 14, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MAAEMON LAPSIA ***

Produced by Tapio Riikonen

MAAEMON LAPSIA

Kertomus

Kirj.

Arvid Järnefelt

Otava, Helsinki, 1907.

SISÄLLYS:

Alkulause

1. Satimessa
2. Kulkukauppias
3. Nuoriherra
4. Rauhalahdi
5. Syntymäpäivä
6. Herra Vendell
7. Maanalaiset voimat
6. Enkelien töitä
9. Viisas kuin käärme ja laupeas kuin kyyhkynen
10. Kinturin kuolema

Tämmöinen on tarina:

Muinaisina aikoina tulivat vallottajat tähän maahan, tulivat kiiltävin peitsin, kirjavin kypärin, sotakunniassa loistavaa ristiä edellensä kantaen. Kalevan miehet nousivat jumaliensa puolustamaan, kylät paloivat, ryskyen kaatuivat pyhät lehdot. Vallottajan miekka ja tuli voitti. Vastahakoinen kansa karkotettiin korpiin kuolemaan, mutta heikko kansa kastettiin uusien herrain alamaisiksi.

Kansoja vallotetaan ja kukistetaan, ihmisiä karkotetaan ja nöyryytetään, mutta kukistuvatko jumalat, ja voidaanko jumaliakin karkottaa? Vai minne joutuivat Ilmattaret, minne Päivättäret, Kuuttaret, minne Ahti vellamoineen, minne Tapio sinipiikoinensa? Minne kaikki ne haltijat, jotka ihmiskieltä taitaen olivat ilman pitkiltä pihoilta ihmiselle puhuneet,—jotka meren hyrskyissä hänelle miehuutta laulaneet,—jotka tähtiönä hänen haaveitansa herättäneet, tai metsäsalojen poluilla hänen runomielensä virittäneet ja hänen yksinäisyytensä ikävän vaihtaneet riemuun?

Jos miehet hävisivät, hävisivätkö jumalat?

Eivät hävinneet, kaikki elävät vielä tänä päivänä, joka meille paistaa.

Vallottajain tietämättä, tahtomatta, oli hurmeiseen maahan istutetun ristin mukana seurannut myös Totuuden Henki, joka ei ole koskaan tulen ja miekan kanssa liittoa tehnyt.

Maahan tultuansa se kutsui kansan hylkäämät jumalat eteensä ja puhui heille näin:

»Minun nimessäni menköön kerran kaikki takasin, mikä tulella ja miekalla rakennettu on, niin että joka on ottanut, se on kerran antava, ja joka on ryöstänyt, se on kerran jälleen lahjottava, ja joka on herraksi tullut, on itsensä palvelijaksi tekevä. Eikä se ole miekalla ja tulella takasin menevä, vaan minun enkelieni avulla. Katso, minä teen teidät enkeleikseni, ja teidän puheenne olkoon ihmisille jälleen kuuluva, kunnes kaikki täyttyy ja minä näen kahtia hajonneen ihmiskuntani jälleen yhtyneenä».

Näin puhui totuuden henki.

Ja antoi enkeleille aikaa tuhannen vuotta, ja antoi heille äänen, joka hiljaisena kuin aamutuuli soi ihmisten tunnoissa.

Se ääni soi vielä tänäkin päivänä, joka meille paistaa.

1.

Satimessa.

Sumuisena marraskuun päivänä, hämärtaissä, eli juuri siihen aikaan, jolloin tienristeyksessä oleva maakauppiaan puoti tavallisesti oli tyhjänä ja hän itse pääsi hetkeksi kamariinsa päivällisunille, pamahtikin puodin ovi suurella räminällä auki ja notkean vieterivivun päässä roikkuva ovikello, hurjasti edestakasin viuhtoen, hätääntyi pitkään häivytykseen:

—Tänne, tänne, täällä tulee Kinturin Janne, ettekö kuule, Kinturin Janne, joutuin joutuin, joutuin, Kin—Kin—Kinturin Janne, kin—kin—kingelikin—kin—kin—kin—

—Jaha, jaha,—vastasi kauppias kamaristaan, ja rupesi tekemään nousua, vaikka jo oli ehtinyt käpristyä sohvalle loikomaan, seinään päin kääntyneenä, takki ihanasti hartioille heitettyinä, jalat ahtaista patinoista sukkasilleen vapautuneina.

—Se on Kinturin Janne!—puheli hän ja veti ähkien patinat jälleen jalkaansa,—sen tuntee kohta soitosta,—eipä luulisi että se on se kitupiikki, rämysyttelee ovia kuin paras rusthollari.

Ja tuli lönksöttäen puotiin, punanaamaisena, valkosia silmäripsiänsä räpyttäen, mutta kohta Kinturin nähtyään suli hyvälle tuulelle, ja reippaalla ystävyydellä tervehti, sekä kysyi kuulumiset.

Kinturin Janne, torppari, yhdeksän lapsen isä heitti tiskille kokonaisen tappovasikan sekä kolme kiloa torpan parhainta kirnuvoita. Sitten asettui nojalleen tiskiä vasten, ja paljon merkitsevällä, kunnioittavalla ja kohteliaalla kuiskauksella kysyi olisiko myydä—hiirenloukkuja?

—No mikäs nyt? Syövätkö hiiret viljaa? Ei taida Kinturin viljat enää laariin mahtuakaan? Täytyy vissiin säkeissä pitää?

—Se on asia, se on asia,—myönnytteli Kinturi, hyvin ymmärtäen kauppiaan iänikuiset pilat muka hänen rikkaudestaan.

Heillä oli sellaiset välit ja parakraahvit keskenänsä, että Kinturin oli kerran kaikkiaan sovitusta määrärahasta myyminen hänelle jokainen tappovasikka, kuusiviikkoiseksi juotettuna, samoin myös tuominen puotiin kaikki voi, mikä torpassa kirnuttiin, ja mitä ikänä muuta saattoi olla myytävänä.

Tämä välipuhe näytti Kinturista kohtuulliselta, sillä hän nautti puolestaan suuria etuja puodissa. Ei hän tarvinnut rahaa, kun tuli ostamaan, ja velkaa, joka hänelle vuoden pitkään kahvista, jauhoista, suolasta, sokerista ja tupakista karttui, ei kauppias milloinkaan sopimattomasti kiristänyt, vaan tyytyi aina odottamaan ensi vasikkoihin. Sillä kauppias oli todenteolla hyvä mies, ja Kinturi kävi mielikseen puodissa.

Erittäinkin tunsu Kinturi vielä ylpeyttä siitä läheisestä tuttavallisuudesta, mikä heidän välillään oli huolimatta siitä, että kauppiasta saattoi pitää herrasväkeen kuuluvana. Kinturi vihasi ja karttoi herrasväkeä, niinkuin kaikki hänen esi-isänsä olivat aikojen alusta tehneet. Mutta tämä kauppias se oli talonpojasta ponnistainnut herraksi ja monet herrat vetänyt nenästä, joten hän oli Kinturille todistuksena, että »onpa sitä meilläkin älyä, kun kysymys tulee». Suuresti hän sentähden kunnioitti kauppiasta ja koko tätä puotia, sekä ylpeili, kuten sanottu, läheisestä tuttavuudestaan kauppiaan kanssa. Kinturin suurimpia nautintoja oli tulla puotiin, kun siellä oli paljon väkeä, ja tuon tuttavuuden osottamiseksi hakea itse esille mitä tarvitsi,—ottaa esimerkiksi omin käsin koukkupää-kepillä alas kimppu suitsia, valita niistä mieleisensä, ja sopia kauppiaan kanssa hinnasta noin niinkuin ohimennen, kesken muuta kaupankäyntiä. Toisinaan hän saattoi itse mennä tiskin taaksekin, avata naulalaatikon, lukea käteensä sata kappaletta kolmituumaisia ja ottaa ne haltuunsa, kauppiaalle vaan hiukan päätä nyykäytettyään. Kauppias vastasi aina samalla tavalla: hiukan vaan nyykäytti ja iski silmää. Tai hyvässä lykyssä lisäsi: »mittaappas sinä Kinturi öljyä Sareenskalle, kun tässä on niin kiiru». Semmoisina hetkinä tutut ja vieraat puodissaolijat katsoivat Kinturiin suurella kunnioituksella, jopa nuo palkkojensa vuoksi ylimieliset sahalaisetkin, otsatukkavarsat, menivät äänettömiksi ja vaipuivat turhaan arvailemaan hänen ja kauppiaan välejä.

Mutta nyt tuli Kinturin Janne, kuten sanottu, hiirenloukkua ostamaan; eikä puodissa ollut ketään muita ostajia; ei myös Kinturin Janne ollut enää entinen Kinturin Janne.

Kauppias otti alas joukon erilaisia satimia, yhä laskien pilaa torpan muka täyttyneistä viljamakasiineista.

—Vai olisivatko hiiret päässeet skafferiin sokerin ja vehnäsen kimppuun?—pani hän, ystävällisesti silmää iskien.

Kinturi iski takasin ja koetti nauraa entisellä tavalla, niinkuin vaati heidän aina leikkisä välinsä, josta he eivät vielä milloinkaan olleet poikenneet. Mutta eipäs voinutkaan tällä kertaa kestää, vaan tuli totiseksi ja rupesi häpeissään niitä loukkuja muka lähempää tarkastelemaan.

Ei yksikään miellyttänyt häntä. Ne paukahtavat liian kovasti, sanoi hän. Hän tahtoi sellaisia, jotka eivät lauetessa antaisi ääntä. »Minä olen niin vikkela heräämään. Jos totta puhutaan, niin ne hunsvotit pitävät meillä sellaista peliä,—hiiret meinaan,—ettei niiltä saa enää nukuttuakaan. Ja tässä tulee jo vanhuus, tietääkö herra kauppias. Se kustantaa, kun taksvärkin päälle yön mittaan silmät seljällään heittelee ruumistaan kyljeltä kyljelle.»

—Ja mikä ne hiiret tupaan ajaa, vaikka makasiinit on täynnä tavaraa!—sanoi kauppias kääntäen taas vaan leikin puolelle.—Varros nyt, minä annan Kinturille kohta sellaisen kojeen, ettei paukahda olleskaan.

Hän veti esiin merkillisen laitoksen. Siinä oli varsinaisen satimen sivussa lakkinen vesisäiliö ja tämän päällä komero, johon pieni rautalankaverkosta tehty sola nousi satimesta.

—Katos nyt, Kinturi. Kun hiiri on mennyt sisälle, niin putoo tuo pieni läkkiplootu aukon eteen. Nyt rupee hiiri reistaamaan itseänsä ulos ja kiipee ylös tuonne noin komeroon. Mutta kas silloin komeron pohja pettää ja hiiri putoo veteen, ja taas menee pohja paikoilleen ja plootu aukee loukun suun edestä. Niin tämä värkki upottaa viisi-kuusi hiirtä yhtenä yönä, eikä Kinturi tiedä mistään, nukkuu kuin posu, se kone käy kuin rasvatuilla pyörillä,—ei kuulu mitään.

—Aih—ihmetteli Kinturi. Hän tarkasteli tuota viekasta laitosta, ihmetteli, eikä voinut olla kehasematta ihmisjärjen terävyyttä.—Tuosta noin ensin,—matki hän kauppiasta,—sitten ylös komeroon,—ja ploiskis! Eläkä mene enää minnekään, ei pääse, siinä sitä ollaan,—turkane sentään!—Hän käänteli nakkia ja tirkisteli sen sisälle ja taas käänteli.—Mihinkäs siitä pääsit! Et mihinkään!—Niin se on, herra kauppias,—ajatukset eivät tahdo antaa yöllä rauhaa; meinaan: tuppaa funderamaan liiaksi. Ja Kinturi aikoi lopullisesti jättää leikkisyyden välit. Hänen nenänvarttansa kutkutti ja silmät vettyivät. Hän tahtoi puhua kauppiaalle kaikki surunsa. Kauppias oli hyvä mies, sen Kinturi oli itse nähnyt; oli nähnyt kuinka hellästi se osasi kasvattivarsaansa taputella, kuinka lempeästi hyväili kissaa, kuinka kuherteli vaimonsa

kanssa,—ne olivat kuin vastanaineet ainakin,—ja kerrottiinpa vielä, että oli auttanut sisarensa pojan—hulltioimen—suuresta rahapulasta, kadottaen itse tuhansia. Miksikäs ei semmoiselle tuttavalleen sydäntänsä avaisi ja asioitansa kertoisi!

Ja niinpä siis Kinturi ensi kerran poikkesi leikillisyydestä ja ratkesi puhumaan pimeästä tulevaisuudestaan, sillä hullusti olivat hänen asiansa ennenkin olleet, mutta nyt oli käynyt vielä hullummin: hän oli riitaantunut isännän kanssa. Isännän riihestä oli näet kuroja kadonnut, jotka oli koottu puimahuoneen nurkkaan, ja isäntä oli pannut toimeen suuren etsimisen kaikkien alustalaistensa luona. »Minä en ole sinun kurojasi varastanut», karjasin minä hänelle ja haukuinpa vielä kaikista entisistäkin, mutta se käski vaan polisin käydä sisälle, ja niin perhanat tulivat ja käänsivät kaikki nurin, —aitassa heittivät muijan klänningit maahan,—uuspeilit! Onko lupa tulla ihmisten asuntoihin? Vai saanko minä lähettää polisin hänen nurkkiansa penkomaan milloin vaan lystään?—No, eivät löytäneet kurojansa meiltä, mutta vihapäissään se otti polisit todistajiksi ja käski minun pois koko torpasta. Sanokaa te, herra kauppias, saako hän niin tehdä?

—Onko Kinturilla paperia torpan päälle?

—Ei ole paperia, mutta eikö mahda sentään sana pitää, kun on minullakin todistajat? Torppa on ollut isälläni ja isän isällä. Joka sen metsään perkasi ja kiviaidalla ympäröitsi, tarvitseeko sekin vielä paperia?

—Se on sitten vaan niinkuin lupauksen päälle? Ei, ei se kelpaa. Kaikki pitää olla paperilla. Menkää nyt Kinturi ja tehkää pian sovinto isännän kanssa.

Kinturi huokasi ja rusahti ikäänkuin pienemmäksi entistään, rinta vajosi sisemmäs ja silmät jäivät tuijottamaan tiskillä olevia muruja.

—Johan minä sitäkin olen koettanut. Kovasti se kävi luonnolle, mutta koetinhan minä. Ja isäntä sanoi: »kun maksat velkasi ja suostut uuteen veroon, niin jää». Minä olen, näette, hänen tukeistaan rakentanut kamarihuoneen tuvan viereen. Mutta mistäs minä rahat otan?

Kauppias alkoi vainuta, että Kinturi ehkä aikoo häneltä rahoja tiedustella ja rupesi kääntämään purjetta pois päin näiltä sydämmellisyyden vesiltä. Hän kiipesi ähkien polvilleen tiskille kattolamppua sytyttelemään. Sieltä hän sanoi kyllä hänkin saaneensa ennen muinoin kovia kokea pelkkien liikeasiain vuoksi. Rahaa ei tule sisään ja vekselit lankee, maksupäivä ei koskaan odota. Monta kertaa on kaikki niinkuin tulella. Ruoka ei maita, uni ei tule silmiin, täytyy vaan käännellä kyljeltä kyljelle.

—Jah, jah,—kyljeltä kyljelle,—matki Kinturi. Kokemuksien yhteisyys ilahutti häntä siihen määrään, että molemmin käsin täytyi pyhkiä pitkin kutisevaa nenänvartta vuotavia kyyneleitä. Hyvä, hyvä mies se on tämä kauppias. Jos se kiristelikin pennisiä, niin mitäs kauppias muuta mahtaa! Kerrassaan hyvä!

Lamppu syttyi ja valaisi häikäisevästi kaikki puodin pienimmätkin esineet.

—Noh, ei sovi moittia, onhan lopultakin ruvennut hyvin käymään,—sanoi kauppias ruuvailien liekkiä ylemmäs. Hän pudotti itsensä kömpelösti tiskiltä alas ja ähki pois kaikki muistelmansa. Kuitenkin antoi hän Kinturille vielä hyvän neuvon,—parhaan minkä tiesi.

—Kuinkas vanha se Kinturin muija jo onkaan?

—Kolmekymmentä ja kahdeksan ajast'aikaa.

—Oho, vielä voi Kinturi sitten saada puolitusinaa lapsia tykö. Kuinka monta niitä olikaan entisiä?

—Yhdeksän on elossa ja kolme on kuollut,—sanoi Kinturi elpyen jälleen, ojentui ilosen ylpeästi ja odotti kauppiaan kehasua. Mutta kauppias alkoi torua.

—Onkos se laitaa, Kinturi? Köyhtyisi siinä moni varakaskin, jos semmoinen lapsilauma olisi elätettävänä. Mikä niitä niin paljon maailmaan laittaa? Se on pelkkää tyhmyyttä sellainen!

Ja hän kumartui lähemmäksi Kinturia, ja vaikka puodissa ei ollut muita, rupesi kuiskuttelella neuvomaan, kuinka lapsia voi välttää.

Kinturi katsoi suu auki kauppiaan silmiin, ymmärtämättä hänen tarkotustaan.

Samassa hulpahti puotiin roikka sahalaisia. Ja kun kauppias lopetti taas samaan huudahdukseen: »onkos se laitaa, semmoinen lauma!» rupesivat he myös ivaamaan Kinturia hänen lapsiliutansa vuoksi. Jokainen heistä oli häntä viisaampi. Ja he puhuivat ääneen siitä mitä kauppias oli juuri ikään kuiskutellut. Rivoja he olivat kovin suustaan.

Kinturi hiostui.

Harvoin hän metsätörpastaan osui näille sivistysmaille, mutta kovia kolauksia hän aina sai, kenen kohtasikin. Koetti nauraa ja pitää samaa ääntä kuin muutkin, mutta sydän oli tuskassa ja halusi pian takasin metsään, niinkuin lintu, joka on eksynyt ihmisasuntoon.

Tuli onnettomuudeksi puotiin vielä valttarin lihava rouva vasikanlihaa ja voita kysymään, ja kun kuuli, että kauppias torui Kinturia köyhyydestä, sanoi puolestaan närkästyksellä:

—Köyhe? Ei pite puhu köyhe. Kun teke paljo lapset ja juopottele ja osta kaffet ja vehneleibe, sitte tule köyhe. Kuka keske kaffet juoda, kun on köyhe?

Ja pyörähti kantapäällään omaa kiivauttaan.

Kinturin teki mieli hypätä ilmaan ja haukkana iskeä rouvan niskaan, tai muuten pöllyyttää sitä ja viskata sitten ulos puodista. Se oli Kinturin kipakka veri, joka niin käski; mutta esi-isät neuvoivat: kumarra kiltisti rouvalle ja sano: »taitaa olla niin», ja mene sitten matkaasi metsään.

Kinturi totteli aina esi-isiä. Hän kumarsi rouvalle ja sanoi: »taitaa», kallistui kuitenkin sitten käsien varaan tiskiä vasten ja rouvan kuullen, toimellisella kohteliaisuudella, käski kauppiaan panna paperiin kilon parasta kolmen markan kahvia ynnä saman verran palasokuria—, »ja antakaa vielä markan edestä vaikka vehnäsiäkin, koska näkyä olevan tuoreita».

Tämä kosto ei tosin ollut esi-isäin suostumuksella, mutta hän lunasti sillä verensä intohimoisen repelemishalun, ja esi-isät tyytyivät.

Kesti kauan ennenkuin kauppias sai Kinturin tilaukset kokoon. Rouva rupesi katselemaan hiirenloukkua. Silloin Kinturi, joka etsi lisä-kostoa, otti vielä senkin ja nyykäytti kauppiaalle, että »tämäkin otetaan».

Ja vaikka Kinturi ovesa kuuli kauppiaan vaativan rouvalta lihasta ja voista kaksikertaa suurempaa hintaa kuin minkä itse Kinturille maksoi, nautti hän vielä siitäkin kostosta. »Kukkaro nurin, rouva kulta, ja rahat maalle vaan!» ajatteli hän ja oli mielessään vetävinään ulos ja kääntävinään nurin vielä rouvan hametaskunkin.

Kauppias ei häntä lainkaan harmittanut. Kauppias teki hänen mielestään mitä ammattinsa mukaisesti pitikin, kiskoessaan hänestä, Kinturista, kaikkea mahdollista voittoa. Mutta se rouva! Turkane sentään, jospa olisi saanut lentää sen niskaan!

Ajaessaan kotiin hän yhä hikoili, kun muisteli niitä sahalaisten ja kauppiaan neuvoja. Mutta valtatieltä syrjään poikettuaan, ja sen mukaan kuin lampunvalon häikäsemät silmänsä jälleen tottuivat pimeään, kun nenästä haihtui petruulin ja silakan haju ja korvakin unohti puotikellon kilahduksen, väljentyi hänen ahdistunut mielensä jälleen, ja rauhottuen hän katseli tihkuvassa usvassa häämöttäviä mäntyjä, kun ne taajentuivat yhä tiheämmäksi seinäksi ja hän vihdoin uppoutui tutusti huokuvaan kotikorpeensa.

Se hiirenloukku, jota Kinturi toi mukanaan, tuntui hänestä olevan nyt se taikakalu, joka oli vielä auttava hänet jaloilleen. Sillä ainoastaan tuo unettomuus oli ehkä syynä hänen ruumiinsa voimien heikontumiseen, joka oli häntä ensin niin pelästyttänyt. Kun hän vaan saa hiiret hävitettyä ja jälleen nukkuu yönsä, on hän tekevä työtä taas kuin karhu. Itse hän menee päivätöihin, mutta yöltä hän varastaa kaksi aamutuntia, jolloin on kuudan, ja ajaa tukkia metsästä maantien syrjään, josta ne on joululumilla hyvät toimittaa sahalle, ja silloin tienaa viitosen päivää kohden. Putte ei ole nirsu. Sille kun ripottaa vähän jauhoa silpun päälle, rouskuttelee se nurkumatta yön läpeensä.

Ja kotiin tultuaan Kinturi pyyhkäsi Putteansa vähän oljilla, loi lannan, lykkäsi reen vajaan, ja meni tupaan.

Perhe oli jo illastanut.

Hän asetti loukun pöydälle, antoi kahvit, vehnäset ja sokerit vaimollensa, Marille, ja istui sanaakaan sanomatta syömään perunoita.

Mari katsaheli häneen kysyvästi, mutta ei mitään kysynyt, sillä näki selvästi, että mies oli nyt vaikenemisen päällä. Suuresti häntä ihmetytti tämä runsas kahviaineiden tulva. Kahvia oli Kinturi tosin Marille aina kovimpinakin aikoina hommannut, vaikka itse ei kahvista juuri vähääkään välittänyt, mutta tämmöinen suuri määrä, ja vielä vehnäsiäkin, oli sentään tavatonta; ja Mari rupesi epäilemään, että se ehkä tahtoi häntä jotenkin pistellä. Hän tuli surulliseksi myöskin katsellessaan Kinturia, joka siinä niin sanattomana söi, kenenkään voimatta ymmärtää mitä se siinä ajattelee ja vihottelee.

Lapsia oli tuvassa viisi kappaletta pieniä ja yksi suurempi, viidentoista vuotias Iita, joka heti isän tultua läksi miesten liikkeitä teeskellen talliin apetta Putelle laittamaan. Hukassa olisi Kinturi ollutkin, ellei hänellä olisi ollut sitä Iita-tyttöänsä; se oli hänen lohdutuksensa ja ilonsa, sillä aikuiset pojat olivat

jo aikaa sitten hänet jättäneet, kun ei Kinturi voinut heille mieluista työtä tarjota ja päivätyöt taloon tuntuivat heistä rengintöiltä. Mutta menköötkin vaan pojat sahoihin ja kaupunkiin, kun on kerran sellainen tyttö kotona! Niinhän se ärjyy hevoselle kuin vanha tallirengi, ajaa jätse saareen ja tuo sieltä heinäkuorman, nostaa hevosenjalat kengittäessä, pinoo rangot rekeen, hakkaa halot, äestää keväisen kaurapellon.—Pienistä lapsista oli poikia ainoastaan yksi, Jaakko, noin kuuden vuotias, muut tyttäriä.

Lapset ympäröivät hiirenloukun, koettaen arvailla sen tarkotusta; kajota ei siihen kukaan uskaltanut isän ollessa tuolla vaikenemisen päällä, ei edes Jaakkokaan, se isän heikkoranteinen lempipoika.

Syötyään otti isä satimen, täytti siinä olevan läkkiastian vedellä, ripotteli jotain murennusta satimen lokeroihin, käski lasten mennä maata ja sulkeutui itse tuvan viereiseen kamariin.

Tämän tuvan-viereisen kamarin hän oli rakentanut toista vuotta sitten, ja siitä pitäin oli nukkunut erillään muusta perheestään. Mari makasi lasten kanssa tuvassa.

Kamariin tultuansa Kinturi asetti satimen uunin ja seinän väliseen nurkkaan, mistä hiirillä oli kulkutie, heittäytyi sitten vuoteelleen ja oli hiljaa.

Eikä kulunut kuin pieni kotvanen, niin jo alkoi nurkassa rapista.

Hiiri varmaan tutkien kiertelee loukkua. Nyt se koskettelee sitä, nyt vähän rämisyttelee jotain sen liikkuvista osista.

Sitten ei kuulu taas pitkään aikaan mitään. Eikä apua odottamisesta.

Kinturin ajatukset irtautuvat satimesta ja lähtevät kiertelemään tuttuja latuja. Kulkevat aina ensin siihen kotitarkastukseen, joka oli niin tärisyttännyt koko hänen elämänsä ja kääntänyt kaikki asiat nurin päin; kulkevat ja hiipivät isännän ympärille, panevat toimeen ankaroita sanakiistoja sen kanssa, väliin kiihottuvat käsikähmäänkin, jolloin Kinturi aina peittooo hänet pahanpäiväiseksi; ja siirtyy sen tehtyään kauemmas entisyyteen, siihen aikaan jolloin hän meni Marin kanssa vihille ja otti isältensä vastaan torpan.

Mutta jo taas rapisee.

Rapisuttelee pahas, mutta ei mene sisälle. Se vissiin oudostelee kojeen kiiltäviä läkkiplootuja. Ja Kinturi kiepsahtaa sängystään, ottaa uunista tuhkaa, sylkääse ja hivuttelee läkkituoppia tahraisemmaksi.

Sitten paneutuu taas hiljaa loikomaan ja odottelemaan. Ja ajatukset jälleen kokoontuvat ja lähtevät joukossa liikkeelle, sikin sokin niinkuin kymmenen kylän hevoset lumireen eteen valjastettuina. Näin alkaa uneton yö.

Kuukin rupesi jo toiselta reunalta paistamaan ikkunanpieleen; siitä näki Kinturi, että oli jo keskiyön yli päästy. Selvästi hän kuuli, kuinka tuvassa Mari rauhallisesti kuorsahteli,—se hänen Marinsa, jonka kanssa he olivat parhaan ikänsä yhdessä eläneet. Ennen, kun he vielä makasivat molemmat tuvassa ja samassa vuoteessa, ja kun ajatukset näin rupesivat kulkemaan, ei hän tarvinnut kuin kallistaa päänsä niin, että se kävi nukkuvan Marin olkaan,—silloin sai rauhan ja turvan.

Mutta nyt he olivat jo toista vuotta erillään maanneet. Sillä kyllä sekä Kinturi että Mari olivat sitä lastenpaljouutta ajatelleet, josta kauppias varotti, vaikeivät he ymmärtäneet siihen parempaa neuvoa kuin toisistaan vierottumisen. Tosin hänen pienimmät lapsensa olivat todistuksena siihen, ettei hänellä ollut tarpeellista luonnonlujuuutta, mutta siitä pitäin kuin tämä kamari oli saatu, olivat he vierottuneet toisistaan hyvinkin pian. Sitä vierottamista auttoi vielä sekin seikka, että Kinturi, voidakseen välttää kaikkia hellyyksiä, teki itsensä kovaksi ja äreäksi; mutta Mari taas käsitti hänen ärtyisyytensä omalla tavallaan ja asettui siihen luuloon, ettei Kinturi enää välitä hänestä, ja eli siis elämänsä vaan lasten seurassa. Eikä tietysti aavistanut mimmoisilla viljamailla Kinturi häntä kuletti, mimmoisilla hopeahelyvaljailla ajellutti ja mimmoisen kultatalon hänen asunnoksensa antoi—unetonna heitellessään itseään kamarinsa vuoteella.

Ja taas kulki Kinturin ajatuksissa hänen avioliittonsa historia alusta alkaen ja tähän päivään saakka.

Hän oli vasta toisella kolmatta sinä kesänä kun ensi kerran näki Marin. Ja Mari oli sinä kesänä täyttännyt vasta kahdeksantoista, solakka herrasväen palvelustyttö, pehmeä tukannuppu ylpeästi pääläella—ja puhvihihat.

Mitä herrasväkeä ne olivat, joiden kanssa Mari oli näille seuduille tullut, ei Kinturi vielääkään oikein ymmärtännyt. Niinkuin muuttolinnut joskus istahtavat mäelle tai toiselle, niin osui tämä seutu sinä kesänä äkkiä herrasväen tulopaikaksi. Niitä tuli valkosia neitosia ja monenvärisiä parasolleja, nuorukaisia, puseroihin ja polvipöksyihin puettuja, herroja ja rouvia. Kävivät katsomassa kevätpuoroja,

luulivat lampaita vasikoiksi, hyvin olivat sääliväisiä kaikkia elukoita kohtaan. »Aih, mikä ihana mänty! Katsokaa sen oksia, katsokaa kuinka voimakkaasti ne vääntyvät!» Semmoisia ne puhuivat. Ja joskus istuivat piirtämään niitä samoja mäntyjä. Joskus kuuntelivat niiden huminaa, katselivat pilvenhattaroita, ojentelivat käsiänsä järveen päin ja puhuivat isän maasta. Kaikkea ne rakastivat, pieniä kiviäkin keräilivät, ja itkivät kukkasia, kun tuli niittoaika. Talon isäntä niitä vähän ymmärsi, muut eivät ollenkaan. Mutta isännän pään ne panivatkin pyörälle, josta oli suurta pahennusta. Se rupesi näet niistä ottamaan mallia, toimitti tyttärilleen hatut päihin ja pani kouluun. Hänen tapansa muuttuivat herrasmaisiksi ja sen vuoksi hänen piti saada myös enempi rahaa irti maastaan. Hän rupesi myymään metsiä, ja ensimmäiseksi möi metsän Kinturin isänmaan päältä, sen metsän, josta kinturilaiset olivat rakennuspuunsa ja tarveaineensa ottaneet. Siitä se pahennus tuli. Saiko niin menetellä? Sillä nyt tuli torpalle suuri hätä, kun rakennusaineet olivat ostettavat.—Mutta ei siinä kyllä. Torpan löysivät herrasväet samoillessaan metsiä sienien poiminnassa ja heidän mielestään oli Kinturin niemi ylen sievä, jonka vuoksi he rupesivat kyselemään talon isännältä torppaa huvilapaikaksensa. Siihen aikaan isäntä riitaantui kinturilaisten kanssa lopullisesti, sillä hän olisi mielellään myynyt torpan, mutta vanha Kinturi haukkui isäntää, kun hän kehtasi sellaista esittääkään. Torpan oli Kinturin isä ja iso-isä raivanneet korpimetsään järven rannalle, sekä varmuuden vuoksi ympäröineet alueen kiviäidalla, johon oli mennyt iso-isän parhain ikä. Mutta isäntä nyt herrasväen opastamana todisti, ettei mitään sellaista lakia, joka erikoisesti suojelisi kiviäidalla ympäröityjen maa-alojen nautinto-oikeutta, ollutkaan olemassa, ja että kirjoitettu paperi oli ainoa turva, mutta sellaista paperia ei Kintureilla ollut. Ja nyt olisi varmaan hullusti käynyt, ellei se sama herrasväen palvelustyttö, Mari, johon Kinturi oli rakastunut, olisi torppaa heille pelastanut. Mari näet jutteli herrasväelle että sillä paikalla muka oli paljon käärmeitä, josta herrasväki pelästyi niin, että kaikki puheet torpan ostosta raukesivat siihen paikkaan.

Tästäpä Marin viisaasta menettelystä Kinturi olikin huomannut, että Mari myös häntä rakastaa, ja rakastui itse vielä enemmän siihen Mariin.

Ja Kinturi muisteli noita aikoja, muisteli kuinka vaikea hänen ensin oli ollut päästä Marin puheille kyökkiin, kuinka he toisinaan ehdivät vaihtaa pari sanaa ja kuitenkin niistä ymmärsivät rakkautensa ja riemuitsivat,—kuinka hän sitten rupesi käymään kyökissä herrasväen ollessa poissa kotoa,—sitten herrasväen nukkuessa,—kuinka Mari osaksi siitä syystä menetti paikkansa, kuinka he sen jälkeen menivät naimisiin, kuinka hän otti haltuunsa isältä torpan, ja kuinka talon isäntä suostui häneen ainoastaan sillä ehdolla, että torpan vero nostettiin melkein kaksinkertaiseksi entisestä.

Kovat päivät tulivat Kinturille eteen sen veron vuoksi kohta alusta. Mutta hän oli nuorra voimakas kuin karhu. Lapsia he rupesivat saamaan joka toinen vuosi, ja kahdesti syntyi kaksoset. Marillekin tuli kovat eteen. Se tukannuppu näytti vuosien vierieessä painuvan yhä alemmas, ja yhä enemmän täytyi hänen myös luopua siitä alituisesta siistiämisestä, ruoka-astiaain kiiltävinäpidosta, kukkain kasvattamisesta ja ikkunain verhoomisesta pitsikartiineilla, joita herrasväen hyviä tapoja hän ensin oli niin suurella sitkeydellä noudattanut. Lapset repelivät hyllyjen reunoista hänen vaatekoristuksensa, tahrasivat seinäpaperit, kolistelivat pöydät ja tuolit loville, ja Mari näytti vihdoin huomaavan, että siisteys on liian raskas taakka torpan paljollapsiselle emännälle. Hän muuttui vähitellen tavalliseksi maalaiseksi ja olisi kokonaankin unohtanut herrasväen tavat, ellei Kinturi itse olisi tahtonut hänen niissä pysyvän. Kas Kinturi ei tahtonut myöntää, ettei hän jaksa Mariansa elättää semmoisena kukkana kummoisena oli sen luoksensa ottanut. Ja ponnisteli viimeisiin asti, ettei vaan hänen Marinsa tuntisi köyhyyden kouria. Kahvia ja sokeria piti Marin sentähden saada, myös leninkinsä kaikki laittaa niinkuin ennen.

Mutta itsekseen Kinturi jo kauan sitten näki, että asiat huononemistaan huonontuvat.

Mitä pitemmälle yö kului, sitä synkemmiksi kävivät hänen ajatuksensa, sillä hän alkoi laskea velkojansa, laskea niitä ensin yhdestä päästä, sitten toisesta, ensin ilman korkoja, sitten korkoineen. Puolipimeässä, kun ikkunaruuudut kolkkoina erottuivat pilventakaista kuuta vasten eikä mitään elämän ääniä kuulunut, ei lasten pilpatusta eikä Marin touhuamista, silloin suureni sielun silmä sitä tarkemmaksi, eikä mikään enää haihduttanut pois näkemästä uhkaavaa todellisuutta semmoisena kuin se oli, vaan mitä pitemmälle hän laski velkojansa, sitä selvemmin ymmärsi, ettei mitään pelastuksen paikkaa ollut. Tänään oli viimeinenkin toivo mennyt. Sillä kauppias oli kiivennyt tiskille, kun Kinturi oli ruvennut rahantarpeestaan puhumaan, ja kauppias oli kuitenkin Kinturin ainoa luottomies. Selvästi näkyvä seuraus,—jos silmiä ei totuudelta ummistanut,—oli oleva, että isäntä ottaa hänen torppansa sen syyn nojalla, ettei Kinturi voi velkaansa maksaa, ja myy sen paikan vieraille. Ei ikinä! Ei ikinä sitä saa tapahtua! Hän on kääntävä sata tynnyrialaa ylös alasin, ja tuhannen sylen ojat hän on kaivava, mutta sitä häviön häpeätä hän ei ota vastaan, ei rupea vaivaistalon asukkaaksi eikä anna lastensa ympäri maailmata hajota. Ei ikinä! Hänen voimansa kasvavat jättiläisen voimiksi sen kummituksen edessä. Mutta samassa hiipii jo toinen ajatus: et sinä Kinturi ole enää se mikä olit nuorempana, mies, jolla oli väsymättömät voimat ja teräksinen tarmo. Viime aikoina olet tuntenut hienoa uupumusta ja levon tarvetta.—Ja tämä ajatus se oli kamalin, se ajoi hieken koko hänen ruumiinsa, se painoi hänen rintaansa, se tukki häneltä hengityksen. Sillä voimien menetys—se on toki viimeisenkin toivonkipinän

sammumista. Ja hän näkee silmiensä edessä kammottavan näyn, kuinka he lähtevät kotitorpastansa ja hänen litansa kuulee viimeisen kerran Puten hirnunnan.

Se uhkaava kukistuminen kasvoi hänen ylitsensä, hänen sivutsensa, alitsensa, päällitsensä,—kasvoi ja oli joka hetki tukahuttaa hänet.

Mutta kesken tätä painajaista tulee häneen äkkiä hurja ajatus: aukaista ovi, astua tupaan, istua Marin vuoteen laidalle, herättää hänet ja laskeutua hänen viereensä itkemään. Mari ottaisi käsin hänen kaulastaan, lohduttaisi häntä,—hän unohtaisi kaikki surut Marin kätten hyväillessä hänen päätänsä. Ja se tuntui Kinturista niin onnelliselta, hänen sydämensä sykähti siitä ajatuksesta niin riemastuen, että hän todella nousi vuoteeltaan ja hoiperteli pari askelta ovelle päin.

Mutta tuhannet äänet rupesivat hänelle huutamaan:

»Mitä sinä ajattelet, Kinturi! Etkö ole kiven kovaan päättänyt pysyä poissa tuvasta?»

Kinturi vastasi:

»Ja enkö minä saa surujani hänelle itkeä? Tai eikö hän ole minun Marini?»

Ja kun hän katsahti omaan vuoteeseensa, tuntui sinne palaaminen hänestä niinkuin palaaminen kidutuspenkkiin. »Kinturi, tule takasin, pane maata!» huusivat äänet.

Mutta Kinturi liikahti sittenkin tuvan ovelle päin. Ja valtaveri kouristi hänen sydäntänsä ja häntä pyörrytti oma aikeensa. Mutta hän tempasi oven auki ja astui alusissaan tupaan.

Mari tuntui samassa heräävän, nousi puoli-istuvilleen ja sanoi unenpöpperössä nopeasti:

»Mitä sinä haet?»

Kinturi oli etsivinään jotain pankolta ja vastasi vielä tavallistakin ärtyisemmällä äänellä:

»Perhanaanko sinä olet sen kaljatuopin pannut?»

»Siinähän se on höyläpenkillä edessäsi»—sanoi Mari ja heittäytyi toiselle kyljelleen seinään päin.

Kinturi meni höyläpenkin luo ja pitkissä siemauksissa joi väljähtynyttä kaljaa. Sitä tehdessään hän kuuli, että Mari oli jälleen nukkunut.

Silloin hän kääntyi ja meni takasin kamariin.

Syvään huoahdaen ja raukeana hän heittäytyi jälleen vuoteelle laimeasti puhutellen esi-isiään, ja heitä uskotellen, että oli todellakin vaan janoansa tuvassa käynyt. Ja yhtä laimeasti esi-isät kehuivat hänen lujaluontoisuuttansa.

Semmoinen hervottomuus tuli hänen ylitsensä, että hänen silmänsä todellakin ummistuivat, ja ennen kuin hän aavistikaan, loiskahteli jo mieli kuperkeikkaa vapauden ihanilla vainioilla.

Ohhoh, mikä lepo ja rauha autuaitten mailla! Aurinko paistaa, kiurut visertävät. Kinturi itse kyntää Luojan hyötyisätä kesantoa: kuohkeana kääntyy musta multa auran tieltä ja vaossa taivaaiset västäräkit hyppelevät. Ei ole raja-aitoja, ei näy kivipyykkeitä, vaan jokaisen on se minkä hän itsellensä muokkaa. Ei myös lapset köyhyyttä tuota, vaan iloa ja rikkautta. Pojat kasvattavat kotivarsoja ja tytöt hoitavat nuorempiansa ja kaikille riittää mielityötä kotitanhuvilla. Kas, siinähän jo tulee Aukustikin kesannolle: »antakaas isä kun minä lopettelen», sanoo hän. »Lopettele vaan». Ja poika nuorin voimin nostaa sahran, ravistelee, kääntää, ja lähtee uutta vakoa aukasemaan. Kinturi istuu ojan reunalle, pyyhkii hikeänsä, ihaellen katselee nuoren rotevuutta. Sitten nousee, panee piippuun, lähtee astelemaan kotimäelle, ja jo kaukaa kuulee kuinka Marin pirta paukkuu. Pihalla hän ottaa nuorimman lapsen syliinsä ja tulee tupaan. Hän pysähtyy avatun oven kynnykselle. Mari ei heitä huomaa, vaan kutoa helskyttelee, pehmeä tukannuppu korkealla pääläella, liivisillään, sukkasillaan, eikä lyhyet paidan hihat ylety kyynäspäihin. Kinturi laskee lapsen maahan. Silloin Mari katsoo taaksensa ja iloisesti naurahtaen kääntyy kangastuolinsa penkillä. Ja he katsovat toisiansa ja lukevat toistensa tunteet. On kuin Kinturi sanoisi hänelle:

»Vaikka täällä taivaissa lapsen syntyminen onkin aina uusi siunaus ja uusi onni vanhemmille, en minä kuitenkaan tule sinun luoksesi, kultainen Marini, sillä minä en tahdo sinulle uutta tuskaa tuottaa, en tahdo uutta räsistystä sinun armaille jänteillesi, enkä lisätyötä sinun heikontuneille käsiranteillesi.»

Ja on kuin Mari vastaisi hänelle kangastuolinsa penkiltä:

»Johan sinä puhut niinkuin muistelisit matoisen maailman asioita. Eivätkö minun tyttöni ole kasvaneet ja eivätkö kaitse minun karitsojani ja hoida minun pienoisiäni? Ja jos vaikka tuhatkertainen tuska minua odottaisi ja jos työlleni ei päiviä riittäisi, kieltäisinkö minä sinua, kun sinä minun luotani lepoa haet? Ja jos taivas minua siunaa, niin työnkö pelosta minä hänen armonsa lahjoja hylkäisin?»

Kun Kinturi näkee nämä Marin ajatukset, alkaa hän vapista onnesta, suuresta, sykäyttävästä onnesta. Ja ottaa pari askelta tullakseen Marin luo.

Myös Mari tahtoo tulla hänen luoksensa ja nousee kangastuoliltansa ja lähestyy häntä.

Mutta juuri kun Mari tuli ja oli nostamaisillaan kätensä hänen kaulalleen, pamahti jokin, ja Kinturi hyppäsi istuvilleen vuoteessansa ja heräsi.

Kaikki oli sitä samaa vanhaa. Kelmeä, sumuntakainen kuu oli jo kerinnyt kohdalle. Tuuli huiskutteli tuttua paljasta koivunoksaa ikkunan edessä. Aukusti oli kaupungin töissä, neljä päivää oli tehtävä taloon, kauppias oli etukäteen vasikat ja voit ostanut, Iita oli tallin päällä, Hilta herrasväen palveluksessa—

Mikä ihmeen pamaus se oli?

Täysi hiljaisuus vallitsi. Mutta jonkun ajan kuluttua rupesi hiiri nakertamaan satimen rautaverkkoa, ja Kinturi ymmärsi, että hän olikin kuullut ainoastaan pienen läkkiplootun putoamisen loukun suun eteen.

Nyt oli siis vihdoinkin hiiri joutunut kiinni.

Se nakerteli levottomasti ja kiihkoisesti, välillä pysähtyi kuuntelemaan. Mutta ylös komeroon nousemisesta ei tullut mitään.

Kinturi nousi vuoteeltaan ja kyyristyi nurkkaan sekä otti satimen käsiinsä. Sen etuosassa istui hiiri kokoonlyyhistyneenä, liikkumattomana, mutta kuutamon heikossa valossa näkyi selvään vaan sen mustan kiiltävät tyrmistyneet silmät, jotka sanomattomassa kauhussa tuijottivat rautaverkon läpi Kinturiin, jotakin pelastuksen tilaisuutta odottaen.

»No, kas, onhan siinä murusia vielä, syö niitä, ja kauniistihan minä juttelen sinulle, ei vihaa, ei kiukkua. Luule vaan ja usko lujasti, että pelastut. Olet emähiiri, näen minä,—ja näen myös, ettet uskokaan olevasi häviössä,—et ymmärrä tätä konetta. Mutta katos minä tiedän, että sinun asiasi ovat peräti lopussa. Semmoinen kone se on tämä».

Ja Kinturi löysi naulan ja aikoi sillä likistää hiiren hengiltä. Hän pisti naulan rautaverkon läpi.

»Katos peijakasta! Vai kävit sinä hampain kiinni. Äläpäs huoli, ei naulaa hampailla katkaista. Tahtoisit vissiin mieluummin veteen hukkaa, mitämaks?»

Mutta hiiri ei ottanut noustakseen solaa myöten komeroon, vaikka Kinturi sitä sinne ahdisteli.

»Sama se on, hiiri rukka, mihin kuolee, jos veteen elikkä sitten naulan kärkeen. Vai mitä sanot? Ainako vaan kattelet? Taisi pienet poikaset jäädä pesään vikisemään? Nekin pitäisi murusilla syöttää, tienmä. Aih, aih, ne sinua odottavat: kyllä se mamma pian tulee, mamma se on niin viisas, ei se loukkoon joudu. Mutta jouduitpas. Koska joutuupa joskus pappakin. Joutuu se pappakin, sanon, vaikka on viisautta yli koko perheen. Joutuu pappakin, vaikkei lapset luulis, kun he iltapuhteella, valkean loimutessa hänen polvellensa kiipee ja kätensä hänen kaulaansa pujottaen kyselevät hänen viisauttaan.

»Ei, hiiri rukka! Ei me päästä, et sinä enkä minä. Ei meidän hampaamme rautaan pysty. Eikä ole sitä olentoa, joka meidät päästäisi».

Kun Kinturi huomasi istuvansa permannolla ja vetistelevänsä, suuttui hän, otti satimen, meni ja heitti sen ovesta ulos lumelle, tahallaan tällöin antaen läkkiplootun pudota pois satimen suun edestä. Ja niinpä satimen lentäessä hän näki sen edellä lentävän pienen mustan kerän, joka maahan tultuaan samaa kyytiä kierähti talon alle.

Mutta Kinturi sulkeutui takasin omaan kamariinsa, ja alkoi vetää housuja jalkaansa. Sillä hänen täytyi käyttää hyväksensä aamu-kuudanta, ajaakseen tukit metsästä maantielle, josta hän ne aikoi joulukuutamilla viedä sahalle.

Kulkukauppias.

»Mikä se noin ratisee?» sanoivat Vaanikkalan kylän pojat toisilleen ja pörhistivät korvansa. »Mikä kumma sieltä tulee?» ihmettelivät myös pyykkärit rannassa. »Nyt se viedään!» päättelivät muonamiehet tahkokivellä, missä he viikatteitansa laskivat, ja hyppäsivät pystyyn. —Ja kaikki pojat, akat, miehet joka taholta juoksivat sitä kalinata kohden, joka kuului pajan tieltä.

Kulkukauppias, kulkien kylään päin, oli raskasta selkäkuormaansa kantaen juuri nousemassa jyrkkää rantamäkeä, jonka takaa ei näkynyt vielä kuin sileä taivaanranta. Hiki päässä hän oli ponnistanut jo puoliväliin, kun äkkiä kuuli räminän hänkin ja katsahti ylös mäelle.

Siellä tuotiin Vaanikkalan isännän vastaostettua niittokonetta rantapellolle. Kone laskeutui, kahden hevosen vastaanpidellessä, mäen päältä. Keltaset rautapyörät, punaset akselit ja kiiltävät teräs-osat toisena aurinkona jo kaukaa häikäisivät näköä. Seppä, se puolikuuro, vihanen mies, tärisi koneen päällä, keltasessa istuinkupissa istuen ja hevosia hilliten, jotka rautain räminätä säikkyen vauhkoina töytälivät hajalle. Ja pojat tanssivat taivasta vasten kauppiaan silmään kuin pienet paholaiset. Poikien perästä hulmusi akkain hameet.

Parrakas kulkukauppias heiskautti pahotellen kättään. »Eikö mokomata lie ennen nähty!» Niin nuo juoksevat kuin olisivat päästään vialla, eivät edes huomaa häntä,—häntä, Miihkalia, joka ennen tähän kylään tultuansa sai kaikki ympärilleen ja itse kuninkaana istui tavaroineen kedolla tai pirtin permannolla. Ohitse nyt juoksevat, eivät katsahda, eivät kysy mitä laukussa uutta, mitä sitsiä, mitä kankahia, mitä nauhasia, nappia, mitä helmilöitä, kukkaroita, lompakoita, huiveja, kellonvitjoja, kauluksia, ja vielä mitä muuta monenlaista.

Mokomakin masina!

Olisi kauppias ehkä sittenkin pyörtänyt heinäväen mukaan,—ehkä olisi tullut tilaisuus levittää siellä laukun sisältö johonkin pellonpientareelle katseltavaksi. Mutta hän huomasi väen joukossa ainakin yhden herraskaisen ja niin ollen oli parasta pysyytyä loitompana. Kauppias alkoi siis kompuroida edelleen ylämäkeen, ja mäen päälle vihdoin päästyänsä aukeni tyhjä kylä hänen eteensä. Huoahtaen hän laski raskaan laukun selästänsä tien puoleiselle kivelle ja itse istui maahan, asetti lakin viereensä ja alkoi punasenkirjavalla liinalla pyyhkiä kaljua päätänsä.

Hirtehin! Ei missään vielä heinää näkynyt tehtävän, mutta tottapa sillä on uusi kone, koska ei malttanut edes oikeata heinäaikaa odottaa eikä kohoavia ukkospilviä pelännyt. Ja Miihkali juuri oli varannut parhaimman ajan tätä kylää varten,—sen ajan, jolloin miehet vielä tallinparvella istuen haravanpiikkejä vuoleskelevat ja vaimoväki leipoo ja hein'ajan kaljoja panee. Jos ei nyt tässäkin kylässä kaupat vetele, niin kääntyy kaikki hullusti päin. Ei hän ollut vielä niin köyhää ja kurjaa retkeä eläessään tehnyt kuin tämä tänkeväinen oli ollut, eivät myös koirat olleet milloinkaan ennen häntä niin vihasesti haukkuneet. Tottapa niin, kun oli lähtiessään unohtanut viemästä kynttilää kirkkoon pyhän Miihkalin kuvan eteen.

Ja syntinen Miihkali ihmetteli maailman kieroä menoa,—erittäinkin tämän nykyisen ajan käsittämätöntä mullistusta. Toistakymmentä vuotta hän oli Suomen saloilla kauppaä käynyt, eikä vielä koskaan ollut ikävä hänen mieleensä väkipakolla tunkenut. Mutta nyt se tahtoi tulla, eikä Miihkali tiennyt millä sitä enää karkottikaan.

Palata kotipihoille, Karjalan kotikankahille? Ei ole siellä enää isän perua, ei maata, toisen rengiksi joutuisi, jos sinne menisi. Ja toisen renkinä ei Miihkalin käsi auran pysty, toisen renkinä ei käy Miihkalilta nuotanveto eikä haulikon käyttö. Ei, mieluummin Miihkali kuljeskelee reppu selässä minne nokka vie tai minne sylki tuo, mutta sentään vapaana, oman työnsä määrääjänä, ennenkuin palkasta toisen ojaä kaivaa ja vierasta aittaa vitsottaa. Ehei, kun yksin, niin yksin, mutta sentään vapaana!

Taisihan asiat olla ennen muinoin toisin.

Kertoihan isävainaa senkin ajan olleen, jolloin ei kauppaä käyty, vaan elettiin iso-isän kultaisessa kodissa. Ja veljet ja sisaret ja vävyt ja miniät ja langot ja kälyt kaikki yhdessä kylässä vanhan taaton ympärillä asuivat. Kertoipa muinen isävainaa, kuinka hänen poikana ollessaan iltapuhteella kotiväki honkaisehen pirttiin kokoontui ja sai siihen vielä vieraankin kylän miehiä. Oli silloin aikaa kansan kokoon tulla. Ja vieraat vanhan taaton kanssa käsi kädessä lauloivat, toisten kuunnellessa, istuen pirtin pitkillä penkkilöillä, naiset kaikki naurusuulla, miehet mielellä hyvällä. Lauloivat ja kertoivat vapaista Kalevan uroista, kansasta, joka ei ollut vieraiden veroherrain orjuudessa, vaan yhtä laulukuningasta kuuli ja yhtä oppi seppo Ilmarista.

Muistui Miihkalin mieleen hänen isänsä honkainen pirtti, muistui veljet, siskot, kaikki kotiväki, josta hän oli vuosikausiksi eronnut, kun näille kauppatatkoille läksi. Muistelipa vielä entistä morsiantansa,

josta ei tiennyt, vieläkö se häntä odotteli vai oli jo toiselle mennyt. Muisteli vanhaa, hajonnutta kotiansa.

Jo taaton aikana,—kun metsän riista kiellettiin,—oli isä kertonut kovien aikain tulleen sillekin kulmalle ja laulamasta laulumiestenkin herenneen—tai idän maille painuneen. Silloin isä-ukkokin sanoi käyneensä taatolle valittamaan: ei minusta, sanoi, ole näiden veroin maksajaksi, myön peruni, menen savotan töihin, siellä palkka maksetaan. Mutta vanha taatto virkkoi siihen uunin päältä: »metsät sinulta kielletään, mutta ei älyä viedä, ka, kun ei niin, niin kohtako jo herrain rengiksi? Ei, Ontrei poikani; ota reppu selkääsi, täytäv savotan rihkamilla, vie kaupaksi. On vapautta sinnepäin kun ei ole tännepäin. Avarat on maailman tanhuat tallustellaksesi, ei ole rajoja missään, sama tuuli siellä kuin täällä, sama päiväyt, sama kuudan, samat myös inehmon lapset. Ah, älä vapauttasi myö. Ei rupea Karjalan mies toisen rengiksi!»

Ja Miihkali muisteli myös mitä sittemmin hänen oma isä-ukkonsa oli hänelle sanonut, kun lähetti ensi kertaa yksin neuvoin Suomen puolelle. »Kaksi on tielläsi kovoa, yksi on Suomen vallesmanni, toinen on oma ikävä. Toista kierrä,—toista vielä uhommin vältä.» Ja sen ikävän välttämiseksi oli isä jo aikojen alusta, silloin kuin Miihkali vielä poikana häntä seurasi aina Limingalle ja Kemiin asti, tai myös Turun lääninä ja Kokemäen rikkaita seutuja hänen kanssaan kierteli, koettanut hänen mieleensä painaa noita vanhoja kotipuolen lauluja. Mutta eihän Miihkali silloin ymmärtänyt tarkotusta. Miihkali unohti laulut, kun ei vuosikymmeniin ollut niitä muistellakseen tarvinnut. Ja nyt niitä olisi tarvittu. Nyt—nyt ne olisi pitänyt muistaa. Miihkali oli alkavinaan,— jokunen runon sana, kaksi, pyöri hänen kielellänsä, mutta »kuinka se nyt taas olikaan?» ja »eihän se niin ollut.» Auttamattomaksi tunsikin Miihkali olonsa ja ikävä juurtui juurtumistaan.

Eikä se isän puhe vallesmanninkaan varomisesta paikkaansa enää pitänyt. Ennen oli kyllä niin asiat, mutta nythän oli kaikki mullin mallin. Vallesmannit olivat käyneet Miihkalin ystäviksi,—sitä ei isä olisi tainnut uneksiakaan,—mutta ei Miihkalilla enää hätää heidän tähtensä. Pahempi oli sijaan tullut. Sillä nyt olivat hänen parhaat kauppa-paikkansa hänelle kylmenneet. Missä hän ennen, tosin julkiportaita kiertäen, tunsikin hyvän tien takapihan kautta herrastaloihin,—missä herrat ja rouvat ennen aikaan kerääntyivät kyökkiin hänen laukkunsa ympärille ja naurusuin salasivat häntä vallesmannilta tai maakauppiaitten silmiltä, siellä nyt samat rouvat ajoivat kyökistä ja usuttivat koiria hänen kinttuihinsa. Mikä oli tämän maailman niin mullistanut! Kaiken kaupan täytyi käydä vaivaisissa mäkituvissa, joissa ei ollut ostajia, vaikka kyllä katselijoita. Äh, noita Suomen kollopäitä torppareita! Niitä ei Miihkali sietänyt. Ne olivat hänelle kaikki kuin itkeviä tiikusilmä-akkoja, vaivaisia, nykerrettyjä talonpojan orjia.

Ja suutuksissaan Miihkali taas heiskahutti kättään koko moskalle, koetti ruveta jotain hyräilemään, ettei enää ajattelisi, mutta ei muistanut laulun sanoja, ja vääntäytyi sentähden nurmelle mahalleen, pää käsien varaan, parrottunut turpa maata kohden, siihen nukkuakseen.

Sillä aikaa niittokone jo oli ajettu rantapellon pitkien apilasarkain päähän.

Kaikki muonamiesten lapset, ja myös kaikki aikuiset, jotka hetkiseksi töiltään pääsivät, olivat juosseet rantapellon veräjälle, mistä seppä ajoi niitylle.

Isäntää odotettiin tulevaksi.

Seppä tarkasti vielä kertaalleen koneenosat ja öljyili vaan muutamia paikkoja. Pojat pysyivät piirissä koneen ympärillä, uskaltamatta rähistä vihasen sepän vuoksi.

Mutta eivätpä aikuisetkaan mitään puhuneet.

Ja syynä äänettömyyteen oli se, että katsomaan oli tullut myös nuori helsinkiläinen herra, joka oli asettunut kesähyrryille Vaanikkalan talon yläkertaan.

Ensi kertaa useat kylän ihmiset häntä nyt oikein nähdäkseen saivat katsella. Ja heidän uteliaisuutensa jakaantui sentähden yhtä paljon tämän nuoren herran osalle kuin koneenkin. Suu auki he tutkivat erikoisuuksia herran ulkonäössä, ruumiinrakennuksessa, vaatteissa,— tarkastelivat hänen kellonvittojaan, kaulustaan, omituisia hienopohjaisia napeilla varustettuja kenkiään, hänen pitkää ja tavattoman hienoa paperossiansa. Perin kaunis hän oli kaikkien mielestä. Nenäkin oli niin hienoselkäinen, korkeanlainen, ylähuulessa vähäiset tummat viiksenalut, ja pieni parran tupsu alahuulen alla.

Kyllä oli ennenkin herroja nähty lukemattomia. Mutta uteliaisuuteen oli erikoinen syy. Omituisia puheita kulki näet kylässä tästä samasta ylhäissukuisesta herraspojasta. Sanottiin, että isä, joka oli joku korkea sotaherra, oli lähettänyt pojan tänne maalle parantumaan, kun poika oli pääkaupungissa viettänyt hurjaa elämää.

Senpätähden kaikki nyt katselivat sitä niin paljon puhuttua nuorta herraa. Ei olisi katsottu, ellei hän,

sellaisten puheiden alainen, kuitenkin olisi ollut niin kaunis ja hieno. Muutamat unohtivat tykkänään mitä varten olivat tänne juossetkaan ja uppoutuivat niin katselemiseen, että sylki alkoi vuotaa pelkästä suun aukipitelemisestä. Täytyihän ihmetellä että semmoinen herra lähetettiin kaupungista—parantumaan maalle, jossa ei ollut lääkäreitä eikä sairaaloita, ainoastaan kanervakankaita ja sammalkorpia.

Nuori herra seiso avonaisen veräjän luona, jonka kautta niittokone oli pellolle ajettu,—seiso kalpeana, kasvot laihuudesta vähän painuneina, imi hermostuneesti paperossiansa, niin että posket upposivat suuhun ja ruskeat silmät kävivät hajamielisesti esineestä esineeseen. Hän näytti ikäänkuin tuntevan, että hiljaisuus oli syntynyt hänen tähtensä, eikä löytänyt mitään mahdollista suhdetta talonpoikiin. Jo aikaa sitten hän olisikin lähtenyt tiehensä tästä katseiden ja arvostelujen ristitulesta, mutta hänenkin teki mieli nähdä minkä vaikutuksen kone on tekevä talonpoikiin. Olihan tuo kone hänen yhteiskuntaluokkansa keksimä laitos kaikkine merkillisine pyörineen ja terineen. Ja sentähden se ikäänkuin tuki hänen asemaansa.

»Tuolla se jo tulee!»—sanoi Kinturi, joka muutamien muiden kanssa seiso toisen saran päässä, viikatteesensa nojautuneena. He olivat juuri saaneet sarkain päät avatuiksi, ja kuivasivat hikeään, lakit takaraivolla.

Kinturin herra, Vaanikkalan rusthollari näkyi tulevan mäen päältä. Se tuli pyylevänä kekkelehtäen ja Kinturin jo kieltä syhytti häntä katsellessa.

Kinturin ajanlaskujen mukaan oli se herrasväkien kotiutuminen näille seuduille ollut ainoastaan ensimmäinen merkki niihin suuriin mullistuksiin, joihin hän sitten loppuiällään oli saanut olla todistajana tässä Vaanikkalan talossa.

Kun hän sentähden tänä kuumana kesäpäivänä, jolloin heinänteko olisi ollut ajettava, oli viikatteineen saapunut rantapellolle ja näki hevosparin valjastetuksi niittokoneen eteen, pusersi hän huulensa yhteen ja rupesi räpyttelemään silmäluomiaan. »Tietysti, tietysti», oli hän ajatellut, »pitäähän se semmoinen meidänkin patruunalla olla. Jukoliste!»

Yhtämittäisenä rappuna oli tämän Vaanikkalan isännän elämä noussut aina vaan ylemmäs ja ylemmäs. Ja vaikka he sen kanssa olivat sekä tasaväkiset että yhdenikäiset ja kaiken nuoruutensa yhdessä kasvaneet, oli isäntä siitä herrasväkien tulosta saakka ruvennut pröystäilemään Kinturin edessä. Jos olot olisivat entisellään olleet, olisi Kinturi antanut sille selkään, kuten oli pari kertaa ennen tehnyt, mutta eipä ollut enää siihen herraan kajoamista. Erittäin sitten kuin se oli saanut suustansa ne onnettomat sanat »maksu velkas, niin saat jäädä», sen jälkeen se oli niin paatunut, ettei häntä voinut Kinturi enää silmiin katsoa. Vuori oli heidän välillensä kasvanut. Ja samassa kuin mielessä oli selkään antaminen, tuppasi käsi sille jo lakkia nostamaan. Oven suuhun jäi myös seisomaan, kun hänen eteensä tuli hänen kamariinsa, missä hän—lihavuutensa takia enää keinutuoliin mahtumatta—istui haikuja vedellen sohvalla Suomettarensa takana.

Kaikki kääntyivät mäkeen päin katsomaan. Pyöreät sorakivet sinkoilivat rusthollarin jaloissa ja kuuma tomu pölysi päivänpaahteisella tiellä, kun hän asteli alamäkeä, kyynärän pituinen varjo perässään.

—Herruus tuppaa ruumiiseen kuin pakkänen raajakenkiin,—sanoi Kinturi toisille.

Ja todella tuli isäntä voitonvarmana, uusi mahti rungossansa.

—Ajahan sinä nyt ensin,—sanoi hän sepälle.

Seppä peruutti hevoset koneen eteen, nousi istuimelle ja äänettömän jännityksen kohottua ylimmilleen ajoi koneen liikkeelle. Käärmeenä sähisevä ja hytkähtelevä terä upposi apilan syvyyteen, joka vaan vähän paneutui terän kohdalla matalammaksi.

Ja nauraen katseli isäntä kuinka miehet epäilivät ja nostelivat niitettyä heinää nähdäkseen oliko kone todella saanut irti kaiken sen minkä oli lyyhistänyt matalammaksi. Sänki oli lyhyttä, maata myöten, eikä missään ollut tupsuja jättänyt.

Ja toisen suupielen mielihyvystä vavahdellessa isäntä huusi pöyhistellen heille:

—Se kaataa kuuden miehen edestä!

—Aina miestä myöten,—sanoi Kinturi, jonka ei olisi enää tarvinnut työhön tullakaan sillä hän oli jo aikoja sitten sanottu irti torpasta ja olisi jo keväällä pitänyt muuttaakin. Olipa häättötuomiokin tullut, mutta Kinturi ei kuitenkaan ollut vielä tähän päivään asti uskonut isännän totta tarkottavan ja pysyi sitkeästi torpassaan sekä suoritti tarkalleen kaikki päivätyöt, vaikkei niihin koskaan enää käskettykään. Niin hävyttömäksi hän ei olisi itse Vaanikkalan isäntääkään voinut uskoa, että olisi toista kotoa

ruvennut maantielle ajamaan. Hän luuli, että isäntä vaan kurilla tällaista peliä piti.

—Vai miestä myöten!—huusi isäntä.—Eikö minulle annettu takauksia sen päälle, että koneella on kuuden miehen voima!

—Tarvitsis koettaa puhuivatko totta, vai jos ovatkin isännälle krääpiä myöneet,—arveli Kinturi.

—Koettaa niin sitä pitäisi,—ja isäntä on hyvä sitten ja lisää öljyn hinnan ja miehen päiväpalkan ja vielä kahden valakan voimat.

Tämä naula veti: Isäntä rupesi todella jotakin päässänsä laskemaan. He tiesivät, että monissa miehin puhuttaissa se joutuu aina ymmälle ja tyhmistyy.

—Ja kun vielä hinta pannaan ja prosentit—sula vahinko siitä tulee, ellei se enemmän edestä niitä.

Miehet olivat jo edeltäpäin keskenään suostuneet yllyttää isäntä kilpakoetukseen ja yhdellä kertaa todistaa hänelle, että miesvoima on sittenkin kaikkia koneita luotettavampi. Kun isäntä ei kieltänyt eikä käskenyt, asettuivat he kohta toinen toisensa viereen viikatteita hiomaan, alkaaksensa kilpaniiton.

Mutta kun nyt seppä pääsi takasin sen saran päähän, mistä oli lähtenyt, rupesi isännän neljäntoistavuotias poikavekara kiusaamaan, että isä antaisi hänen ajaa niittokoneita.

Pojan silmät kiiluivat halusta päästä koneen istuimelle.

Ja kaikkien hämmästykseksi isäntä tarttui poikaan rinnoista ja paiskasi hänet ylös istuimelle.

—Anna soida!

Se oli vaan uhkamieltä. Hän antoi poikanulikan kilpailla kuuden jäntevän miehen kanssa!

Miehet alkoivat niittää.

Kinturi, kaikista valituksistaan huolimatta vielä tanakka ja ketterä mies, heilui ensimmäisenä. Hän otti leveältä ja huuhtoi kumarassa, melkein maata myöten. Toiset tulivat hartaasti perässä, ja kaikkien heidän niskansa ja hajallasäärin-olemisensa todisti miten tiukalle siinä voimia pinnistettiin.

Nuori herra oli ihastunut tähän kilpailuun, ja erittäin siihen, että kone niin loistavalla tavalla tulee voittamaan miehet.

Yhä kiihkeämmin imien paperossiansa hän rienteli poikien parvessa koneen ja miesten väliä.

Jokin hyvämieli näytti hänet mukaansa temmanneen. Ikäänkuin hän tällä hetkellä olisi unohtanut oman surullisen vakaumuksensa siitä, että hän on jokin taivaan ja maan välillä heiluva tarpeeton ruoko, ja olisi nyt odottamatta saanut tuntoa todellista yhteyttä ihmismaailman kanssa. Ja koneen lähestyvä ja taas etenevä rätinä, ja kiurut ja sirkat ja mettiäiset, jotka surisivat apiloissa, kaikki auttoivat sitä hyvää mieltä, puhuen hänelle: ei maailma ole niin toivoton kuin näyttää, tulevaisuus on iloa, valoa, yhteyttä, ja sinäkin vielä tulet toiseksi.

Kuitenkin, kun hän innoissaan näin rienteli paikasta toiseen, rupesi huomiota vetämään puoleensa eräs toinen seikka, joka oli hänelle arvotuksena. Väki ei ollut lainkaan innostunut eikä mitenkään iloissaan. Lukuunottamatta muutamia poikia ja isäntää itseänsä, joka kädet lakkarissa rehennellen voitonriemuisena katseli ajavaa poikaansa, olivat muut tosissaan ja selvästi toivoivat miesten ottavan voiton koneesta. Kun hän kääntyi kahden vaimon puoleen, jotka seisovivat veräjällä katsomassa, ja ilmaisi näille arvelunsa, että niittokone nyt jo oli paljon edellä, niin tosin toinen vaimoista, suu nöyrässä hymyssä, myönsi koneen olevan voiton puolella, mutta seuraavana hetkenä nuoriherra huomasi heidän kiihkosta kalpeina seuraavan kilpailua, ikäänkuin olisivat vielä viimeiseltäkin toivoneet koneen joutuvan tappiolle. Miehet taas ponnistivat voimiaan aivan kuin tappio olisi ollut heille mikäkin hengen asia. Eivät nauraneet, vaan olivat vihasen ja kiihottuneen näkösinä.

Miksi eivät kaikki olleet yhtä iloseet siitä, että oli keksitty tällainen nerokas kone, joka kuuden miehen vaivat säästää ja siirtää koko raskauden ihmisiltä vetojuhdille?

Ja yhä selvemmin hän tunsi, että jotakin tässä tapahtui semmoista, jota hän ei ymmärtänyt, jotakin paljon tärkeämpää kuin hän oli luullut tullessaan katsomaan niittokoneen käyntiä.

Puolen tuntia levähtämättä niitettyään miehet palasivat takasin saran päähän, ja näkivät kohta, että kone oli sillä valin kaatanut enemmän kuin kahdesti sen minkä he.

Isäntä kiipesi nyt itse puhkien niittokoneen istuimelle ja ajoi sitten hengästyneenä heidän ohitsensa.

—Joko piisasi?—ivaili hän.

Kovasti henkeä puhaltaen ja kuumasta höyryten miehet nojautuivat viikatteihinsa ja huusivat kaljaa. Yksi heistä kirosi kuuluvasti isännän perään, joka pään keikahdellessa ja takin täristessä tyytyväisenä eteni heistä.

Vähän aikaa seistuaan miehet noutivat takkinsa ja kovasimensa, ja koko väki rupesi totisena lähtemään niityltä.

Silloin nuoriherra päätti mennä miesten mukaan ja liittyä heidän seuraansa.

Hän ei ollut vielä milloinkaan tosissaan keskustellut talonpoikien kanssa, ja jos olikin joskus sitä koettanut, niin se ei ollut ollenkaan onnistunut. Hän oli esiintynyt heidän edessään jonkinlaisena sukkeluuksien sanojana, jolle he pitivät velvollisuutenaan nauraa, vaikkei naurattanut eikä ollut edes sukkelaa. Tyhmempää suhdetta tuskin olisi voinut keksiä,—suu meni väärään, posket rupesivat vavahtelemaan, nauru oli luonnotonta, sanat tulivat suusta turhan meluavasti ja äänekkäästi. Ja hän matki jostain syystä heidän murrettansa, ja kuuli itse kuinka hän käytti sitä väärin. Mutta mitään muuta suhdetta kuin tuota sukkelan herran näyttelemistä ei hän ollut voinut tähän asti aikaansaada. Ja kuitenkin hän tiesi varmaan, että heidän ja hänen välillä on suuri, voimakas yhdysside, nimittäin se, että he olivat sen saman maalaisen luonnon lapsia, jota ainoata hänkin sydämessään rakasti. Pohjalla oli jokin suuri yhdysside, mutta silmissä ja kielellä oli vaan väärinkäsitystä, eikä mikään puheenaine tuntunut koskaan olevan se oikea.

Mutta nyt hänellä oli kuin olikin oikea puheenaine.

Hän joudutti sentähden askeliaan ja saavuttikin miehet mäen rinteellä.

Kinturi sen huomattuaan, erosi edelle, sillä hän ei rakastanut puhella herrassäätöyn kuuluvien kanssa ja aina mieluummin vältti heitä. Mutta ne kaksi muonamiestä pysähtyivät vastaanottamaan herran tarjoomia pitkiä paperosseja ja sytytettyään ne hänen tulestaan ja vilkaistuaan syrjään, josta päin epäilivät heille naurettavan, läksivät nuorenherran kanssa rinnan kylään päin.

Nuoriherra rupesi nyt, myötäymmärrystä tavottaen, juttelemaan kuinka hänkin oikeastaan vihaa kaikkia niittokoneita, sillä sen kautta häviää vanha runollinen heinänteko. Hän sanoi »runollinen», mutta huomasi kohta, että sitä sanaa talonpojat eivät ymmärrä ja rupesi toisella tavalla selittämään, kuinka hauska oli ennen katsella niittomiehiä ja haravaväkeä, mutta nyt se ehkä kaikki häviää tuon ratisevan koneen tieltä.

Miehet myöntelivät ja hän itsekseen ilostui, että oli aivan odottamatta löytänyt tien tuohon hienoon yhteisyyteen itsensä ja heidän välillään. Ja siihen nyt lujemmin tarttuakseen hän rupesi vielä runollisemmin kuvaamaan entistä heinäntekoa. Mutta vaikka miehet myöntelivät moneen kertaan ja eri äänenpainoilla, eivät he omasta puolestaan yhtyneet puheeseen. Sen sijaan he käänsivät puheen ja rupesivat tiedustamaan sellaisten koneiden hintoja ja parhaita lajeja. Kysyivät, ovatko englantilaiset vai amerikalaiset koneet parempia,—seikkoja, joista hän ei tosin voinut antaa mitään tietoja.

Ja yksi sanoi ihan päinvastoin:

—Olipa joka miehellä maata, kyllä sitte koneetkin kelpaisivat.

Josta lauseesta nuoriherra selvään huomasi, ettei syy heidän konevihaansa riippunutkaan runollisuuden rakkaudesta. Ja ettei siis nytkään mitään keskinäistä ymmärrystä ollut olemassa.

Toinen sanoi vielä:

—Sen tietääkin, ainahan koneella paremmin niittää kuin näillä tällaisilla, mutta kun se perhana—

—Älä sinä noin rumasti herran kanssa—

Nuori herra kiirehti sekaantumaan:

—Ei, ei, sanokaa vaan mitä sitten: kun se perhana—?

—Niin, meinaten, kun se perhana—en paremmin osaa sanoa—pääsee kaikki työt teettämään tuommoisilla poikanaskaleilla ja panee miehet pois. Miehet saa koittaa sahoihin ja kaupunkeihin. Mutta mitä työtä tällainen kaupungissa saa, joka on ikänsä maata kyntänyt?

Nuoriherra luuli vihdoinkin voivansa olla heille hyödyllinen; hän sanoi:

—Ruvetkaa itse viljelemään maata, valitkaa itsellenne joku paikka ja rakentakaa siihen oma mökki—

Miehet katsahivat suu auki toisiinsa. Yksi muonamiehistä sanoi:

—Ei ole maata.

Tähän nuoriherra aikoi nostaa kätensä osottaakseen noin ylimalkaan metsiin päin ja sanoakseen: onhan tuollakin maata—ja tuolla—ja tuolla, sillä ei hän vielä milloinkaan, metsissä ja korpimailla harhaillessaan—joka oli hänen suurimpia nautintojaan—ollut tullut edes ajatelleeksi että ne olivat jonkun omaisuutta. Aina hän oli myös ihmetellyt, miksi ei niin moneen sopivaan paikkaan, niemen kärkiin—lahden poukamiin oltu rakennettu noita ihania pikku mökkejä, joita hän ei olisi vaihtanut komeimpiin kaupungin palatseihin. Mutta juuri kun hän aikoi nostaa kätensä osottaakseen miehille maita, hänet pysäytti ajatus, että hän ehkä sanoo jotakin tyhmää, ja hän vaikenä. Muonamies jatkoi:

—Eihän se meidänkään isäntä mistään hinnasta anna maata vuokralle, vaan tahtoisi häätää entisetkin torpparit.

Ja toinen muonamiehistä sanoi:

—Olisi Rauhalahden kartanon maanviljelysneuvoksellakin lääniä vaikka tuhannelle torpalle, mutta eipä vaan anna maitaan viljelyksen alle. Kasvakoon maa ennemmin kanervaa ja puolukan varsia, mutta älä tule pyytämäänään arennille.

Kinturi, joka oli kaiken aikaa kulkenut vähän edellä ja toisella korvallaan kuunnellut keskustelua, jättäytyi nyt niin paljon että saattoi sanoa myrkyllisen sanansa siitä suuriläänisestä maanviljelysneuvoksesta, joka oli hänen erikoisen vihansa esineenä. Hän tarkotti maanviljelysneuvosta, mutta sanoi kaikista herroista yleensä:

—Mistä herrat löysiä miehiä töihinsä ottaisivat, jos köyhä väki maata saisi. Kyllä ne tietää, miksi eivät mailleen päästä!

—Mutta sehän olisi kauheata, jos niin on kuin te sanotte,—puhkesi nyt nuoriherra puhumaan.—Siitä täytyy kirjottaa sanomalehtiin! Te siis sanotte, ettei teille vuokrata maata? Niinkö?

—Ei pahinta korpimaatakaan.

—Ja siksi, että olisitte köyhiä ja tarjoutuisitte halvasta töihin? Niinkö?

—Mitäs ne muuta tahtoo!

—Se on hirveätä! herrat siis tahtovat, että löytyisi köyhiä maattomia, jotka olisivat pakotetut tulemaan tehtaihin. Tästä minä kirjotan. Katsokaas—se maanviljelysneuvos—se on minun tuttuni—taikka oikeastaan hänen tyttärensä on minun morsiameni,—mutta ei se mitään tee, kyllä minä paljastan kaikki asiat, jos se mies kerran on sellainen.

Kinturi meni taas edelle.

Nuoriherra sanoi miehille käyvänsä heidän luonaan vielä tarkemmin asioita tiedustelemassa, ja erosi heistä mäen päällä. »Sitäkö se olikin!» sanoi hän itsekseen, mennessään nopein innokkain askelin, maahan katsoen ja pieniä viiksiänsä kiivaasti hypistellen, taloon päin.

Miehet pysähtyivät katsomaan hänen jälkeensä.

—Mikähän pappi se oli?—sanoi yksi heistä.

—Ja mitä se sanomiin meinasi kirjottaa?

—Mahtaako tuommoinen mitään kirjottaa. Taisi vaan piruuttaan puhua—

—Olleeko täysmielinenkään—

Ja miehet poikkesivat omille teilleen; toiset menivät pitkin kylätietä, missä seisoivat pieniä mäkitupia toinen toisensa vieressä; toiset taas menivät metsätielle. Mutta juuri kun he tulivat sille kohdalle metsää, mistä polut erosivat eri torpille päin, kuului Kinturin torpasta päin kimakkaa ja vihasta koiran haukuntaa. Miehet seurasivat Kinturin polkua vähän matkaa ja näkivät, että koira haukkui kulkukauppiasta, joka suuri laukku selässä näkyi juuri astuvan tuvan ovesta sisälle.

Siiloin miehet menivät Kinturin torpalle. Eivät he tosin milleen ostoksille menneet, mutta juttelemaan sen tutun kauppiaan kanssa, jolla viime aikoina oli ollut niin paljon haastamista.

Ja siellä, sillaikaa kuin kauppias levitti rihkamansa Marin eteen, syntyi miesten kesken puhe taas

vuokra-asioista.

Kulkukauppias selitti heille, ettei maat olleet jokapaikassa maailmaa niin jaetut kuin täällä. Hän sanoi, että heillä päin, Suomen rajan tuolla puolen, maat jaetaan talonpoikien kesken perheen suuruuden mukaan ja joka kymmenes vuosi.

Vielä sanoi, että isä Tsaari aikoo kurittaa Suomen herroja, ottaa heiltä maat ja jakaa maattomille. Kielsi mitään vuokrakirjoja enää tekemästä ja kielsi myös ensi syksynä ja keväänä viljaakaan kylvämästä, sillä—sanoi hän—maamittareita tulee kesällä kuin harmaita kissoja, että kaikki pellot sotkeutuvat.

Miehet kuuntelivat, ja poskipäät punasina tulivat ulos Kinturin tuvasta. Palamaan syttyivät miesten sydämmet. Sillä niin käy aina ihmissydämmen, kun se alkaa kuulostella vapauden tuulten puhallusta, ja kun aavistus herää, että hänen kitumisensa voi vielä tämän ajallisen auringon alla eikä vasta haudan takana onneen vaihtua.

Kaikki olisivat kohta lujasti uskoneet näitä kulkukauppiaan puheita, ellei Kinturi itse olisi niitä vielä epäillyt.

Mutta sentäänkin puheet kulkivat toiseen kylään ja löysivät matkallaan kaikkialta virikettä niinkuin maassa kytevä valkea kuivista sammaleista. Toisesta kylästä kulkivat kolmanteen, jossa niitä kohtasi sanoma, että samaa oli jo sielläkin kuultu. Ja neljännessä, kirkonkylässä, oli sitä kuultu sapelivyo-santarmilta itseltänsä.

Alustalaiset alkoivat kaikkialla kokoontua parviin ja kujilla ja takapihoilla he salaista neuvoa pitivät.

Ja maasammaleissako ja katajissako vaan valkea kyti? Ei, loitompana se jo leimahteli, niinkuin orava se viskautui kuusiin, sähköhdellen paloivat jo petäjät, kulona kulki sanoma salojen halki.

3.

Nuoriherra.

Jos maailmassa kävi kulo, eli jos sydämet syttyivät ja nousivat kapinaan tai ihmiset uusia yhteiskuntia rakensivat,—siitä eivät tienneet mitään ne mehiläiset, jotka Vaanikkalan rusthollin vanhassa metsistymään jätetyssä riikuna- ja kirsikkapuutarhassa surisivat. Sata vuotta olivat surisseet, sata vuotta vielä aikoivat surista, niinkuin sata vuotta sama sinitaivas oli mitenkään muuttumatta heidän yllänsä kaareutunut ja samat kukat joka kevät, mettä tarjoten, heidän ympärillensä puhjenneet.

Kumminkaan ei ollut kaikki mehiläistenkään mielestä niinkuin olisi olla pitänyt,—ei lähimainkaan. Niityiltä olivat kukat tänävuonna parhaaseen kukoistukseensa hävitetyt, jonka vuoksi puutarhaan oli ilmestynyt täyteen vieraiden kupujen mehiläisiä. Mutta ei siinä vielä kaikki paha. Kiusallisinta oli, että Vaanikkalan isäntä oli hajotuttanut vanhan päärakennuksen ja sen sijalle rakennuttanut uuden, kaksikerroksisen, ponttilaudoilla vuoratun, jonka oli vetänyt niin lujaan vernissaan, että inhottava haju täytti koko puutarhan, hukutti tuntemattomaksi kukkain tuoksuvivahdukset ja synnytti siten mehiläisten maailmassa mitä suurinta hämminkiä. Keltasia lastuja, tiilikivenmuruja ja kalkkirapaa oli veistoksilta jäänyt ruohokkoon,—sekin oli inhottavaa. Mutta kerrassaan surkeata oli se, että vanhan rakennuksen oli täytynyt antaa tilaa uudelle,—sen vanhan, yksikerroksisen, joka tosin joskus muinaisina aikoina oli ollut punamullalla sivelty, mutta sittemmin vanhuuttansa harmaantunut ja sammaloitunut,—jonka pystypäin seisovien vuorilautain alla olivat sadat ampiaispesät ja miljoonien mehiläisten sateenpitopaikat. Oli hävittänyt vanhan ja rakentanut uuden, inhottavan, kiiltävän laitoksen, joka ei voinut muuta kuin työntää luotansa jokaisen tunteikkaamman olennon. Oli tavotellut rakentaa sitä herraskartanon malliin, mutta arvatenkin hänen oli toisen kerroksen ikkunoihin päästyä lopultakin tullut surku tukkien määrää, koska ikkunain yli oli raskinut panna enää vaan pari varvia ja lyönyt kohta katon päälle. Räystäät tulivat näin ikkunain yli, joten katto muistutti korviin asti painettua hattua, sekä ilmaisi maantienkulkijoille sen mitä isäntä oli tahtonut juuri salata, nimittäin, ettei talo ollutkaan mikään herrastalo. Varmaankin tätä asiata parantaaksensa hän vielä rakennutti korkean suljetun kuistin ovien eteen,—ja sen aivan ilman mitään räystäitä, sekä maalasi kohta siniseksi.

Kottaraiset, ylen pitkävillaiset linnut,—jotka olivat myös entisen vanhan talon sammaltuneiden räystäiden alle pesineet, tulivat tänä vuonna, niinkuin aina ennenkin varhain keväisillä. Ja mikä pettymys ja mikä kauhistus heitä kohtasi!

—Kyllä, kyllä minä sinut kostan,—lauloi yksi, joka nyt sai luvan tehdä pesänsä vanhaan kuuseen.—Odota sinä, kyllä minä kostan! Kun sinä pääset valtiopäivämieheksi ja musta silkkihattu päässäsi

kolmen aikaan päivällä kävelet Helsingin esplanaadilla, olen minäkin siellä, lennän ja merkitseen valkosella sinun mustan hattusi, että kaikki ihmiset, joiden ohi vaellat, nauruansa pidättäen tukkivat suitansa!

Mutta mitäs siinä mehiläistenkään ja ampiaisten vihat ajan pitkään auttoi! Ja tottuuhan vihdoin pahempaankin kuin keltaiseen liinaöljyyn. Onpa niitä sitäpaitsi oksanreikiä ja rakosia vernissatuissakin laudoissa. Sade pullistaa ja pouta ravistaa. Ja niin mehiläiset jo loppukesän kuluessa alkoivat lähestyä ja tutkistella uutta taloa. Lentelivät suristen pitkin seiniä, pysähtyivät, taas kohosivat, taas alenivat, tai sivuttain liikkuvat paikasta toiseen. Päivä paahtoi sinä kesänä vielä elokuunkin lopulla yhtä kuumasti kuin heinäaikana. Ja paahtoi jo varhaisesta aamusta alkaen.

Siihen aikaan jokunen heistä uskalsi toisen kerroksen päätyikkunan tasalle asti—lensi ja ensin peräytyi pitsikartiinia, jota sisältä tuleva vetotuuli löyhytteli avonaisesta ikkunasta, mutta kierroksen mentyään mehiläinen teki uuden yrityksen ja pullistuneen kartiinin hulmuamisesta huolimatta lensi kuin lensikin sisälle. Mutta siinä, pelkästä mielenjännityksestä voimat pettivät ja mehiläinen putosi kirjoituspöydälle. Siivet värisivät, vaan eivät nostaneet enää lentoon, ja takajalkain laahatessa hervottomina perässä mehiläinen alkoi etujaloillaan hätäisesti ja liukastellen kömpiä sileiden paperien päällä. Oli pudonnut sille paikalle, mihin oli kirjoitettu: Surkeita epäkohtia, ja vielä jotakin muuta alkua. Ja suurella vaivalla, siipien yhä väristessä ja toisinaan auttaessa—ei lentoon, vaan ainoastaan tekemään surisevia kuperkeikkoja—oli juuri päässyt sen kirjoitetun paikan ylitse, kuin hyvänhajuinen, hieno nenäliina painautui hänen päällensä, viskasi hänet ikkunasta ulos, ja nuoriherra itse istui paperiensa ääreen.

Hän otti esille juuri surkeat epäkohdat ja silmät tottumattomissa rypyissä luki vielä kerran alusta alkaen siihen saakka mihin kirjoitus oli keskeytetty, piirsi sitten jatkoksi muutamia ankaraita sanoja, sitten pari vielä kovempaa, ja yhä tuimempaa jatkoa miettiessään alkoi kynänpäästä pureskella. Mutta tällöin hänen katseensa vähitellen kohdistui yhteen kohti. Puutarhan ylitse se näki Vaanikkalan suuren kivenavetan, ja vastakkain sattuvien, hämähäkinverkkoisten ikkunain läpi navetantakaisen, kohtisuoraisessa päivänpaisteessa sinertävän nurmirinteen, jossa tuuli heilutteli pitkiä horsmia. Ei se katse nurmen sinervyyteen pysähtynyt, vaan ainoastaan ilahtuen kimmalti takasin navetan läpi, palasi puutarhan yli taas yläkerran avonaisen ikkunan pimeyteen, ja meni mustista silmäteristä suoraan ihmisen sisälle. Kynä hiljaa vaipui, tottumattomat rypyt silisivät silmien välistä pois, lapsellisen hyvänmielen ilme alkoi väreillä huulilla. Ja niin hän pani syrjälle surkeat epäkohdat, otti esille postipaperin, ja kirjotti siihen: »Rakas isä», sekä alkoi rapistella paperille rivin toisensa perästä. Hän nosti toisen jalkansa tuolille ja istahti sen päälle. Ruumis köyristyi paperin yli ylenmääräisestä kirjottamisen innosta. Kärpäset surisivat ympärillä, hiki pisaroitui hänen otsalleen, hän ei huomannut kuumuutta, pyyhki vaan nenäliinalla otsaansa ja käsiään ja taas kirjotti. Jo mehiläisetkin olivat jälleen löytäneet sisälle. Yksi paukutti kattopaperia, toinen pyrki lentohyökkäyksillään puhkasemaan ikkunalasiasia, kolmas kiersi hurjassa vauhdissa ympäri huonetta, joka näin oli surinaa täynnä. Mutta ei nuoriherra nyt kirjottamiseltaan mitään huomannut eikä kuullut.

Ei kuullut edes kuinka ovi aukeni ja sen läpi pistäytynyt pää tervehti häntä.

Kun ei tervehdykseen tullut vastausta seurasi päätä koko muukin ihminen. Se katsahti ympärilleen ja astui sitten kirjoituspöytää kohden,—lyhyen puoleinen herrasmies, päälaki hiukan kalju, viikset punertavat ja karkeat, mutta muu parranajelu sekä mustan vaatetuksen kuosi ja kauluksien ynnä mansettien valkeus niin huolellisesti hoidettuina, että viiksien karkeus tuntui sekini hänessä vaan hienoudelta. Hän tuli pöydän luo ja sanoi:

—Mitäs sinä kirjoittelet, Edvard?

—En mitään. Kas Vendell, milloinka sinä tulit? Ja näin varhain?

Muutamia ihmisiä mainitaan aina sukunimellä, eikä kukaan, olipa kuinka hyvä tuttu tahansa, ota milloinkaan selkoa heidän ristimänimestään, yhtä vähän kuin he itse kellekään puhuvat omaisistaan, kotopaikastaan tai muista persoonallisista asioistaan. Semmoinen oli herra Vendell, nuori lääkäri, toveruudestaan ja hiljaisuudestaan tunnettu.

Kuitenkin oli herra Vendellin käden päällä sininen ankkurinkuva ja selvät kirjaimet S. V., joista olisi aina voinut muistaa myöskin hänen etunimensä. Näitä kirjaimia herra Vendell tosin vältteli asettamasta näkyviin ja häpesi, ikäänkuin ne olisivat olleet hänelle todistuksena ajoista, joita hän ei tahtonut muistella,—hän oli tainnut joskus aikoa merimieheksi. Jokin hämärä rakkauden historia lienee sitten tehnyt käänteitä hänen elämässään ja saattanut hänet sivistyksen kaikkein syvimmille ja hienoimmille poluille. Paitsi sitä, että hän oli lääkäri ja soittoniekka, oli hänessä omituinen pessimistisyyden piirre—varmaankin tuon vuosikautia kestäneen onnettoman rakkauden tuote,—joka siihen kädessä olevaan entisyyden leimaan ei ollenkaan sopinut, tai suhtautui tämä leima siihen pessimismiin niinkuin valkoinen pystykaulus hänen karkeihin viiksiinsä: teki hänet sitäkin hienommaksi.

—Saavuין tänne varta vasten huomauttamaan, että sinun, Edvard, täytyy vihdoinkin lähteä mukaan Rauhalahteen. Minä olen nyt tullut sinua hakemaan.

Toinen rypisti haluttomasti silmäkulmansa eikä vastannut mitään.

—Kuulitko, Edvard? Me ajamme nyt Rauhalahteen. Kauemmin ei voi enää viivyttää, se rupeaa todellakin näyttämään jo liian omituiselta.

Ei sittenkään tullut vastausta.

Mutta Vendell näytti olevan taas tuolla itsepäisyyden tuulella, jolloin hän vei tahtonsa läpi huolimatta mistään esteistä. Ei hänen hyväntahtoista sitkeyttänsä kukaan pystynyt ajan pitkään vastustamaan.

Hän meni kaapille, veti laatikon auki, tarkasti siellä olevia liinavaatteita ja tuli kaksi erilaista kaulusta kädessään jälleen kirjoituspöydän ääreen.

—Kummanko näistä nyt panet kaulaasi? Minusta ainakin tämä suora pystykaulus pukee sinua paljon paremmin kuin nuo taitetut. Vai mitä itse sanot?

Edvardin olisi tehnyt mieli käydä kiinni siihen mieheen ja paiskata vasten seinää, tai tallata jalkoihinsa niin ettei hänestä olisi jäänyt kuin liejuinen paikka maahan. Se esiintyi kuin itsevaltiias. Voidakseen mieltään hillitä Edvardin täytyi välttää katsahtamasta Vendelliin päinkään. Hän pelkäsi tällä kertaa nähdä Vendellin isoja korvia, jotka häntä niin usein olivat hermostuttaneet;—ne korvat muuten oli Vendellillä suuren soitannollisuutensa vuoksi, hän soitti mainiosti pianoa.

Mutta herra Vendell ei ollut huomaavinaan Edvardin kiukkuja. Hän tiesi hyvin, että Edvard joskus ei voinut häntä sietää. Ja jäi äänettömäksi ja rupesi liikahtamatta paikaltaan itsepäisesti odottamaan Edvardin vastausta. Kunnes Edvard vihdoin kärsimättömänä nousi ja päästäkseen enemmästä piinasta, —hän tiesi että kun Vendell alkaa jotakin jauhaa, niin se jauhaa loppuun asti,—sanoi kiukustuneena:

—No, lähdetään sitten!—Ja lisäsi: koska minulla on muutenkin vähän asiaa sinne.

—Vähän asiaa?—sanoi Vendell.—Onko se vähän, että on oman morsiamen syntymäpäivä?

Edvard meni viereiseen huoneeseen peseytymään, sekä pani oven jälkeensä kiinni merkiksi, että Vendellin ei ollut sinne tuleminen.

Kuului kuinka hän siellä tuskitellen ja tiuskuen haki kaapista visiittivaatteita. Sitten kuului kuinka hän kaateli vettä vatiin ja alkoi läiskytellen peseytyä.

Mutta herra Vendell, yksin jäätyään, ennenkuin istui, vilkasi kirjoituspöydälle ja hänen silmänsä sattuivat heti »Surkeisiin epäkohtiin», joilla Edvard oli peittänyt isälle kirjottamansa kirjeen.

Herra Vendell ei voinut olla kumartumatta pöydän yli.

»Surkein vääryys on, että kun maata löytyy yltäkyllin, sen viljelemistä tahallisesti vaikeutetaan. Kaiken maan täytyy olla viljelykselle vapaan»—oli siihen kirjoitettu. Ja toisessa paikassa luettiin: »Maa on sen, joka sitä viljelee.»—Ja vähän alempana: »Me olemme parasitteja.»

»Varmaan on tarpeen, että löytyy maattomia eli toisin sanoen leivättömiä, jotka olisivat valmiit nälkäpalkoista tekemään rikkaiden haluamia töitä»,—luki herra Vendell yhä suurenevin silmin. Mutta kun hän uteliaana käänsi lehden, ei jatkoa ollutkaan. Sen sijaan paljastui kirje isälle.

Herra Vendell oikasi ensin itsensä ja aikoi jättää lukematta, mutta palasi kuitenkin viiksiänsä hermostuneesti pureskellen jälleen pöydän luo, kumartui ja luki:

»Nyt kirjoitan sinulle, rakas pappa, sanoakseni että maalle tuloni taisi todella olla minulle olla suureksi hyödyksi, tai siinä on ehkä jotain aivan ratkaisevaa minun suhteeni, vaikka sitä silloin vastustinkin. Maalle tulo on vaikuttanut minuun nyt aikaihmisenä samalla tavalla kuin ennenmuinoin, kun meitä lapsina tuotiin kesäksi kaupungista. Voin yhä aivan samalla tavalla innostua puroista, kanervakankaista ja harhailemisesta metsissä ja vuorilla. Täällä en voi edes käsittää mitään juomahalua. Täällä muutun niin laiseksi, että jälleen rupean ujostelemaan ihmisiä, ja muisto siitä olennosta, mikä olen kaupungissa, kammottaa minua enemmän kuin ketään teistä. Tämä luonto on minulle Ellida-vainajan ja mamma-vainajan asemasta. Jos ei olisi näitä koivuja ja sammalia ja männynrunkoja, niin tuntisin itseni ihan kodittomaksi, eikä parantumisestani olisi toivoa.

Mutta eihän kesä ja tämä dolce far niente aina kestä; pian minun täytyy jälleen muuttaa kaupunkiin, ja toivoton olisi tilani siis sittenkin, ellei nyt olisi tullut jotakin ratkaisevaa lisäksi. Minulle ei ole tehnyt hyvää täällä niin paljon yksinäisyys, kuten sinä ja tohtorit odotitte, vaan päinvastoin olen juuri täällä tullut yhteyteen sellaisten ihmisten ja olojen kanssa, joita en tiennyt maailmassa olevankaan. Me

elämme kaupungissa, emmekä tiedä mistään. Tämä maailma on niin kummallinen ja rakennettu niin suurelle vääryydelle. Ja kuka on rakentanut, ellemme me juuri itse. Ajatteles, kaikkihan tulee oikeastaan maalta, niinkuin se leipä jota me syömme, ja kaikki ihmiset ovat oikeastaan maalta kotosin, ja kuitenkin ei kukaan ajattele niitä, jotka kyntävät ja kylvävät. Minä olen vasta täällä ensi kerran ymmärtänyt kuinka surkeassa asemassa toinen puoli ihmisiä on, juuri ne, jotka muutenkin saavat enin raastaa. Te kaikki, jotka johdatte yhteiskuntaa, te ette ole pahoja, niinkuin sinä, pappa, et ole paha. Ja kuitenkin on täällä maalla niinkuin me sivistyneet olisimme juuri tahallamme, pettämisen ja nylkemisen aikeessa ja vieläpä ihan pirullisella viekkaudella järjestäneet kaikki omaksi eduksemme. En voi enää ilolla kävellä metsissäkään. Mutta minä kerron alusta asti kuinka se on minuun vaikuttanut.»

Nyt kuului Edvardin ääni oven takaa toisesta huoneesta:

—Et suinkaan sinä vaan siellä lue minun kirjettäni?

Herra Vendell hypähti pöydän luota. Hän ei ollut uteliaisuudessaan huomannut kyllin kuulumattomasti kääntää lehteä.

—Kuinka voit ajatella minusta jotain sellaista,—hän huusi takasin.

Mutta hetken kuluttua painautui taas pöydän yli.

»Jo keväällä kun minä asetuin tänne ja kun täällä maalla oli vielä sellaista että kuten tiedät paikatellen on kokoonpainunutta lunta ja toisin paikoin taas ei ole lunta, menin minä kerran illalla kävelemään ja tulin ruman, paljaaksi haaskatun metsän läpi ihan odottamattani yhteen torppaan, joka oli omituisen kauniilla mäellä ja kiviaitojen ympäröimä. Kun en nähnyt mitään ihmisiä, menin minä lähemmäksi, tulin portista sisälle ja rupesin katsomaan vanhan petäjän keltasenpunasta kylkeä, johon ilta-aurinko paistoi. Silloin pyrähti lapsilauma jostakin läheltä, ja ne juoksivat minua pakoon sisälle. Minä rupesin katsomaan mitä ne siinä olivat tehneet, ja näin semmoisella lumettomalla paikalla, siinä petäjän juurella, lastuista rakennettuja pikku katoksia ja tikuilla aidattuja tarhoja, joissa oli rivittäin pieniä vihertäviä männynkäpyjä. Ne olivat tietysti lehmiiä, jotka seisovat navetoissa. Ihan juuri niinkuin mekin muinoin pieninä leikimme Ellidan kanssa, kun mamma hirveiden muuttopakkausten jälkeen oli vihdoin vienyt meidät maalle, eikä siellä enää ollut katukiviä. Kuinka hyvin Ellidakin olisi ymmärtänyt, että he, kun oli paljasta maata, vaikka maa olikin vielä kosteata, heti rupesivat semmoista leikkimään! Selvästi tunsin, että kaikki ihmiset ovat oikeastaan samaa,—ja samoja hienoja tunteita liikkuu heissä, vaikka me luulemme heitä vaan talonpojiksi.

Nyt äskettäin minä jälleen muistin tuon torpan ja päätin mennä katsomaan millaiselta se näyttää, kun puut ovat lehdessä. Taas kuljin saman rumasti hakatun metsän läpi, mutta torppa oli sitten niin kaunis, ettet voi kuvailla,—ei tavallisessa merkityksessä, vaan jossain uudessa. Ei ollut mitään kukkasia, vaan ainoastaan puhdas nurmi ja kattoa ei näkynyt pihakoivujen tähden. Minulla oli maalauslaatikko mukana, mutta ei tullut mitään maalaamisesta. Kohta huomasin, että oli paljon väkeä ja jotain tavatonta tapahtui. Ja niin olikin. Torpassa istui vallesmanni ja kaksi polisia—mitä inhottavia uniformuja niillä nyt on!—ja oli vielä joitakin lihavia talonpoikia. Ne olivat siellä kuin kotonaan, ja pitivät huutokauppaa. Kaikenlaista torpan tavaraa oli lattialla. Kun he luulivat, että minäkin olin tullut jotain ostamaan, niin käskivät he minutkin sisälle ja olivat muka hirveän kohteliaita. Mutta minä koko ajan tarkastin vaan torpan lapsia, jotka seisovat ovensuussa vaikka olivat omassa kodissaan, ja yksi melkein täysikasvanut tyttö itki haikeasti, niin että koko ruumis tärisi, kun ruvettiin hevosta huutamaan. Kuinka minä en huomannut huutaa sitä hevosta, siirtääkseni sitten sen heille takasin ja vaikka koko torpankin ostanut, en minä voi antaa itselleni anteeksi. Ne siellä huusivat rakennuksia erikseen ja eri ostajat niitä saivat. Minulle sanottiin, että torppari on ajettu pois, kun oli riitaantunut isännän kanssa. Hän oli olevinaan hyvin toimielias, mutta minä näin, että hän olisi ollut valmis lyömään tuskasta päätänsä seinään. Ajatteles, he sanoivat, että hänellä muka ei ollut laillisia papereita ja torppa oli pysynyt vaan edellisten maanomistajain lupauksilla! Mutta kuinka voi olla mahdollista, että tähän maailmaan syntynyt ihminen ei saa pitää sitä paikkaa, jota hän ja hänen isänsä ovat kuokkineet ja vielä kaikki pellonkivet aidoiksi koonneet? Ajattele jos meitä näin ajettais! Eikö se ole hänen ja kaikkien hänen lastensa koti, jossa he tuntevat jokaisen polun ja jokaisen männyn ja kiven? Saako ihminen repiä toista ihmistä tämän kodista, ja kuinka tällöinen asia voi riippua paperista?»

Herra Vendell hätkähti taas pöydän luota, sillä oli niinkuin Edvard olisi liikahtanut ovelle päin, ja huusi toiseen huoneeseen, niinkuin ei olisi ollut edes aikeissakaan lukea kenenkään kirjeitä:

—Minun täytyi lähettää Rauhalahden hevonen pois, mutta onko teidän isännällänne edes kunnollisia kääsejä antaa?

Edvard huusi vastaan:

—Sillä niitä on jos minkälaisia, on vaikka vaunujakin,—inhottavalla!

—Ja pesuvesi alkoi taas läiskyä.

Mutta kun Vendell kuuli veden läiskeen, hän piti mahdollisena katsahtaa vielä kirjeen loppuun, jättäen ajan täpäryyden takia pois sen mikä oli välillä. Ja lopussa seisoi—mikäli herra Vendell ehti sieltä täältä vilkaista:

—»Olen löytänyt elämäni tehtävän—tahdon taistella tämän sorretun kansanluokan puolesta.—Vielä minustakin tulee mies, rakas pappa. Saat nähdä! Tämä ei ole mitään hetkellistä innostusta. Minä tahdon sovittaa kaiken entisen, millä olen sinulle surua tuottanut. Pian kirjotan jälleen. Vastaa tähän kirjeeseeni!»

Herra Vendell tuli hyvin totiseksi luettuaan loppuun.

Kun Edvard sitten ilmestyi peseytyneenä ja pukeutuneena samaan huoneeseen, sanoi herra Vendell:

—Jos sinulla todella ei ole tällä kertaa halua lähteä, niin—

—Kas se on kaunista: ensin se väkisin panee toisen pukeutumaan, ja sitten »ei lähdetäkään».

Ja vähän ajan perästä he todella istuivat rinnakkain mukaviin kääseihin.

Kun he jo ajoivat, sanoi herra Vendell:

—Taisit vähän narkästyä minuun.

—En voi sietää syntymäpäiväretkiä kesällä.

—Mutta ajattelehan itse: onko koskaan kuultu, että sulhanen tuollaisella mielellä lähtee morsiamensa kotitaloon, jossa päälliseksi ei ole kokonaiseen kuukauteen käynyt!

—Onko siitä jo niin pitkä aika?—sanoi Edvard rypistäen haluttoman hajamielisesti silmäkulmiaan. Sitten katsahti Vendelliin ja he molemmat naurahtivat.

He ajoivat lähes penikulman matkan puhumatta sanaakaan toisilleen. Kunnes Edvard rupesi jatkamaan siitä mihin he olivat lopettaneet:

—Katsos, minulla on aina se tunne, että koko tämä asia on isäni puolelta pantu vireille yksipuolisesti minun hyväkseni, että näet minä muka sen kautta jotenkin »parantuisin» taikka niin—. Mutta ajattele kuinka kömpelöä se on Martan suhteen!

—Jos olisit todella rakastunut, et varmaankaan noin kaivelisi itseäsi.

—Sinä et siis luule, että olen rakastunut?

Näin kysyen Edvard katsahti Vendelliin ja ihmetteli miksi tämä vähän punastui.

—Luuletko sitä edes itsekään?

Edvard huokasi eikä vastannut tähän kysymykseen ennen kuin taas pitkän miettimisen perästä:

—Kuinka sanoisin? Olisinhan minä tavallani silmittömästi ihastuksissani, mutta sittenkuin asiasta rupesi tulemaan totta, ja erittäin nyt täällä maalla, tunnen että siinä ihastuksessa on minun puoleltani jotain epärehellistä.

—Et ole toisin sanoin enää ihastunut.

—En todellakaan tiedä tahtoisitko että olisin ihastunut vai että en olisi!—sanoi Edvard vähän hermostuneesti. Sitten hänen silmäkulmansa vetäytyivät kärsiviin ryppyihin, ja kauan ja vaikeasti etsien oikeaa vastausta hän sanoi:

—Ei niin, vaan Martta on rakastunut toiseen olentoon kuin siihen, jota minä oikeastaan olen. Jos hän minua tuntisi, niin ei ehkä ollenkaan olisi rakastunut. Meillä ei taida olla mitään yhteistä pohjaa. Hekin siellä odottavat, että minä parantuisin, ja se tapahtuu tietysti heidän mielestään siten että minä rupean siistiksi maatilalan haltijaksi, mutta minä en usko ollenkaan siihen elämään, jota he elävät, enkä koko heidän Rauhalahteensa. Mitä ihmeitä he niin paljolla maalla tekevät? Kaksi penikulmaa vaan Rauhalahtea ja Rauhalahtea!

Herra Vendell katsahti ajatuksistaan hajamielisesti ympärilleen, eikä vastannut mitään.

Siihen kuivui heidän keskustelunsa.

Rauhalahti.

Laajat ovat Rauhalahden kartanon metsäiset takamaat, sankat sen korvet, joiden pehmeä maasammal ei ikinä näe sinisen taivaan pilkistystä, joiden vanhat puut, kaukana lauttausväyliltä, kaatuvat palokärjen kuorittaviksi. Ja maatuessaan ne ovat vieneet sammaleen alle muistonsa muinaisista vainon ajoista, jolloin vapaa kansa ylivoimaa korpiin pakeni ja sinne hukkui, mutta alistuvainen kansa, vallottajaan suostuen jäi asuinsijoille, petti uskonsa, jätti Tapionsa, jätti kaikki kotoisetkin haltijansa, runonsa virsiin vaihtoi, laulajansa sielunpaimeniin, miekalla tuotuun sielunlunastukseen suostui.

Vuosisatoja on niistä ajoista vierinyt ja vanhojen lahopuiden unet ovat enää houereita. Jo ovat vallottajain lasten lapsien lapset unohtaneet kantaneensa vallottajan veristä miekkaa, jo ovat myös valloitetut unohtaneet olleensa kerran vapaina. Yksi on nyt muka jumala näiden kuin noidenkin, yksi jumala, joka pyhän tahtonsa mukaan on maailman kahteen leiriin jakanut, herroihin ja palvelijoihin. Ja tämän uskon alla on rauha maahan tullut. Kukoistavat lait ja asetukset, leviävät vihreät vainiot, kohoavat kultaristikirkot, joihin nöyrä kansa polvillensa lankeaa ja messukaapun eteen päänsä paljastaa.

Vihertävät vainiot, kukoistavat lait ja asetukset, mutta entisyyden muistot maatuvat korven sammalien alla.

Eikö elä enää muinainen vapauden henki?

Korpi yksinänsä huokaa, tyhjänä ja autiona.

Pois korvesta se, joka onnen iloa ja vapauden valoa nähdä tahtoo. Ihmisrinnasta sen sittenkin täytyy löytyä. Pois autiosta tyhjiydestä lakeille sivistyksen asunnoille.

Samota päivä, samota toinen, harvenee sankkakin kuusikko, päättyy pisinkin korpi. Jo alkaa näkyä kantoja kaadettujen puiden jäliltä, jo kurottautuu joku koivunkin huikula kuusten välitse valoa kohden, jo vaihtuu mustikka puolukan varsiin, jo tuntuu talvitien jälki, jo välähtelee puiden välitse sininen lammenpinta, maat jo alenevat pajupehkoiksi vesijätöiksi, luonnonniityiksi lehtosaarinensa, jo yhtyy talvitiehen toinen, jonka nurmeen ratas on railot syönyt ja hevosenkenkä keskiväylän polkenut. Tie poimuttelee kummulta kummulle, milloin nousee näkösälle, milloin kiertelee notkelmissa. Ja tuossa jo onkin ihmisasumus; tuossa toinen havumetsän laidassa, tuossa kolmas, neljäs—kokonainen kylä kulon polttaman harjanteen rinnassa,—mökki mökin vieressä niinkuin pääskyn pesät käpristyneinä vuoren harmaaseen kivikkoseinään. Mitä peläten? Miksi ei väljemmille aloille? Miksi ei alavammille ahoille? Miksi lehmä ei apilankukkia etsi, vaan suolaheinäsiä palokannon kinalosta kitkee? Veropäiviäkö mies on tehnyt, kun riutumus rinnassa kotiin palajaa ja sanaa sanomatta vuoteeseensa painuu? Veromarjasiako tyttö poimii, verovihtojako neito lehdikosta taittelee, kun ei laula eikä ilakoi?

Yhteiskunnallisiako epäkohtia olemme lähteneet hakemaan, taloudellisiako syitä tutkimaan, joiden tähden rikkaudet ovat ihmisten kesken epätasaisesti jakautuneet? Ei. Sitä runon ja vapauden pyhää tulta olemme lähteneet hakemaan, joka ei voi ihmisrinnasta koskaan tyyten sammua. Missä ovat sen liekit, missä kajastelee sen loimu?

Ei asu vapauden voima täällä kivikkoharjanteella, ei ole ajat näissä kylissä runontekoajoja.

Pois siis täältäkin se, joka onnen iloa ja vapauden valoa ihmisten joukosta löytää toivoo. Pois täältä väsymyksen harmaalta soramäeltä, missä laululle ei aikaa löydy, missä jänteet ja jäsenet, sormet ja varpaat, aivot ja ajatukset kaikki veron maksussa työskentelevät, niinkuin kone, joka puuttuu henkeä.

Ja tuossapa jo tie yhtyy kolmanteen tiehen, jossa ei enää rattaan railot tunnu. Sannotettuna ja ojitettuna se laskeutuu lakeuksille ja sen sivussa käy telefontolpat, ja langat ilosesti laulavat.

Jo aukenevat hovin ulkokartanoiden vuoroviljelykseen pannut apilaniityt, jo tulevat vastaan puhdistetut puistot ja harvennetut hakamaat, jo vihantelevat pääkartanon kotivainiot, ja mitä lähemmäksi tullaan, sitä syvemmät ovat ojat, sitä harjavammat kesantosarat. Näetkö viheriäistä lehmuskumpua kiertelevien salmien ja ihanien lahtien viimeisessä poukamassa, heleäin laihojen ja lehtoisten mäkien keskellä? Sinne kaikki tiet johtavat. Siellä, missä vuorien seisauttama tuuli lehahtelee lämpimämmin kuin missään muualla ja myös päivänpaiste on suuremmiksi ja tummemmiksi kasvattanut puiden lehdet ja syvemmän vehreiksi ruohikot ja rannan kaislat pitemmiksi,—siellä pilviä pitävien lehmusten ja ikivaahterain alla on Rauhalahden kartanon valkonen rakennus. Valkonen se on, mutta vaahterain vehreässä pimennossa sekin valkea vihertää, vihertävät sammaltuneet räystäät ja niiden syvyydessä pesivien pääskysten rinnat, vihertävät tummat ikkunalaudat ja mustat ruudut sekä niiden pitsiutimet.

Pihatantereella liikkuu siropukuista väkeä, pihalla ja puistikoissa, sillä paljon on alituisen väkeä Rauhalahden kartanossa, on omaisia, on myös vieraita, on miniöitä, on lankoja, on kälyjä, on serkkuja, on orpanoita, on serkkujen serkkuja ja näiden ystäviä ja vielä ystävienkin ystäviä, jotka saapuvat ja taas matkustavat pois ja taas saapuvat ja taas matkustavat. Mikä tulee viikoksi, mikä pariksi, mikä pistäytyy päiväksi. Ja lapsia vilisee kaikkialla, ja niiden hoitajia, niiden kantajia maitopulloineen ja työntövaunuineen ja kapaloineen. Toiset leikkii hiekassa, toiset nurmella, lintujen kanssa kilpaa viserrellen. Täysikasvuisemmat leirytyvät milloin mitenkin, eri leiriin sentään neitoset ja nuorukaiset kroketteineen, lawntennisineen, huviretkineen, lauluineen ja tanssineen,—eri leiriin tädit pääkipuineen ja kahviselikkeineen ja »toista-oli-ennen-meidän-nuoruudessamme» -huokauksineen ja »nykyajan-nuoriso-osaa-vaan-huvitella» -valituksineen. Mutta kaikki ovat sittenkin yhtä onnellista joukkoa, jota seurustelu lämmittää sisältäpäin ja kesäiset päivät ulkoa,—onnellista vapaudessaan, onnellista huolettomuudessaan—onnellista yksin jo siksikin, että syrjäisten kadehtiessa saavat lukea itseensä kuuluisan ja rikkaan Rauhalahden tuttavapiiriin.

Siellä, pehmoisten mattojen päällä, vanhanaikainen merenvahapiippu kädessä, tasaisesti keinahtelevassa keinutuolissansa istuu hän itse, kaiken keskus, kaikkien talvi- ja kesäteitten keskus, kaikkien silmäkantamattomien vainioiden keskus, kaikkien kyntöjen ja kylvöjen keskus, myös kaikkien hyvän toivomusten, terveyden toivomusten ja pitkän ijän toivomusten keskus, sukulaishellyyden ja omaisrakkauden ympäröimä maanviljelysneuvos, Rauhalahden kartanon lempeä aatelisherra.

Hän on jo koko lailla harmaantunut sekä päästään että parrastaan. Hän istuu enemmän kuin kävelee—istuu alituisen keinutuolissansa ja savuringit nousevat. Hän ei enää liiku maillaan kuten ennen käskyjä jakelemassa, vaan häneltä tullaan kysymään. Levollinen raukeus on painautunut hänen jäseniinsä, harmaat viikset ovat tupakinsavun vaikutuksesta kodikkaasti kellastuneet ja silmäinalukset lempeämielisesti pussiutuneet. Jos hän joskus nousi ja lähti maitansa katsomaan, niin ei hän sitä tehnyt tarkastamisen aikeessa, vaan hän teki sen ainoastaan nauttiakseen kaikesta mitä edessään näki,—siitä että kaikki oli niin hyvässä kunnossa,—että kaikki kävi niinkuin itsestään. Hän voi vapaasti pyhittää vaikka kokonaisen päivän vanhojen historiallisten kirjeiden lukemiseen, sillä Rauhalahdessa säilytetään esi-isien kirjeitä ja vastauksia niihin ammoisilta ajoilta;—se on Rauhalahden tilan suuri ylpeys. Ei sitä historiallista kuuluisuutta, joka ei olisi ollut—ellei sukulaisuussuhteissa niin ainakin jossain tekemisissä Rauhalahden kanssa. Paitsi useilta Suomen sodan sankareilta oli siellä omakätisiä kirjeitä muun muassa Armfeltilta, Aminoffilta, jopa kuningas Kustaa III:ltakin,—jotka kaikki olivat tyystin koteloihin suljetut ja sitten hienoihin nahkakantisiin osastoihin järjestetyt. Muutamat kaikkein arvokkaimmat olivat lasirasioihin levälleen asetetut. Näiden kirjeiden keskellä liikkui maanviljelysneuvos kuin pyhätössä. Hän tunsu ne numerolleen, sisällykselleen ja melkein puustavilleenkin, mutta sittenkin lukemistaan luki niitä ja luki kokoontuneelle perheelleen, sukulaisille ja vieraille aivan kuin olisi pyhää toimitusta suorittanut.

Maanviljelysneuvoksella on lapsia seitsemän, ja lapsenlapsiakin jo toista kymmentä. Mutta hän on vielä vanhoilla päivillään mennyt uusiin naimisiin—olennon kanssa, joka on koko maailman kummastuttanut sillä, että vastoin kaikkea tavallisuutta on osannut säilyttää mitä parhaimmat välit lapsipuoltensa kanssa, on osannut muuttua Rauhalahden taloudellisen elämän johtajaksi ja kuitenkin pysyttää sen entisenä niille, joilla siinä on vanhat koti-oikeudet. Kuuluisa hän on myös siitä taidosta millä osaa erilaisimpien ihmisten kanssa seurustella,—osaa syventyä tilapäisimpiinkin keskusteluihin, elävimmällä hartaudella seurata toisen ajatuksenjuoksua,—ja kuitenkin samassa tietää, mitä kyökissä tapahtuu, missä tilassa mitkin hänen hoitoonsa uskotuista lapsenlapsista ovat, mitkä niistä ovat nukutettavat, mitkä syötettävät, mitkä ulkoilmaan lähetettävät.

Mutta jos oli tämä kaikki suurta ja hyvää, niin vielä suurempaa ja onnellisempaa oli isännän ja emännän keskinäinen väli.

Niinkuin he kumpikin erikseen kelpasivat esikuvaksi toinen isännästä toinen emännästä, niin he yhteisesti kelpasivat avioparin ihanteeksi. Mahdoton oli läheisintenkään sanoa kumpi heistä oli vallan päällä, saati sitten syrjäisten päästä tuon arvotuksen perille. Ja senvuoksi jo tämän tärkeän kysymyksen ratkaisemattomuus kiinnitti heihin uteliasta huomiota, niin että kaikkia heidän erikoisimpiakin suhteitaan seurattiin tämän kysymyksen selvälle saamisen aikomuksessa. Tavallisesti heidän välillään tapahtui ainoastaan pari kolme sanaa: Rouva tuli, kumartui keinutuolissa istuvan miehensä korvaan jotakin puhumaan. Sen jälkeen he katsahivat toisiinsa, vaihtoivat kuulumattomasti muutamia sanoja, ja jos olivat eri mieltä, niin ympärilläolevien vieraiden katseet janoisina ja jännittyneinä uppoutuivat heidän kasvojensa ilmeihin,—mutta odotetun kiivastumisen tai edes jonkun kärsimättömän olkapäänkohautuksen asemesta mies naurahtaen taputti häntä kädelle, vaimo myös naurahtaen sanoi: hyvä on! ja meni ilosena. Ja kuka tietää mitä tärkeitä asioita saattoi silloin olla päätettyinä! Eikä kukaan voinut sanoa mieskö teki päätöksensä kohta kun huomasi mitä mieltä vaimo oli, vai vaimoko luopui omastaan, kun sai tietää miehensä ajatuksen.

Joskus, sattumalta, jäivät ne valkoiset kaksoisovet auki, jotka monien mattoisten salien sarjassa ja

aina avonaisten vierashuoneiden läpi tavallisesti näkyivät suljettuina. Silloin nekin vieraat, jotka muuten eivät kotolaisten tavoin sisäisimmissä huoneissa käyneet, saivat nähdä tämän »kaikkein pyhimmän». Esineet siellä näkyivät hyvin hämärästi, ikkunat olivat verhotut, puolipimento siellä vallitsi; mutta sen hämärän keskellä kiilteli kahden vierekkäin seisovan korkean ja mahtavan vuoteen kultaiset nuput ja häämöitti valkoinen marmori-kristus, joka verholakeisen alla siunaten levitti käsiänsä yhdistettyjen vuoteiden ylitse.

Ja jonka silmät uteliaina tunkeutuivat tämän kaikkein pyhimmän läpi, hänen sydämessään, jos hän oli nuori, kävi iloinen vavahdus, ja hänen ajatuksissaan se utuinen joku, hänen ihanteensa tuli hänen luokseen, pani hellästi kätensä hänen kaulansa ympäri ja sanoi: pois epäilykset ja hedelmättömät seulomiset, elämä on iloinen, elämä on varma ja taattu, sen tarkotukset ovat selvät, luonnolliset. Se, mikä näkyy tuolla verhojen pimennossa, on elämän turvallinen satama, sen inhimillinen päämäärä. Myrsky ja onnettomuus ja epätoivo on ainoastaan siellä, mikä on kodin ja avio-onnen ulkopuolella.

Ja joko nyt löysimme sen väljän ja vilposen pirtin, jonka hirret ovat vapauden veistämät ja laki onnen salvostama?

Kuule kuinka soitanto kajahtelee sen kultaisen kodin saleissa, kuinka huilun liritykset kevyesti hyppelevät, kuinka tuntehikkaasti viulun sävel värähtelee pianon pehmeässä säestyksessä! Ja kuultuasi kuule ilon sohinata, joka nousee kun nuorukaiset ja neitokset valkopuvuissansa tanssiin valmistuen piireihin asettuvat!

Korpi huokukoon yksinänsä, tyhjänä ja autiona. Täällä löysimme mitä haimme. Täällä on onni, täällä on se vapaus, jota paitsi ei ihmisrinta hengitä. Täällä asuvat ne taiteen ja runouden hengettäret, jotka koleaan maailman ihmiskodiksi muuttavat.

5.

Syntymäpäivä.

Olipa Rauhalahden onnellisilla haltijoilla sentään surunsa heilläkin.

Maanviljelysneuvoksella oli seitsemän tytärtä, mutta ei ainoatakaan poikaa. Kelle siis kartano oli joutuva?

Näistä tyttäristä olivat muut naimisissa paitsi nuorin, neiti Martta. Kaikki nuo vanhempain tytärtien avioliitot olivat mitä onnistuneimpia. Vävyt olivat poikkeuksetta sangen huomattavia miehiä tai ainakin lupasivat siinä suhteessa varmaa tulevaisuutta; kaksi oli sotilasuralla, toiset kaksi valtion virkamiehinä, yksi oli pankkimies ja yksi yliopiston dosentti. Mutta suuren Rauhalahden haltijaksi ei heistä ollut yhdestäkään.

Sentähden oli maanviljelysneuvoksen ainoa ja hartain toivo ollut, että edes se henkilö, joka oli kerran saava hänen nuorimman, lempityttärensä Martan, olisi ollut myös mahdollinen kartanoa vastaanottamaan.

Mutta niin ei käynyt. Seuraavista syistä:

Maanviljelysneuvoksella oli nuoruuden toveri, nyt jo vanha, korkea sotaherra keisarikunnan palveluksessa, tunnettu paitsi urhoollisuudestaan myös hyväntahtoisuudestaan, ylen kova-äänisestä puhetavastaan—hän huusi aina ikäänkuin olisi pitänyt myrskyn läpi tulla kuulluksi,—ja vielä: täydellisestä neuvottomuudestaan kaikissa asioissa, jotka eivät koskeneet sotilas-ammattia. Kun tuli kysymys esimerkiksi joistakin ristiriitaisuuksista tunteiden alalla, niin tämä urhokas soturi joutui kokonaan tolalta. Silmät suurenivat ja pyöristyivät ja hän näytti peräti säikähtyneeltä. Kaikeksi onnettomuudeksi hän vielä jäi elämään yksin, sillä hänen huolehtiva, syvätunteinen vaimonsa kuoli aikasin, jättäen neuvottoman, sapelia rämistelevän miehen sotilaallisiin käsiin heidän ainoan elossaolevan lapsensa, Edvardin. Poikaa silmittömästi rakastaen, mutta ymmärtämättä mitään lasten kasvatuksesta isä nyt koetti suurilla rahoillaan korvata täydellistä neuvottomuuttaan tässä suhteessa. Mitään varoja säästämättä hän toimitti pojalle parhaat opettajat sekä tieteissä että taiteissa ja pani näiden opettajien yli vielä erikoiset tarkastajat ja tirehtörit.—Kaikista toimenpiteistä huolimatta näytti kasvatusta kuitenkin menevän hukkaan.

Nuorimies, yliopistoon tultuansa, ei ruvennutkaan kartuttamaan tietojaan, vaan alkoi toveriensa kanssa hurjastella. Ja asia paheni vuosi vuodelta, kunnes meni yli kaikkein rajojen. Ei hän ottanut enää tunnustaakseen mitään sovinnaisia siteitä, vaan aivan kuin uhkamielisenä jokapaikassa nousi sovinnaisuutta vastaan ja päihtyneen hillittömillä teoilla pilasi auttamattomasti mainettansa.

Isä ryhtyi laajoihin, kaltaisiinsa toimenpiteihin tämän onnettomuuden ehkäisemiseksi. Itse hän tosin ei osannut millään tavalla vaikuttaa poikaan, sillä vaikka kuinka olisi päättänsä vaivannut, ei hän ymmärtänyt muuta kuin sanoa yksinkertaisesti: elä viitsi juoda! eikä tiennyt mitään sen kummempaa lisätä. Mutta neuvottomuudessaan hän kääntyi useiden sielunpaimenten puoleen, joita tunsivat entisiltä ajoilta siellä täällä ympäri maata, kirjottipa itse arkkipiispallekin neuvoa pyytäen. Arkkipiispa vastasi kauniilla kirjeellä, lausui toivonsa, että Herra johtaa nuorukaisen kerran hänen, arkkipiispan, personalliseen tuttavuuteen, sekä suositteli, kunnes tämä tapahtuu, muutamia hengellisiä teoksia pojan luettavaksi, kuten myös yksi ja toinen rovasteista oli neuvonut. Muuan neuvoi vielä henkisen ravinnon ohella myöskin ulkomaan matkaa tai yleensä muuttamista totutulta paikkakunnalta. Ja sotaherra seurasi uskollisesti kaikkia neuvoja; hän alkoi pojalleen lähettellä hengellisiä kirjoja yhden toisensa perästä, hankki hänelle sopivia matkatovereita ulkomaanretkelle, sekä koki kaikin tavoin taivuttaa häntä arkkipiispan personallista tuttavuutta hakemaan.

Mutta ei arkkipiispat eikä piispat tai rovastit, ei myös hengelliset kirjat, eivätkä ulkomaanmatkat mitään vaikuttaneet.

Ja tähänpä nuorukaiseen, joka paitsi ylhäistä sukunimeään ei maailman silmissä edustanut yhtään mitään, oli Martta neiti rakastunut,—se Martta neiti, joka oli maanviljelysneuvoksen lempitytär,—joka oli pehtorin lempilapsi, kaiken väen lempilapsi, vanhain vaahterain ja lehmusten lempilapsi, veden aaltosien, rannan hiekan ja rantakivien lempilapsi, myös päivänkukkain, kellokukkain lempilapsi, kaikkien kartanon tilusten, metsäin ja kumpujen lempilapsi, kaikkien pihapolkujen ja myös kaikkien huoneiden, avautuvien ja sulkeutuvien ovien ja rappusten astuinten lempilapsi.

Kun sotaherra huomasi, että nuorien välillä oli jotakin—ja sitä ei voinut olla huomaamatta neiti Martan alituisen punastumisen vuoksi,—niin hän ihastui. Sillä hän oli kysynyt neuvoja myöskin maallikoilta—tuttaviltaan kuuluisuuksilta lääkeopin alalla, ja nämät olivat muun muassa arvelleet, että naimisiin menemisellä pitäisi aivan varmaan olla edullinen, rauhottava ja tyyntävä vaikutus hänen poikaansa. Tuo hurmaava huomio, että neiti Martta oli Edvardiin kiintynyt, eli että Edvard siis saisi vaimokseen hänen vanhan, kunnan ystävänsä tyttären, pani hänen sapelinsa aivan ylenmääräisesti innosta rämähtelemään. Kuumeisella kiihkolla hän tarttui asiaan ja—mitään parempaa hän ei osannut:—huusi ennen kaikkea sen heti julki koko maailmalle, niin että kihlaus todella tulikin aivan itsestään julkiseksi.

Sotaherra oli ihastunut, mutta maanviljelysneuvos ei ollut ihastunut, eikä ollut koko muu kartano ihastunut.

Tämä seikka oli päinvastoin Rauhalahden painostava onnettomuus. Taakkana se lepäsi kaikkien sydämmellä, se oli maanviljelysneuvoksen ja kartanon vävyjen mykkä suru, se oli kartanon tätien sekä kaikkien niiden surusupatuksia, jotka himoitsivat kuulua Rauhalahden läheisempään tuttavapiiriin ja joille tämä asia oli siihen salaisena avaimena sekä ylennyksenä vieraampien rinnalla. Ei kukaan sanonut ääneen, mutta kaikki tunsivat, ja se tunteminen oli pohjasävel myös kaikissa äänekkäissäkin keskusteluissa, sillä sen kautta pantiin oikein koetukselle kuka kuului rauhalahtelaisiin kuka ei.

Jos sentähden maanviljelysneuvos olisi hallitusohjiaan vaan löyhentänyt, niin varmaan olisivat nuo mykät katseiden vaihdot ja supatukset ilmi nurinaan puhjenneet; suuri korvia tärisyttävä melu olisi noussut, niinkuin leirissä, kun olkikuvot vuorilla sytytetään ja sotilaat aseitansa kalistellen juoksevat rintamaan, jokainen tahtoen olla ensimmäisenä päällikkönsä ympärillä. Eikä se suunnaton melu olisi suinkaan vaiennut ennenkuin kihlaus olisi ollut purettu.

Mutta maanviljelysneuvos ei löyhentänyt hallitusohjiansa.

Sillä Martan tahto oli hänelle ylin kaikesta, ja kun hänelle, niin koko kartanolle.

Ei maanviljelysneuvos vähimmällä viittauksellakaan osottanut tyttarelleen olevansa hänen vaaliensa vastaan tai edes tyytymätön siihen. Ja kun ei maanviljelysneuvos, niin ei kukaan muukaan.

Ei niin, ettei Martta olisi sitä tiennyt. Sillä hänen tarvitsi vaikka vaan vahingossakin sattua sanomaan jotakin toista herraa hyvännäköiseksi, niin häntä vastaan heti tulvahti jokataholta aivankuin hyökyaalto vakuutuksia, että todella sen kauniimpaa ja siistimpää ja hienompaa herraa ei ole koko maailmassa, että sanalla sanoen tuo Martan mainitsema herra on jotakin suuremmoista!—Ja myös oli aivan silmiinpistävä se into, jolla Martan äitipuoli—tietysti maanviljelysneuvoksen yllyttämänä—oli ruvennut panemaan toimeen kaikellaisia juhlia ja tulituksia, joihin aina koottiin valituinta pääkaupunkilaista nuorisoa.

Semmoinen juhla oli nyt myöskin sinä Martan syntymäpäivänä, jona hän täytti 20 vuotta.

Viikon oli leivottu, paisteja paistettu ja kaljoja pantu. Viikon oli värilyhtyjä liimailtu, viikon köynnöksiä sidottu, viikon myös uusia lauluja ja tansseja harjoteltu.

Ja kun Martta sen päivän aamuna laukauksien ja laulun herättämänä ilmestyi verannalle, olivat sen pylväät köynnöksissä, ylhäältä alas asti ruusuilla kukitettuina, ja vieraita oli jo suuri joukko saapuvilla, kaikilla kukkavihot, joita he kilvan hänelle tarjosivat.

Ja tädit, jotka olivat koko viikon kirjotelleet joka suunnalle kirjeitä, puhuivat aivan kuin sopimuksesta: »katsos nyt, Martta, kuinka sinä olet huomattu: täällä ei ole ainoatakaan kutsuvierasta, kaikki ovat itsestään muistaneet merkkipäiväsi!» Ja heidän silmäyksensä lisäsivät: »mutta saammepa nähdä muistaako eräs toinen mitään!»

Sentähden, kun päivä oli jo kulunut puoliväliin ja kaikki olivat varmat siitä, että eräs ei ollut mitään muistanut, ja kasvoilla teeskennelty pahottelu, sydämissään siitä riemuitsivat, niin ei ollut vähäinen kummastus, kun portit lensivät auki ja herra Vendell ajaa karautti Edvardin kanssa pihalle.

Mitä verannalla oli ihmisiä kaikki hyökkäsivät ulommaisista kaidepuita kohden, kurottautuen toinen toisensa selän takaa. Ja Edvardin nimi lensi suusta suuhun tappion huokasevana kuiskauksena, niinkuin jännitetty jousi saamatta ampua olisi vireestä päästetty. Sillä sinä hetkenä tuntui niinkuin kaikki paistit olisivat turhaan paistetut, kaikki kaljat turhaan käyneet, kaikki köynnökset turhaan sidotut, kaikki värilyhdyt turhaan kokoonliimatut ja kaikki kutsumakirjeet turhaan kirjoitetut.

Entä herra Vendell sitten! kuinka on selitettävä, että herra Vendell tuossa ajoi esille Edvardin kanssa? Tosin olihan aamulla joku kysellyt, »missä viipyy herra Vendell», mutta nyt oli ilmeistä, että herra Vendell oli kuin olikin käynyt muistuttamassa Edvardille. Kuinka se oli selitettävissä, ja mitä varten?

Eikö herra Vendell siis enää ollutkaan yhtä kartanon kanssa, tuntenut samoin kuin kaikki muut,—hän, joka oli tähän asti ollut ikäänkuin sieluna tässä tuntemisessa,—hän, joka olematta mitenkään sukua talon väelle oli kuitenkin sen melkein suosituin vieras, asui siellä pitkiä aikoja ja kohdeltiin aivan kuin olisi ollut omainen? Ja eikö herra Vendellin vielä enemmän kuin kenenkään muun etuihin olisi sopinut, että Edvard olisi maannut tämän päivän Vaanikkalassa ja niin laiminlyömisellään taas osottanut mikä mies hän oikeastaan oli? Eikö herra Vendell vihdoin ollut se nuori mies, jota Martta piti parhaimpana ystävänsä ja johon moni oli pannut semmoisiakin toiveita, että se vielä »lyö Edvardin laudalta?»

Ja nyt tämä sama Vendell—olisi tehnyt mieli antaa sille tuntuva töykäys niskaan—toimittaa tietien tahtoin Edvardin esille!

Edvard hyppäsi rattailta, jätti Vendellin, ja, silmät paljon väen tähden tyytymättömissä rypyissä, ainoastaan vähän nosti hattuaan kaikille yhteisesti, sekä meni isäntäväkeä kättelemään.

Mutta Martta neiti seisoj kahden ystävänsä rinnalla. Hän ensin kalpeni mielenliikutuksesta, sitten nousi poskille punaset täplät, jotka kalpeus jyrkästi jakoi kahtia.

Ei mitään kukkavihkoa, ei ainoatakaan ruusua ollut sulhasella hänelle antaa!

Mutta juuri kun Edvard, jouduttuaan keskelle kukkaköynnöksiä ja naisten tekotuosia, itsekin huomasi suuren laiminlyöntinsä ja tunsikin koko yleisön tuomitsevat katseet jäsenissään, kuuli hän takaansa Vendellin huudon:

—Edvard hoi, tässä ne ovat, sinä unohdit pääasian!

Ja näki Vendellin tulevan kantaen suurta pyöreätä naisten hattukoteroa. Kun se avattiin, oli siinä niin erinomaisia ja niin maukkaasti yhteen koottuja ruusuja, että ehdoton pettymyksen huudahdus kuului kaikkialta kuin yhdestä suusta.

Mistä ja milloin Vendell oli nuo hankkinut, sitä Edvard ei voinut ymmärtää, hän nyt ainoastaan hämäästi muisti, että Vendell oli Vaanikkalasta lähdettäessä sovitellut jotain tuontapaista koteroa rattaille istuimen alle. Neiti Martta näytti ihastuvan ruusuista niin, että silmät säteilivät ja punaset täplät sulivat kohta yhteen ja levisivät hehkuvaksi punaksi yli koko kasvojen.

—Kiitoksia, Edvard!—kuinka kauniita!—tuhansia kiitoksia!—hän sai sanotuksi ja silmät yhtäkkiä vettyivät ja hänen täytyi lähteä huoneesta.

Kaikki ajattelivat, että se oli ilon itkua. Mutta Edvard kuitenkin tunsikin, että koko seura pitää Martan kiitollisuutta aivan liiallisena ja pahottelee, että Martta oli näin osottanut yhä siis olevansa silmittömästi rakastunut. Martan lähdettyä kaikki puhkesivat ylistämään häntä, ja useat käänsivät tällöin Edvardille selkensä nähtävällä tarkotuksella antaa hänen haavottua vähäpätöisyytensä tunnosta Martan, kartanon ihaellun nuorimman tyttären rinnalla.

Tuskin olivat välttämättömimmät esittelyt suoritettut ja vanhemmat herrat jälleen istuneet mukaviin asentoihinsa verannalle, jatkamaan keskeytynyttä väittelyään valtiollisesta asemasta, sekä nuoremmat ja naiset, tuntien tarpeettomuutensa alkaneet vetäytyä pois, kun Edvard oikasi itsensä ja sanoi kovalla,

melkein uhkamielisellä äänellä:

—Omituista kuinka paljon tällä kartanolla on viljelemätöntä maata; ajaessamme ei tahtonut loppua tulla!

Kaikki kääntyivät sinnepäin, ja ne, jotka olivat poistumassa, palasivat Edvardin äänen kuultuansa takasin. Kaikki olivat hämmästyneet hänen rohkeata asettumistansa yleisen mielialan herraksi ja keskustelun johtajaksi. Tämmöinen rohkeus sekä veti muutamia puoleensa että herätti toisissa kiihkeätä näsäyttämisen halua.

—Se tahtoo sanoa—alotti yksi kartanon vävyistä, pankkiherra, jolla oli hyvin lyhyiksi leikatut vaaleat viikset,—herra maisteri tarkoittaa Rauhalahden metsiä?

Tämä vävy teititteli Edvardia, koska ei lainkaan tunnustanut häntä Martan sulhaseksi. Edvard vastasi:

—Tarkotan sellaista maata, jota voisi viljellä, mutta jota kartano ei viljele, ja siten estää muita viljelemästä. Se on vääryyttä!

Tuo tuli kuin pommi. Useimmat katsahtivat toisiinsa, ja joku koomikeri pullisti tällöin niin merkillisesti silmiänsä, että muutamat puolikasvuiset tytöt rupesivat ovensuussa tyrskimään ja katosivat kolistellen pois.

Sitten tuli pitkä äänettämyys. Kun se päivän valtiollista asemaa koskeva kysymys, josta herrat olivat keskustelleet ennen Edvardin tuloa, oli ollut hyvin mieltäkiinnittävä, niin pankkiherra, nolatakseen Edvardia ja vastaamatta hänelle enää sanaakaan, rupesi äänettämyyden perästä hyvin rauhallisesti jatkamaan keskeytynyttä esitystään 1772 vuoden hallitusmuodosta.

Koko Rauhalahi oli tottunut kuuntelemaan häntä auktoriteettina valtiollisissa kysymyksissä. Hän oli lakitiedetten tohtori, juureva juristi ja ankara perustuslain mies. Aina ja alinomaa hän piti tietoisuudessaan koottuina kaikki ne moninaiset langat, joita seuraten saattoi historialliselta, lainopilliselta ja valtio-oikeuden kannalta todistaa Suomen autonomian perustuslaillisen pohjan—puuttuvista papereista huolimatta.

Erittäin mestarillinen ja ehdottomasti vakuuttava oli se päätelmäketju, jolla hänellä oli tapana osottaa, miksi Aleksanteri I:sen Porvoon valtiopäivillä antama suullinen lupaus perustuslakien pysyvyydestä tuli sitovaksi kaikille vastaisille hallitsijoille.

Hänen todistelunsa oli mehevää kuulla, ja mieltä hipova oli erittäin se täsmällisyys, jolla hän jokaisen huippulauseensa lätkäytteli esille.

Kuitenkin, kaikitenkin, niin mieltäkiinnittäviä kuin nuo päivän polttavat kysymykset olivatkin, herätti myös se, mitä Edvard oli sanonut, uteliaisuutta, niin että herrojen keskustellessa passiivisesta vastarinnasta ja »vapaista sanoista» muutamat siirtyivät kaikessa hiljaisuudessa lähemmäksi Edvardia ja rupesivat—tosin vaan puoliääneen—väittelemään hänen kanssansa maa-asioista.

Näin syntyi kaksi erillään olevata, yht'aikaista keskustelua. Ja vaikka pankkiherra koetti yhä loisteliaammalla puhetaidolla ja ääntänsä yhä korottaen saada nurkkakeskustelun tukahutetuksi, niin huomasi hän pian, että häntä kuunneltiin ainoastaan puolella korvalla, ja puolella koetettiin seurata mitä verannan toisessa päässä puhuttiin. Sitä paitsi hän näki, että nuoriso ja naiset seisoiivat kääntyneinä sinne päin, ja hän alkoi jo hermostua. Hän ei tarvinnut kuin pienoiseksi hetkeksi vetää henkeänsä ja pysähtyä, niin silloin jo kiilana tunkeutui hänen ja hänen kuulijainsa väliin Edvardin ääni:

—Voiko semmoinen asia riippua puuttuvista papereista? Torppa oli ollut hänen isänsä, isän-isänsä ja vielä isän-isän-isänsäkin aikana heidän hallussaan ja jokainen tilkku oli heidän muokkaamansa, mutta nyt tulee uusi maanomistaja, jonka alle torppa kuuluu, ja sanoo: »pois! sinulla ei ole papereita ja muiden lupaukset ei koske minuun!» Eikö tämä ole kuulumatonta!

—Se on kyllä ikävää—puuttui nyt jo rovastikin tähän nurkkakeskusteluun, yksi niistä, jotka aikoinaan sotaherran kehotuksesta olivat turhaan koettaneet parantaa Edvardia.—Se on kyllä ikävää, mutta toiselta puolen omistusoikeuden pyhyys—

Edvard ei antanut hänen lopettaa.

—Mikä oikeus kellään on siihen maahan, jota toinen viljelee? Anastuksen oikeus ainoastaan. Mutta luonnon mukaan maa ei ole kenenkään, vaan niinkuin ilma sen joka hengittää.

—Rakas ystävä,—rovasti sanoi siihen,—tuo on vastoin kaikkea säädettyä lakia ja järjestystä, se nostaisi ihmiset keskenään taisteluun ja veisi meidät takaisin aikoihin, jolloin ei mitään

yhteiskunnallista järjestystä vielä ollut,—se veisi täydelliseen anarkiaan.

—Luvalla sanoen, minusta juuri nyt olemme täydellisessä anarkiassa,— sillä tämä on laitonta, tämä on anastusta, ryöväystä!

—Malttakaahan—aikoi rovasti alkaa, mutta ei nytkään päässyt kiinni.

—Ja kyllä minä tiedän, sanoi Edvard,—miksi maita ei anneta viljeltäväksi, se on siksi, että olisi köyhiä, jotka tulevat teidän töihinne muutamasta pennistä! Siinä se on koko juttu!

Taas tuli äännettömyys, jonka kuluessa kaikki koettivat tajunnassaan sulattaa Edvardin uutta väitettä. Mutta pankkiherra sulatti sen ensimmäiseksi. Hän nähtiin nyt nousevan ylös ja sanomatta mitään rupeavan tekemään lähtöä verannalta. Häntä seurasivat kohta muutamat muut, ja vihdoinkin nousivat kaikki sijoiltansa, joten aivan odottamatta saatiin kauan hankittu tilaisuus yleiseen mielenosotukseen Edvardia vastaan.

Edvard jäykistyi uhkamieliseen asentoonsa, käsivarret ristissä rinnan yli, ja näki tyyneesti kuinka koko seura vähitellen hajaantui verannalta vaan siksi, ettei hän ottanut ensin poistua kseen.

Edvard haki silmillään vaan vielä Marttaa. Martta seisoi yhä sisäoven luona ja katsoi suoraan hänen silmiinsä. Oli hyvin kalpea. Hänen suuret, auenneet silmänsä ilmaisivat uteliaisuutta, hämmästyttä ja kauhua, niinkuin lapsen silmät, jolle on kerrottu hirvittävä satu.

Edvard oli lukevinaan niistä tuomionsa: Semmoinenko sinä olitkin! odotin sinulta nöyrytystä, ja sinä tulet uhkamielisenä! Hyvästi!

Ja niin rakastunut kuin Edvard oli ollutkin noihin silmiin, olisi niiden suosion tavoittaminen tällä hetkellä tuntunut hänestä petokselta sekä Marttaa että häntä itseänsä kohtaan. Sentähden hän kääntyi Martasta melkein ylpeällä päänykyksellä, ikäänkuin olisi hänelle vastannut: hyvästi sitten!

Niin vetäytyi Marttakin pois, eikä huoneessa ollut enää muita kuin Edvard ja maanviljelysneuvos.

Maanviljelysneuvos olisi myöskin lähtenyt, mutta hänkin oli huomannut ilmeen Martan silmissä, vaikka käsittänyt sen toisella tavalla. Oli käsittänyt, että Martta rukoili häntä ja että siis hänen ainoa isällinen tehtävänsä oli lempeydellä puhutella Edvardia ja saada hänet vielä sittenkin järkiinsä.

Ja niin, aivan odottamatta Edvardille, joka luuli kaikki välit rikkoneensa, rupesi maanviljelysneuvos puhumaan hänelle sangen leppeällä ja tutunomaisella äänellä, rauhallisesti keinahdellen verannalle siirretyssä kiikkutuolissansa.

—Minä tiedän nuo puheet, rakas Edvard,—jokainen sanasi on minulle tuttu, ja niin kummalta kuin sinusta ehkä kuuluukin, minä itse olen aikoinani ajatellut melkein niinkuin sinä nyt. Olen kaiken tuon läpi käynyt.—Muistanpa ajan, jolloin palasin Münchenistä, jossa olin Riehlä kuunnellut, palasin, ja korvissani vielä soivat tuon suuren opettajan voimakkaat sanat meille, hänen oppilailleen: »maan sydämme, kansaan, valistamaan, nostamaan, herättämään!» Täynnä aatteita, kuumana ja hehkuvana minä asetuin tänne vanhaan perintökartanoomme. Tahdoin panna koko elämäni täyttääkseni opettajani neuvon. Mutta pian—liian pian—huomasin, että tuo kaikki oli suureksi osaksi pelkkää haavetta. Ei se ole kaikessa kohdassa niin kuin Riehl sanoo. Paljon on toisin— paljon, paljon. »Gör bonden rätt, men aldrig godt», sanotaan, ja siinä on paljon perää.

—Antoiko setä siis heille maata?—kysyi Edvard, vielä entisellä äänellä, vaikka maanviljelysneuvoksen leppeys olikin jo pehmentänyt hänen mielensä.

—Minä tunsin olevani semmoisessa asemassa kuin lääkäri, joka koko ikänsä on valmistanut parantavaa nestettä, mutta kun lääke valmistui, niin se, jolle se oli juotettava, ei huolinutkaan ottaa sitä suuhunsa. Niin minä seisoin kansan keskellä lusikka kädessä, mutta syödä ei kukaan tahtonut.

Edvard aikoi vieläkin kysyä oliko se lääke maan antaminen maattomille, mutta hän ei tahtonut enää loukata setää. Hän arvasi, että setä puhuu niistä kouluista, joita oli aikoinaan koettanut kansan keskuuteen perustaa. Ja setä jatkoikin itse:

—Olenko antanut heille maata, sanot sinä. Etkö luule, että olen sitä koettanut? Anna sinä heille maata, puhtaaksi he sen nylkevät,—metsän haaskaavat ja myyvät salaa.—Tai tarkotatko, että antaisin maata heidän omakseen, lahjoittaisin heille osia Rauhalahdesta? Ehkä se olisi kristillistä, en tahdo kieltää, mutta sen hyötyä uskallan epäillä. Torppareista saisimme kyllä siten rusthollareita. Ja mitä sitten? Nämä rusthollarit ottaisivat itselleen torppareita, joita he nyt vuorostaan nylkisivät,—ja pahemmin vielä kuin me osataankaan. Rikas talonpoika— onko mitään sen vastenmielisempää ilmiötä? Se se vasta nylkeä osaa!

Raskaan painon ilme alkoi paneutua Edvardin kasvoille, ikäänkuin hänessä olisi odottamatta horjautunut oma luottamus siihen mitä oli isälleen kirjottanut,—siihen ainoaan, joka oli häntä siveellisesti kohottanut.

Tuntien jo antautuvansa hän kuitenkin vielä koetti kertoa sitä tapausta, joka oli hänet ensin herättänyt näitä asioita ajattelemaan,— kertoi Kinturin hädän hänen torpastaan.

En voi koskaan unohtaa—se oli julmaa katsoa—vallesmannit ja kaikellaiset poliisit rehentelivät tuvan penkeillä—lapset itkivät—se oli heille samallalailta koti kuin meilläkin on koteja—jospa meitäkin ajettaisiin noin omista kodeistamme!—

Maanviljelysneuvos pudisti päätänsä.

—Tiedätkö, rakas Edvard, minä luulen että sinä tuossa asiassa liioittelet. Enhän tahdo kieltää heilläkin tunteita olevan, mutta, mikäli minä kansaa tunnen, en ole koskaan huomannut heissä mitään kiintymystä johonkin erikoiseen paikkaan—luonnonkauneuteen tai sellaiseen. He vaihtavat mielellään paikkaa—aineellisen edun perustuksella. Mitä taas olen varmasti huomannut, se on, että he osaavat vuokramaitansa ainoastaan laihduttaa ja vierasta metsää haaskata. Sinä et tunne kansaa, Edvard, ja—suo anteeksi—et myöskään maalaisia oloja.

Edvard tunsu tämän perästä olevansa ikäänkuin kukistunut.

Hän huokasi raskaasti.

Nyt maanviljelysneuvoskin huomasi tuskaisen ilmeen hänen kasvoillaan, mutta oli siitä vaan hyvillään ja uudella innolla ryhtyi asiaan kiinni, sillä tämä masentuminen herätti hänessä jonkunlaisia toiveita Edvardin suhteen. Antaen äänellensä iloisen reippauden hän sanoi;

—Jos sinä olet todella huvitettu näistä maataloudellisista asioista, niin voisin suositella koko joukon valaisevaa kirjallisuutta siltä alalta. Kirjastoni on kokonaan käytettävänäsi. Tuleppas tänne!

Ja setä vei Edvardin kirjastohuoneeseensa, suureen matoilla peitettyyn korkeakunnaiseen saliin, jonka seinät olivat katosta permantoon asti kirjajhyllyjen vallassa.

—Kas tässä—ystäväni!—hän puheli, vetäen esille nidoksen toisensa perästä kaikellaisia torpparikomiteain mietintöjä ja tilastollisia kokoelmia. Ja jokaista niistä hän erilaisin valituin sanoin suositteli.—Paljon on, kuten näet, tehty työtä tämän kysymyksen selventämiseksi, mutta asia ei ole niin helppo kuin luulisi.

Ja Edvard meni yhä pienemmäksi ja pienemmäksi oman itsensä tunnossa. Maanviljelysneuvoksen äänen erinomaisessa reippaudessa alkoi sitäpaitsi tuntua selvää tarkotusperäisyyttä; ikäänkuin hän olisi jo laskenut hänen ympärilleen niitä salaverkkoja, joilla aikoi vetää hänet kuivalle maalle.

Edvard oli sentähden onnellinen, kun huoneeseen tuli muita ihmisiä ja hän sai tilaisuuden hiipiä kirjastohuoneesta. Niin pieneksi ei hän ollut vielä ikinä itseään tuntenut.

Ison salin läpi tullessaan hän näki tyttölauman töytävän ohitsensa, jokin uusi huviretki-ehdotus mielessä, huutaen ja lyöden yhteen käsiänsä. Kirjastohuoneeseen purkaututtuaan he kuitenkin kuuluivat yhtäkkiä hiljenevän. Maanviljelysneuvoksen ääni kuului heille puhuvan. Ei Edvard ruvennut kuuntelemaan, vaan poistui vielä kiireemmin, sillä hän arvasi, että maanviljelysneuvos puhuu heille jotakin puolustavaa ja sovittavaa hänestä.

Edvard kulki verannan läpi, joka oli jälleen täynnä herroja, kulki niinkuin olisi aikonut mennä puutarhaan, mutta portaista alas tultuaan kääntyikin oikealle, missä oli punanen pisteaita ja sen takana väenpuoliset rakennukset, kulki niinkuin olisi tahtonut avata portin ja mennä kenenkään huomaamatta menojaan. Mutta sitten pysähtyikin aidan eteen, nojautui siihen huokaisten ja alkoi alakuloisena, hermostuneesti kuivaa ruohonkortta hampaissaan pureskellen, epämääräisesti eteensä tuijottaa. Siinä aidan toisella puolella liikkui kuivalla kalliolla kana etsien jyväsä ja tuon tuostakin itsekseen hiljaa kaakahdellen niinkuin ikävästä. Ja ikävän harmaaksi paistoi iltapäivän aurinko kuivuneen nurmen ja sen läpi hohtavan kallion.

Edvard ajatteli: »Jos tässäkin olin väärässä, niin en enää ikinä parannu. Kaikki on siis ollut turhaa!»

Vielä vähä aikaa, ja Edvardin kasvoille nousi ivahymy. Hän viskasi korren pois, kääntyi päin kartanoa, pyyhkäsi käsillään kasvojansa niinkuin unta karkottaakseen, ja läksi sitten vihellellään takasin.

Mutta se oli jo toinen Edvard.

Kun hän näki neitosparven asettuneen verannalle, hän pysähtyi, laitto kaulahuivinsa uuteen solmuun

ja kohautti tukkaansa. Äsken vielä niin alakuloiset lapsekkaasti huolestuneet silmät olivat nyt uhkamielistä kopeutta täynnä ja suun ympärillä leikki itsetietoisien varmuuden väreet.

Meni suoraan verannalle neitosten keskelle, ja oli taas mitä tottunein seuramies ja oli kaunis ja oli huimaavan rohkea heidän lähestymisessään ja joi heidän maljojansa ja järkytti heidän mieliänsä puheillaan vapaasta rakkaudesta. Juotuaan muutamia laseja kuohuvaa syntymäpäivä-sampanjaa, hän viskasi esiin väitteen että kihlaus semmoisenaan on jotakin luonnotonta ja häpeällistä, koskapa siinä luonto ja rakkaus alistetaan riippuviksi tuloista tai asemasta.

Siitä se väittely vasta virisi!

Ei tahdottu neitosia enää saada huviretkilaivaankaan astumaan, sillä he pysähtyivät joka käänteeseen ja laivasillallakin vielä väittelivät.

Ei tullut myös tanssista mitään, kun oli huviretkeltä palattu,—ei tullut, vaikka nuoret herrat jo aikaa sitten olivat ujoutensa voittaneet ja vaativat tanssiin rupeamista,—ei tullut, vaikka jo alkoi olla ilta ja laulurastas haavistossa ilakoitsi,—vaikka värilyhdytkin jo olivat ripustetut ympäri puutarhaa ja verannan pylväiden väliin,— vaikka soittokin jo oli usean kerran kajahtanut, tanssiin kehottaen. Rastas ilakoitsi, musiikki soitti ja lyhdyt tuikkivat kenenkään kuulematta ja näkemättä. Keskustelun rätinä ja pauke, sen sanasingahdukset, sen väitteet ja vastaväitteet vallottivat kaiken ilman ja maa-alan. Ja liike oli siinä niinkuin muurahaiskeossa, johon on palava kekäle heitetty, ja kekäleen nimi oli vapaa rakkaus.

Mutta Edvard oli sen heittäjä ja riehui kaiken keskellä.

Hän oli hyvin paljon juonut, ja hänen henkiset voimansa, sukkeluutensa, taistelutarmonsa ja myös kauneutensa olivat kohonneet ylimmilleen.

—Sanokaa mitä tahdotte—kuului yhtäkkiä erään rohkeasta uudenaikaisuudestaan tunnetun neitosen ääni, ja kätösillään hän oli sulkevinaan korvansa kaikelta muulta rätinältä:—minä olen hänen puolellansa!

Se oli merkki, jota oli odotettu.

Hänen puolellensa huusi yhdestä suusta itsensä suuri neitosparvi, käsiänsä yhteen taputtaen: »me myöskin, me myöskin!»

Mutta Edvard oli jo heidän edellensä. Hän tosin hetkeksi vaiken, mutta sen hän teki ainoastaan päihdyttääkseen itseänsä vieläkin enemmän.— Ikäänkuin paeten sitä, että kukaan tässä seurassa rupesi hänen puolellensa,—kasvot täynnä uhmaa ja juopuneen voimaa hän yhä jatkoi hyökkäyksiänsä.

—Vai olette te minun puolellani?

Ja hän pilkkasi neitokset pahan päiväisiksi, nauroi heidän vaatteittensa läpinäkyvyyttä ja heidän siveellistä avokaulaisuuttansa, jonka kaiken tarkoitus oli vietellä kristillisen avioliiton lupauksiin. Mutta hänpä ei aikonut mennä satimeen, vaan joka ei hänelle uskaltanut tulla, sille hän ei uskaltanut mennä. Markkinatavaraksi sanoi heidät, joka oli paksujen porvarien katseltavaksi asetettu. Sorti alas kaiken sivistyksen sähköineen ja kulkuneuvoineen, tieteet sanoi mitättömiksi, taidetta pilkkasi. Koko päivään ei sanonut tässä suuressa Rauhalahdessa ainoatakaan taiteellista esitystä kuulleen, vaikka kyllä kymmenet olivat eri koneilla soitelleet. Nauroi ihmisten opittua tunteellisuutta, jota he esittivät nuottien mukaan. Pani kaikki ala-arvoiseksi, matkivaksi, tyhmän porvarilliseksi.

Tämän jälkeen kääntyivät kaikki hänestä pois, epätietoisina mitä olisi tehtävä, kun näin häikäilemättömiä sanoja kuului.

Kaksi vävyä seisoivat ovensuussa. Ne puhuivat:

—Mikä omituinen sekotus sivistyksestä ja raakuudesta!

Ja rupesivat luettelemaan hänen sukulaisia, mutta eivät hänen vanhempiensa kummaltakaan puolelta löytäneet muuta kuin pelkkää ylhäisöä, joka oli heitä itseänsä korkeammalla arvoasteella.

Martta, kalpeana ja värisevänä, istui kahden sisarensa välissä. Nämät olivat Edvardin sanojen tähden vimmoissaan ja tuon tuostakin kumartuivat Martan editse keskenänsä kiihkeästi neuvottelemaan. Toinen heistä kuiskasi Martan korvaan sen hirmuisen arvelun, että Edvard ei aikonut puheillaan vähempää kuin julkisesti purkaa kihlauksen. Martta itse oli sanaton mielenkuohusta, sillä hän oli melkein varma siitä, että Edvard todella tarkoitti juuri heidän välisiä suhteitaan.

Sisaret olivat äärimmäisesti loukkaantuneet Martan puolesta. Toinen sanoi:

—Minä sinun sijassasi nousisin nyt heti paikalla ja sanoisin kaikkien kuullen: olet vapaa minun

puolestani!

—Ei, ei, ei,—sanoi Martta, lujasti puristaen hänen kättään ja katsoi jännittyneenä koko ajan Edvardiin.

Vihdoin toinenkin sisarista, joka ensin oli ollut kahden vaiheilla, kalpeni ja sanoi:

—Se on selvä. Hän tahtoo tehdä skandaalin. Sinun täytyy ehtiä ennen häntä. Tee niinkuin Lilli sanoi: nouse ja paiskaa hansikas vasten hänen kasvojansa!

Nyt tuli niiden kahden vävyn viereen vielä kaksi muuta vävyä ja alkoivat sanoa:

—Hänet pitäisi saada nukkumaan.

Toinen sanoi:

—Hänet pitäisi ajaa ulos. Toimittakaa ensin Martta pois täältä, ettei hän näe.

Ja vävyt rupesivat lähestymään joka puolelta Edvardia, joka yhä jatkoi raivokasta pahettansa.

Silloin yksi vävyistä tuli Martan luo ja kutsuen sormella sanoi:

—Tuleppas tänne!

Martta nyt huomasi mitä heillä oli tekeillä ja nousi hätäisenä kysellen: missä on Vendell?—Ja kiirehti saliin yhä kysellen ja hakien häntä. Ja hakiessaan kuuli kuinka Edvardin ääni siirtyy toiseen huoneeseen ja muuttuu raivoisaksi ja yhtyy epämääräiseen temmellykseen ja huonekalujen kolinaan. Martta tuskin pysyi jaloillansa.

Missä on herra Vendell?

Ja kaikki ihmiset sanoivat: mikä onneton syntymäpäivä! Missä, missä on herra Vendell?

6.

Herra Vendell.

Herra Vendell oli jo kohta Rauhalahteen palattuansa mennyt rantaan veneveistäjämölle, missä pehtori viimeisteli rakentamaansa haapaista soutuvenettä.

Sirona se lepäsi höylänlastujen keskellä teloillaan, vaskihankoinensa, ruskeaksi vernissattuna, kokka koholla. Ja herra Vendell löi etulaitaan pronssipäisiä nupia, joista oli jo muodostunut M.A.R.T..

Semmoista venettä kuin tämä pehtorin rakentama ei olisi ammattimieskään tullut rakentaneeksi;—ei olisi oksattomampia lautoja löytänyt, ei tarkemmalla huolella niitä toisiinsa liittänyt eikä suuremmalla hartaudella kaaria sovittanut tai nauloja päättänyt. Ukolla oli suuret, pyöreät silmälasit päässä, kun hän mittaili ja merkkaili.

Venetekeleensä hän oli jo alkanut varhaisimmasta keväästä, mutta oli sitten yltynyt yhä suurempaan tarkkuuteen, joka oli vienyt aikaa. Vielä oli syy viipymiseen sekin, että silmälasit rupesivat näyttämään ainoastaan kauvempaa katsoen, joten piti päätään taakse työntämällä löytää se oikea välimatka näkemiselle. Sitten oli vielä siinä tuumastukissa, jonka herra oli hänelle lahjottanut, kolmet erilaiset mitat, nimittäin enkelskamitat, vanhat ruotsalaiset ja uudet sentit. Senvuoksi oli mittapuu joka kerta vietävä näkömatkan päähän, josta mittain kirjoitus oli ääneen tavattava. Tämäkin vei aikaa. Mutta pehtori nautti työstään ja tarkkuudestaan.

Koko tämä pitkälinen veneenteko oli saanut alkunsa siitä, että Martta neiti oli kerran pehtorin kuullen sanonut: »voi-voi, kuinka minua haluttaisi saada oma, ihan oma vene!»

Ne sanat olivat painautuneet pehtorin sydämmelle, sillä hän rakasti tätä neitiä enemmän kuin ketään muuta kartanon lukuisista asukkaista. Oli nähnyt hänen kasvavan sylilapsesta aikuiseksi. Pienenä tyttönä se oli usein tullut hänen veistoksilleen, juoksennellut piilu tukkia myöten ja toisinaan istahtanut hänen viereensä kyselemään. Eikä vielä aikuisenakaan ollut luopunut lapsuuden tavasta kulkea pehtorin kanssa pidellen hänen hihastaan. Ei neiti aavistanut kuinka se vanhaa pehtoria lämmitti.

Herra Vendell ja pehtori eivät olleet kolmeen tuntiin vaihtaneet sanaakaan keskenänsä, sen jälkeen kuin Vendell oli tullessaan vaan sanonut tuoneensa kartanoon Martta neidin sulhasen. Herra Vendell oli

pahalla tuulella.

Hän oli Martan syntymäpäiväksi harjottanut säveltämänsä elämänkaihoa kuvaavan pianofantasian, jonka oli aikonut soittaa aamulla, heti kun Martta nousee ylös. Martta oli kuitenkin ollut niin levoton ja kiihkoissaan siitä kysymyksestä ilmestyykö Edvard Rauhalahteen vai ei, ettei soitosta tullut mitään, vaan oli Vendellin suinpäin täytynyt lähteä Vaanikkalaan.

Mutta jotenkin kolmen tunnin kuluttua pehtori nosti lasit otsalleen, ja katsahtaen työstään sanoi:

—Mikähän virka sillä oikein on?

Herra Vendell heräsi ajatuksistaan, katsoi kelloonsa ja vastasi:

—Eihän sillä mitään virkaa vielä olekaan.

Jonkun ajan kuluttua pehtori taas sanoi:

—Ihmiset vaan tahtovat puhua siitä herrasta kaikenlaista.

—Mitä ne puhuvat? kysyi herra Vendell äkkiä elähtyen.

Mutta ennenkuin toinen rupesi vastaamaan hän taas raukesi ja sanoi huokaisten:

—Paljonhan sitä puhutaan.

—No niin, niin on,—pani pehtori—paljon puhutaan. Hän huokasi samalla lailla kuin herra Vendell.

Ja vaikenivat taas tuntikausiksi.

Mutta kun jo rupesi olemaan niin pimeä, että tuskin näki työtä tehdä, nousi pehtori polviltaan veneen alta, katsahti vielä kerran pitkin sen kumpaaakin laitaa, kallisti ikäänkuin suuntaa tähdäten pari kertaa päätänsä eri puolille ja sanoi painavasti:

—Nyt se on valmis.

Joutuipa vene siis sittenkin valmiiksi Martta neidin syntymäpäivänä. Ja nyt he rupesivat kohta puuhaamaan sen vesille laskemista. Pehtori meni valjastamaan hevosta reen eteen, jolla he olisivat vieneet veneen rannalle. Herra Vendellin taas oli määrä toimittaa niin, että neiti pääsisi hetkeksi irtautumaan vieraista ja tulemaan rantaan venettänsä katsomaan.

Mutta juuri kun pehtori oli mennyt pois ja herra Vendell lähteäkseen vaan vielä puisteli vaatteistaan höylän lastuja, aukesi veistämön ovi ja Martta juoksi hätäntyneenä sisään.

—Olen hakenut sinua kuin hullu. Tule pian minun kanssani, tule viippymättä!

—Mikä on tapahtunut?

—Elä kysy, saat itse nähdä—he tahtovat sitoa hänet ja viedä pois—oh, hän on niin päihtynyt, ettei pysy jaloillansa. Tämä on hirveätä!

Vendellin suun ympärillä värähti hetkeksi taas sama elähtymisen väre. Hetkeksi hän ei kuunnellut mitä Martta sanoi ja harasi molemmin käsin harvan tukkansa läpi. Sitten vasta rupesi todella tiedustamaan mitä oli tapahtunut, ja vähän ajan perästä hän oli jälleen valmis tekemään kaikki mitä Martta vaati. Tarmokkaasti hän juoksi ylös kartanolle, jättäen Martan jälkeensä.

Ja kun Martta mielenliikutuksesta ja tuskasta väsyneenä hiljaa astuen tuli sinne, oli Vendell Edvardin kanssa jo ajanut Rauhalahdesta.

Vieraat rupesivat kohta sen perästä lähtemään.

Jääkylmänä Martta otti vastaan heidän enemmän tai vähemmän avonaiset surkuttelunsa, joten ne loppuivat hyvin lyhyeen. Sanatonna hän myös kulki kotiväen ohi ja tuskin kuuluvasti sanoi hyvää yötä vanhemmillensa. Niin että kihlauksen rikkoutuminen, josta Rauhalahi jo oli varma, jäi kaikille sittenkin arvotukseksi.

Vasta omaan huoneeseen päästyänsä Martta antautui itkemään. Mutta se itku ei nytkään ollut surua sen johdosta mitä oli tapahtunut, vaan ainoastaan helpotuksen itkua ja rajatonta kiitollisuutta Vendelliä kohtaan, joka oli ottanut tämänkin tehdäksensä ja tehnyt sen niin taitavasti, niin melutta, niin hienosti. Semmoista ystävää ei varmaan ollut kellään koko maailmassa. Ja lisäksi hän tiesi yhtä varmaan kuin 2 kertaa 2 on 4, että Vendell, hänen mielentilaansa ajatellen, vielä tänä iltana saapuu Vaanikkalasta takaisin kertomaan hänelle kuinka kaikki oli käynyt, kuinka Edvard oli rauhottunut ja nukkunut

vuoteeseensa, kuinka kaikki oli jälleen hyvin. Tiesi ja odotti turvallisena.

Tyyni oli järvi yöllä, kun lyhdyt jo olivat sammuneet kartanon pihalla,—kun päiväinen tohina ja sen myrsky oli jo vajennut ja kentät seisoivat tyhjinä, pihan koivut hyljättyinä, lehvät riipuksissa, kenttien tyhjyyttä ihmetellen.

Tyyni oli lahden pinta ja äänetön oli yö. Sorsat vaan mulskahteli kahilikkojen hämärässä. Lahden keskustassa väreili vielä auringon jättämän yötaivaan himmeä heijastus, ja siihen liukui hiljaa venhe,—seisahtui vähitellen, kun perässä istuja oli nostanut melan vedestä. Kokkapuolella pohjassa istui valkopukuinen neiti, otsa nojautuneena vasten käsivartta ja veneenlaitaa. Eivät puhuneet sanaakaan,—olivat juuri lopettaneet puhumasta.

Perässä olija oli herra Vendell—kokassa oli Martta. Ja vene oli se pehtorin rakentama.

Nyt nostaa Martta vähän päätänsä ja sanoo:

—Että sinäkin voit noin puhua—sitä en olisi ikinä odottanut—ja tulet vielä kertomaan minulle tuollaisia!

—Martta, sinun parastasihan minä—

—Olet aivan samallinen kuin kaikki muut—

Ja Martta pyyhki kyöneleitään nenäliinan ainoalla vähän kuivemmalla paikalla. Sitten, kun oli itkulta mahdollista, jatkoi:

—Sinulla on olevinaan niin syvät käsitykset kaikesta,—avioliitostakin sanoit—kuinka se taas olikaan—että korkein on olla ihan vapaa,—mutta mitä siitä, kun et kumminkaan voi toisia auttaa,—etkä sinä ole kertaakaan hänelle sitä puhunut!—sinä olet yhtä väliäpitämätön kuin kaikki muut,—tai ehkä vielä tahdotkin, ettei siitä mitään tulisi, niinkuin ne toiset.

—Unohdat, että minä hain hänet tänne.

—Sen sinä teit siksi että minä pyysin,—et ollenkaan hänen tähtensä.

—Tunnustan suoraan, että olin luullut sinun jättävän hänet, kun kerran saat nähdä millainen hän on,—minä sitäpaitsi en ole vielä kaikkea kertonut.

—Ja vaikka kertoisit vielä kymmenen kertaa pahempaa, se ei mitään vaikuta.

—Semmoista rakkautta minä en ymmärrä.

—Sinä et ymmärrä, sillä sinä yleensä et ymmärrä semmoista—et ole ehkä koskaan ollut rakastunut.

Vendellin ääni värähti, kun hän sanoi:

—Sitä et sinä voi tietää.

—Minä sanoin ehkä.

Vendell sanoi vielä väräjävämmällä äänellä:

—Olen ollut ja olen nytkin.

Mutta Martta ei kuullut näitä sanoja, sillä hän itse sanoi yhtäikaa:

—En huoli mistään muusta,—enkä välitä kestään, joka ei välitä hänestä,—vaikka hän,—niin, vaikka varastaisi, tai vaikka tappaisi kenen tahansa, vaikka oman isäni,—en sittenkään luopuisi hänestä.

Sitten Martta yhtäkkiä oikasi itsensä ja sanoi silmät leimuavina:

—Minä sanon sinulle, että hän oli oikeassa!—ensin siinä mitä sanoi maasta ja sitten vielä siitä kihlauksesta. Mitä ihmettä meidän täytyy odottaa, jos me kerran rakastamme toisiamme ja vielä hänen paranemisensa on kysymyksessä! Luuletko sinä, että minä sitten olen niin erittäin hyvä! En ollenkaan. Tiedä, että voin koska tahansa heittää tämän kaiken, ja menen elämään niinkuin hänkin, rupean vaikka »semmoiseksi naiseksi.»

—Martta!

—Niin juuri! Minulla on sellaisia hetkiä, etten ollenkaan tiedä olisiko siinä mitään pahaa,—ainakaan ei olisi hänen vuoksensa.

Kun Vendell kokonaan vaikeni, purskahti Martta hetken kuluttua uudestaan itkuun.

Kauan, kauan he olivat ääneti.

Niin liukui vene lahden keskeltä jälleen rannan hämäryyteen.

Kun he sitten kulkivat hiekkarannasta ylöspäin ja menivät ruohikolla olevan rantaladon ohi, risahti siellä jokin, jonka vuoksi he kumpikin katsahivat taakseen. Mutta kaikki oli jälleen hiljaa eikä myöskään erinomaista näkynyt. Se olikin vaan vanha Vilanteri, pehtori; hän oli asettunut ladon nurkan taa kuullakseen mitä he puhuvat hänen venheestään, jota hän oli koko kesän rakentanut. Mutta vaikka ukko olisi kuinkakin korviaan höristänyt, ei hän kuullut odotettua ylistelyä. Raskain askelin he sanaakaan sanomatta astuivat hitaasti kartanolle päin, toisistaan sylenmatkan päässä.

Ja pian senjälkeen näkyi Vendellin kamarissa syttyvän yksinäinen kynttilänliekki.

Hän oli jättänyt hyvästi Martalle, sillä jo kauvan sitten oli ollut päätetty, että hän matkustaa heti syntymäpäivän jälkeen. Aamuksi oli jo hevonen käsketty.

Huokaillen ja puhkuen hän nyt viimeistä yötä kulki edestakasin pienessä kesähuoneessaan, istahti toisinaan tuolille; kumartui avatun matkalaukkunsa eteen, heitti sinne jonkun kirjan, vaipui mietteihinsä, asetti kirjan viereen mansettinsa, kauluksensa, taas vaipui mietteihin. Vastahakoiselta ja tuskaiselta näyttivät nämä hänen lähtövalmistuksensa. Sillä todella hän oli ollut ja oli yhä rakastunut. Ja kehen muuhun hän oli ollut ja oli yhä rakastunut, ellei juuri Marttaan!

Herra Vendellin silmäterät olivat suurentuneet ja kiihkoisina paloivat kuopissansa.

Ei hän voinut suostua siihen ajatukseen, etteivät he enää Martan kanssa toisiansa tapaisi. Ei voinut myöskään ymmärtää omaa äskeitä itseänsä.

Mistä vaikuttimesta hän oikeastaan oli katsonut tarpeelliseksi vaieta ja olla kertomatta kaikkea mitä tiesi Edvardista? Ettei Martta muka luulisi, että hän vaan siksi tahtoo puhua pahaa Edvardista, että itse on Marttaan rakastunut! Ettei hän luulisi, että minä luulen, että hän luulee...! Mikä ikuinen vaikutinten seulominen! Sepä onkin minun elämäni jäytävä onnettomuus! Niin juuri, onnettomuus, turmio, se oli hyvä sana, en ota sitä takasin!

Mitä on rakkaus?!—Jos minä todella rakastan Marttaa, niin kuinka voin sallia, että sama Martta syöksyy suinpäin onnettomuuteen!

Kun sydäntäni komisti ja huuleni vapisivat, ajattelin: se on merkki etten saa kertoa. Mutta minä olin raukka, minä en voittanut turhaa vavistusta, minun olisi pitänyt huutaa julki! Hänen onneansa minä etsin. Tietysti, tietysti, tietysti! Nyt minä sen vielä teen! Jätän tähän pöydälle kirjeen, maalaan sen miehen semmoiseksi kuin hän on, ei yhtään paremmaksi, ei hituistakaan!

Ja herra Vendell kulki pitkin askelin edestakasin, silmät säkenöivinä, koko kasvot hehkuksissa.

Maalaan hänet inhottavaksi raukaksi. Saastaiseksi roistoksi! Mustaksi kuin korppi, ihan mustaksi!

Vihdoin hän pui molemmin käsin nyrkkiä päänsä päällä ikäänkuin olisi tehnyt kauan kypsytetyn valan. Sinisen selvinä näkyivät tällöin hänen käsiensä voimakkaasti pullistuneiden suonien keskellä kirjaimet S. V. Semmoinen olisi varmaan Vendell ollut katsella, ellei hän olisi milloinkaan saanut Marttaa nähdä eikä olisi siten saanut lujaa uskoansa sivistykseen, vaan jäänyt mastoihin kiipeilemään.

Tässä raivon tilassa hän istui pöydän ääreen kirjottamaan kirjettä.

Kuitenkaan ei Vendell enää edes raivon tilassa voinut olla välinpitämätön siitä, mimmoinen se kynä ja mimmoinen se paperi oli, jolle hänen oli kirjottaminen. Myös oli hänen aivan mahdoton istua tomuisen pöydän ääreen ja kirjottaa siinä tunnossa, että takin hihat tahraantuvat.

Kun siis pöytä siitä edestä oli puhtaaksi pyyhitty, kun postipaperiarkki oli sovitettu asianomaiseen vinoon kirjoitusasentoon, kun läkkipullo oli avattu ja kun oli valoa vasten tarkastettu ettei teräskynässä ollut karvoja, silloin vasta Vendell oli valmis alkamaan. Hän nosti sentään vielä kynän ylös poikittain pitkin otsaa päättääkseen vaan aivan ensimmäisistä alkusanoista.

Silloin alkoi nenä hänen isojen sieramiensa kohdalla värähdellä ja silmät täytyivät kyynelillä. Hän tarttui kynään oikealla tavalla, ja kirjotti:

»Otan takasin kaikki mitä tänä iltana Edvardista puhuin. Erittäin kadun mitä sinulle kerroin siitä Helsingissä niin paljon pahennusta herättäneestä teosta, kun hän kolmen aikaan päivällä käveli maalatun naisen kanssa esplanaadilla; annoin asialle toisen värin kuin millaisena olen sitä itse pitänyt ja yhä pidän. Ja hänen teostansa ajattelin jo silloin, kuin siitä puhuttiin,—että se oikeastaan ei sisällä

muuta kuin pilkkaa ja uhmaa sitä porvarillista kaksinaisuutta vastaan, jossa tuo hieno, esplanaadilla kello 3 liikkuva säätyläisluokkamme elää. Minä näen siinä teossa jotain miehekästä, jotain miellyttävää luonteen leveyttä, jotain, joka on paljon enempiä kuin tavalliset kulttuurikukkamme. Jos kerran sellaisia naisia tarvitaan, niin tässä ne ovat ja tulkoot esille!—Tosin tekee Edvard näitä tekoja juovuksissa, mutta en minä edes hänen juoppoudestaan näe muuta kuin semmoista joka todistaa hänen edukseen. Hänellä on paljon hienompi omatunto kuin muilla, ja senvuoksi hän juo. Hän tuntee liian itsetietoisesti sivistyselämämme valheellisuuden, voidakseen elää siinä selväpäisenä. Hänelle ei riitä tarmoa irtaantuakseen peritystä valhe-elämästä, mutta hän ei myös voi saada mitään elämänhalua siitä, ja tuon haluttomuutensa hän korvaa juomisella. Kuinka paljon, paljon edempänä hän on niitä porvarillisia puolikykyjä, jotka selväpäisinä ja tyytyväisinä kulkevat samoja valherappusia ylöspäin, mitään onttoutta allamme aavistamatta!

Vielä sanon sinulle, koska luulen voivani sillä edes johonkin määrin lohduttaa sinua, että erityisen sattuman kautta, juuri tänä aamuna Vaanikkalassa käydessäni, olen saanut vihiä hänen sisällisimmistä sielunliikkeistään—tosin hänen tietämättään,—ja että luullakseni hän tarvitsee ainoastaan apua ja tukea, niin kaikki vielä voi muuttua. Erittäin tärkeitä on myös, ettei hän huomaa, että häneen tahdotaan vaikuttaa. Tietysti minä koetan parastani, enkä ainoastaan sinun tähtesi, vaan hänen itsensä tähden,—ja ehkä enin kaikkesta oman itsekkään uteliaisuuteni tähden, sillä olen aina ollut hyvin huvitettu hänestä.

Nyt hyvästi, Martta. Kun sinä tätä luet, olen minä jo kaukana. On hyvin luultavaa, että matkastani Atlantin yli tulee tosi.»

Entinen tyyni herra Vendell nousi kirjeen lopetettuansa pöydän äärestä,—sama liikkeissään hillitty ja kohtuullinen, puvussa ja käytöksessään säntillinen ja huolellinen Vendell, jota ei koskaan kukaan muullaisena nähnyt. S. V. oli vetäytynyt taas tuskin näkyvään sineensä, kasvoilla lepäsi rauhallinen ja tasainen punaruskeus, viiksien karkeus oli taas vaan hienoutta hänen lumivalkean pysty-kauluksensa rinnalla.

Yksinäinen kynttilä sammui ja hänen uutimettoman, pienen kesähuoneensa pimeys tuli välittömään yhteyteen tähdistä väräjävän taivaan kanssa.

7.

Maanalaiset voimat.

Oletteko nähnyt maan raukeamaa, kuusia, honkia, kiviä, katajia—yhteen ruhjoutuneina, juuret ilmassa, tyvet maata kohden? Se on jylhä hävityksen näky.

Maanalaiset vedet ovat hiekkapenkereen alle syöneet salaisen onttouden Vuosisatain aikana on se pengeri, onttoutta aavistamatta, tehnyt nurmettumista ja sammaloitumista, kanerva kukkiensa kasvattanut, kataja hakenut ravintonsa sorakivien koloista, petäjä latvaansa laajennellut. Niin kuusi kuin kataja ja honka ovat juuriansa kuulematta vuosisatain kuluessa humisseet toistensa korvaan uskon, että he kalliopohjalla kasvavat, joka ei ilmoisna ikänä sorru.

Mutta tulee päivä, jona pengeri ei enää lisäpainoa kestä. Ensin vierähtää vaan joku kivi, joka tuki toista kiveä. Se oli ensimmäinen merkki. Silloin yhdessä silmänräpäyksessä vyöryy alas kaikki, minkä vuosisadat ovat kasvattaneet, vyöryy ja hirmupauhussa ruhjoutuen raukeaa syvyyteen, petäjät ja kuuset mullin mallin, mustat juuret maalle.

Mutta oletteko nähnyt samallaisen hävityksen tapahtuvan ihmismaailmassa?

Ei niin, että häviää joku mäentöyräälle satunnaisesti kyhätty ja suullisen lupauksen varaan perustettu torppa,—että vallesmannit ja polisit tulevat matalaan tupaan, istuvat penkeille ja vasarakaupalla myyvät pienen kodin vähäiset irtaimistot, hevosen, kaksi lehmää ja kolme lammasta, ei niin että jotkin paljaskinttulapset hajotetaan ympäri maailmaa ja isä ja äiti vanhoilla päivillään joutuvat vaivaistaloon.

Vaan niin, että sortuu kartano itse, jonka alla ei mitään onttoutta epäilty, jonka lupakirjat olivat selvillä papereilla, joka oli peruslaeilla sidottu ja ikivaloilla vakuutettu, jota yhtä tuhannet käsnäiset työmiehen kädet olivat vuosisatain kuluessa rakennelleet ja levitelleet, jota yhtä myös sadat torpparit, omat hökkelinsä unohtaen, olivat tilkinneet ja vuorailleet, jonka ojia ojennelleet, jonka peltoja perkaillleet. Missä onni kukoisti ja eli taiteen henki, missä huilut soivat, missä nuoret lauloivat ja tanssi, ja vanhat levon siunausta nautti, se pyhä koti raukesi kuin pettäväinen pengeri, maanalaiseen onttouteen luhistuen.

Niin kävi Rauhalahden kartanon.

Aavistamatta, kohtalon kauheana yllätyksenä!

Sillä niinkuin aina ennenkin, syksyhämärän laskeutuessa maahan, metsäin kadotessa sumuiseen usvaan, pihan pimetessä,—niinkuin aina ennenkin oli rauhallinen lamppu syttynyt maanviljelysneuvoksen pehmytmattoisessa työhuoneessa ja erottanut huoneen pihan kosteitten sumujen keskellä lämpimäksi kotirauhaksi. Niinkuin aina ennenkin oli maanviljelysneuvos asettanut lampunlasin sytytetyn sydämen päälle ja pujottanut lasin ylitse varjostimen, jonka viheriä valo tutusti heijastui hänen tyytyväisyydestä pyöristyneihin poskipäihinsä ja leppeäryppyisten silmäkulmain alle. Niinkuin aina ennenkin hän oli istahtanut keinutuoliinsa, siihen vanhaan punapuiseen, jossa hänen esi-isänsäkin olivat istuneet, ja luisen paperiveitsen osottamalla kohti avasi nahkakantisen kirjan, jossa oli selvää tekstiä ja leveät reunat. Niinkuin aina ennen myös hänen rouvansa, vietettyään hämärähetken miehensä työhuoneessa, kun lamppu syttyi, nousi sohvalta, jossa he olivat istuneet, ja meni nurkkahyllyn ääreen täyttämään sitä suurta merenvahapiippua, jota eräs maanviljelysneuvoksen esi-isistä, eräs Suomen sodan sankareista, oli tässä samassa huoneessa aikoinaan polttanut,—täytti ja oli juuri asettanut pöydälle, ja itse, rauhasta ja onnesta hymyillen suudellut miestänsä ja sanonut hänelle hyvästit illalliseen asti. Juuri sinä hetkenä kuului palvelustytön askeleet salista, ja rouva otti vastaan avonaisen paperin työhuoneen kynnyksellä.

—Tämä on sinulle, Rafael,—sanoi rouva ja saamatta selkoa mitä siinä seiso i sen miehellensä.

Maanviljelysneuvos oli tuskin ottanut paperin käsiinsä ja tuskin aukaissut sen kuin hänen silmäteränsä mustuivat ja kamala kalpeus jyrkästi piirtäytyi suupieliin.

Tämän nähtyään rouvan sydän sykähti kipeästi, mutta hän sanoi vaan rauhallisesti:

—Mitä se on, Rafael?

Maanviljelysneuvos nousi ylös ja kääntyi vähän pois päin. Nytkin sama kotilampun viheriä valaisi hänen kasvojansa. Mutta kaikki veri oli niistä paennut, ja kun hän koetti naurahtaa, rauhoittaakseen vaimoansa, eivät huulet taipuneet, ja naurahdus ilmaisi enemmän kuin salasi. Nyt rouva näki, että paperi tärisee miehen vakavassa kädessä.

—Mitä se on, Rafael?—hän huusi, itsekin jo kalveten.

Palvelustyttö juoksi samassa työhuoneeseen ja sanoi hätäntyneenä:

—Niitä tuli kaksi sisälle, muut jäi ulos.

—Keitä niitä?—kysyi rouva hämmästyneenä.

—Rouva, siellä on miehiä ja vallesmanni ja polisi, yksi on upseeri—se tuli sisälle—ja sotamiehiä.

—Rafael,—huusi rouva,—tämä on kotitarkastus!—Ja hän taisi tuskin pysyä pystyssä sydämen kouristuksen vuoksi.

—Siltä näyttää, sanoi maanviljelysneuvos, koettaen kerta toisensa perästä oikaista itseään ja tulla mielensä herraksi. Sillä pitkällinen elämä keinutuolissa, kotikahvien höyryissä ja piippu tupakin savuissa oli hänet veltostuttanut, ja vaikka hänen vanha aatelismielensä heti heräsi, ei ruumis jaksanutkaan niin äkkiä valveutua. Hän rupesi juomaan, mutta puolet vedestä läikkyyi tärisevästä lasista maahan. Eikä hän juotuaankaan saanut voimaa jalkoihinsa, vaan rupesi jälleen istumaan ja peitti kasvot käsiinsä.

—Missä sinulla on »Vapaat Sanat»?

—Ne jääkööt paikoillensa. Jumalan nimessä, elä ilmaise kellekään, että minä—että minä olen näin voimaton—kirotut jalkani!

Hän ponnisti viimeiset voimansa, nousi käsin itseänsä sohvan selkään tukien ja tavotteli seinältä revolveria.

—Minä ammun heidät joka miehen!

—Rauhotu Rafael, jumalan nimessä, Rafael, sinä voit pahoin, istu tähän—

—Heidän täytyy tietää kenen luo ovat tulleet. Minä ammun—!

—Sinä et ajattele—Rafael! Rafael!—tule järkiisi! Sinä olet sairas, minä kutsun pehtorin.

Ja nähtyään että miehensä, voimatta tavottaa revolveria, jälleen vaipui sohvalle, rouva uskalsi jättää hänet ja juosta apua hakemaan.

Hän suuntautui salin ja eteisen väliselle ovelle, joka kylmän aikaan pidettiin suljettuna. Mutta kun hän työnsi sen auki, seiso pimeässä eteisessä ulko-oven edessä santarmi, pitkä vaskihelapää miekka kupeella, ja torjui mykällä kädenliikkeellä rouvan ulosmeno-aikkeen. Siitä ei saanut mennä.

Rouva ei ensin tiennyt mitä ajatella.

—Ne eivät päästä minua ulos, Rafael,—huusi hän hämmästyneenä, loukkaantumisesta vapisevin huulin miehensä työhuoneeseen.

—Mitä tämä on, herra nimismies?—kääntyi hän virkapukuisen, kultanappisen nimismiehen puoleen, joka, tullen kyökin ja ruokasalin kautta, astui nyt arvokkaana Rauhalahden isoon saliin.

Nimismies kohautti vastaukseksi olkapäitänsä, niinkuin olisi tahtonut sanoa: ikävä velvollisuus! Mutta ei sanonut mitään. Ei myös voinut tässä ikävässään salata hienoa tyytyväisyyttään siihen, että hän nyt niin paljon merkitsevänä asteli siinä samassa salissa, jossa hän vasta jokunen kuukausi sitten, ilman minkäänlaista virkapukua, ujona, jonkinlaisena vallesmanni pahasena, maanviljelysneuvoksen käskyläisenä istui muiden vieraiden takana ovensuussa ja ujoudesta vavisten ratkaisi kysymystä, onko soveliasta asettaa teeleipiä polvelle siksi aikaa kuin kaataa kuumaa nestettä vadille jäähtymään.

»Ikävä velvollisuus», puhui hänen rypistynyt silmäinvälyksensä, mutta nenävarrtta myöten kävi hieno, näkymätön kutku, joka oli vielä suloisempi kuin se nautinto, minkä nuuska hänen nenällensä tuotti.

—Minun mieheni voi pahoin,—minun täytyy tavata pehtoria. Käskekää tuon miehen heti avata minulle ovi!—sanoi rouva.

Sama olkapäiden kohautus oli vallesmannin vastaus, ja hän meni kohtaamaan tuntematonta, vierasta, sinipunervatakkista upseeria, jolle se eteisessä oleva santarmi oli avannut salin oven.

Upseeri sekä vielä kaksi tuntematonta sivilipukuista miestä menivät maanviljelysneuvoksen työhuoneeseen. Vallesmanni osotti heille tietä.

Silloin rouva juoksee telefonille ruokasaliin.

Hän soittaa.

Ei vastausta.

Soittaa uudelleen. Hallo! Halloo!

Ei mitään vastausta.

Kaksi santarmisotamiestä, jotka olivat jääneet vahdeiksi kyökkiin menevälle ovelle nauravat hänelle ja koettavat vieraalla kielellä jotakin selittää.

Mutta rouva ei heitä ymmärrä.

—Eeh baarina! sanoo kättänsä heiskauttaen toinen santarmeista, ruskeasilmäinen, mustaverinen aromaan asukas, ja koettaa kädenliikkeillä tehdä itsensä ymmärretyksi. Hänen on nähtävästi tullut surku rouvaa. Molemmin käsin hän on murtavinaan kahtia jotakin ja viskaavinaan pois. »Da, da» hokee hän tällöin, ja taas murtaa ja taas viskaa.

Kun rouva jälleen soittaa, juoksee palvelustyttö hänen luoksensa ja sanoo nähneensä kyökin ikkunasta kuinka langat katkaistiin.

Silloin rouva viskaa telefontorven luotaan kuin käärmeen. Vieläkään uskomatta, että kaikki ovet ovat häneltä teljettyt, hän, ikäänkuin tulipalossa apua hakevainen, suuntautuu milloin salin eteiseen päin milloin takasin kyökin ovelle.

Sitten hän ottaa äkkiä itseään molemmin käsin ohimoista ja juoksee saliin, mennäkseen miehensä työhuoneeseen. Mutta ovella on vallesmanni, joka taas kohauttaa olkaansa ja selittää, että häntä on pyydetty valvomaan, että toimitus saisi tapahtua häiritsemättä.

—Enkö minä ole omassa kodissani? Millä oikeudella te suljette minulta ovet? Millä oikeudella te tulette sisälle minun tietämättäni?—huusi rouva lyöden rintaansa. Ja melkein raivostuneena hän jatkoi:

—Ymmärrättekö, tämä on minun, minun kotini, ja te kiellätte minua omassa kodissani!—Mikä te luulette olevanne—te, *Pekka Hentunen*?

—Minä olen virkamies.

—Niin, virkamies! Mutta kuka on sinut kuskipojasta kouluun auttanut? Ja minkä maan kouluissa sinä olet käynyt? Vastaa! Et vastaa! Siksi että häpeät, raukka? Häpeä itsesi maan alle!—Ovi auki!

Nimismies säpsähti tätä ojennetuin käsin annettua käskyä, kääntyi, ja niin hiljaa kuin mahdollista raotti oven maanviljelysneuvoksen työhuoneeseen, sitten avasi sen kokonaan, kieltäen kuitenkin menemästä sisälle.

Tärisyttävä näky kohtasi rouvaa.

Kirjotuspöydän kaikki laatikot olivat vedetyt ulos ja niiden sisältö levitetty mullin mallin pitkin permanttoa. Kaappeja ja niiden laatikoita paraikaa availtiin, myöskin se laatikko, jossa säilytettiin Rauhalahden esi-isien historiallisia kirjeitä. Makuusohva oli leikattu auki. Korkeitten, koko seinän peittävien kirjahyllyjen ääressä, astinpalleilla, seisoi kaksi miestä, heitellen alas nidoksia, joita oli korkea läjä lattialla, historiallisia teoksia, mietintöjä irtolaisuudesta ja maataloudesta, kaikki sekasin. Muutamia kirjoja he antoivat alas lyhytkasvuiselle upseerille, joka, silmälasit päässä, kirjakakkojen ympäröimänä, rauhallisena ja toimeensa perehtyneenä selaili kirjoja, lyhytnäköisesti kulettaen nenäänsä riviltä riville.

Mutta tämän hävityksen keskellä seisoo Rauhalahden vanha, harmaantunut herra, kalpeana ja liikkumattomana kuin marmoripatsas, kädellään pöytänsä nojaten.

Kun nimismies huomasi, että rouva liiallisen mielen jännityksen raukaisevana oli vaipunut sohvalle ja, osottamatta enää mitään halua tottelemattomuuteen, sanattomana vaan tuijotti työhuoneeseen, lähestyi hän sohvaa ja päätti antautua vähän tuttavallisempiin selityksiin.

—Ymmärtäkäähän toki minua:—olenhan minä tehnyt virkavalan; mitä voin minä?

Rouva ei liikahtanut eikä kääntänyt päätänsä.

Nimismies jatkoi:

—Rouva sanoo siihen: ottakaa ero virasta,—mutta se on helppo sanoa. Minä olen perheellinen mies, minulla on vaimo ja lapset. Mistä minä leivän otan?

Ja kun rouva ei sittenkään liikahtanut, sanoi nimismies:

—Uskokaa minua, tämä toimitus on minulle yhtä epämiellyttävä kuin teille. Enkä minä ole sitä alkuun pannut. Maanviljelysneuvoksen viholliset ovat hänen ympärillensä, paljon lähempänä kuin luulettekaan.

—Mitä Hentunen tarkoittaa?—kavahti rouva.

—Te olette ilmiannetut. Teidän omat torpparinne.

—Se on valhe! huusi rouva kohottautuen, mutta heti hän taas vaipui entiseen hervottomaan asentoonsa.

—Omat torpparinne, arvoisa rouva. He ovat antaneet ilmi ja todistaneet, että maanviljelysneuvos on uhannut sanoa irti ne torpparit, joiden pojat noudattavat kutsuntaa. Semmoisia ne on, kyllä minä ne konnat tunnen.

—Se on valhe, se on hirvittävä herjaus! He eivät ole sitä tehneet. Mieheni on kyllä ollut ankara alustalaisillensa, vaan vääräytetty hän ei ole koskaan tehnyt. Heistä ei olisi kukaan pystynyt tähän konnantyyliin!

—Luvalla sanoen, rouva, te ette tunne talonpoikia. He eivät tarvitse mitään syytä. Puhe käy heidän keskellensä, että he saavat maan omakseen, sittenkuin herrat karkotetaan. Siinä kaikki, Lupaa talonpojalle maata, hän pettää kenen hyvänsä. Semmoisia ne ovat, kyllä minä tunnen. Kurjan leipäkannikan vuoksi!

—Rafael, Rafael,—huusi rouva käsi sydämmellä työhuoneeseen päin aivan kuin olisi apua huutanut.

Maanviljelysneuvos katsoi silloin ympärilleen, huomasi vaimonsa ja ojennetuin käsin riensi hänen luoksensa.

—Rafael, hän sanoo, että meidän torpparimme ovat ilmiannettavat.

Maanviljelysneuvos nyykäytti päätänsä ja samalla hänen päänsä painui toivottomasti alas.

—Valitettavasti siinä taitaa olla perää, samaa sanoi tuokin tuolla,— hän puhuu saksaa.

—Oo, Rafael, mitä tästä tulee! He karkottavat sinut maasta. Rafael, Rafael, kaikki on lopussa!

—Karkottavat maasta, karkottakoot, mutta että minun torpparini—sitä en olisi aavistanut, omat mieheni—se on kamalinta kaikesta! Minä tulen hulluksi.

Rouva veti hänet sohvalle viereensä, unohti oman kauhunsa ja hellästi lohdutellen pujotti kätensä vanhuksen kaulan ympärille.

Nimismies oli tyhmän uteliaana jäänyt suu auki tuijottamaan Rauhalahden kukistuvaan herraan, voimatta ymmärtää miksi juuri tuo asia saattoi tässä olla »kamalinta kaikesta». Hän heräsi vasta kun maanviljelysneuvos, odottaen hänen poistumistaan, katsahti häneen tuuheitten kulmiensa alta. Silloin hän tahtomattaan hätkähti, ja huomattuaan arvolleen sopimattoman hätkähdyksensä, pian kokosi ryhtinsä viimeiset jäännökset, kääntyi, ja niin mahtavana kuin mahdollista siirtyi kynnyksen yli työhuoneeseen.

Kului neljää pitkää tuntia ennenkuin työhuoneen kirjasto oli maahan hajotettu. Sitten alkoi ison kirjaston tarkastus.

Ja kynttilät olivat jo melkein loppuun palaneet, ja aamu jo sarasteli, kun toimitus vihdoin päättyi. Kaikissa huoneissa oli hävitys käynyt, kaikki oli alasviskattu, avattu, auki oli murrettu yksin sekin mahonkinen rasia, joka sisälsi rouvan kirjekokoelman hänen tyttö- ja morsius-ajoiltansa. Riutuvasti läpättivät kynttiläinliekit valkenevien avattujen huoneiden ristivedossa.

Ennen lähtöänsä Rauhalahden kotitarkastajat kokoontuivat saliin ja upseeri alkoi huonolla saksallaan tehdä jonkinlaista hyvästijättöä maanviljelysneuvokselle ja rouvalle, jotka seisoivat vierekkäin. Hän sanoi löytäneensä tosin paljon semmoista, mikä saattoi raskauttavasti vaikuttaa ja olla lisätodistuksena ilmiannettuihin tosiasioihin, jotka sisälsivät valtiorikoksen ja joihin nähden maastakarkotuksen rangaistus oli pidettävä miltei armahduksena. Personallisena arvelunaan hän kuitenkin lausui, että asia voisi tulla myöskin kokonaan unohdetuksi, jos maanviljelysneuvos esimerkiksi tahtoisihan asianomaiseen paikkaan antaa vakuutuksen siitä, että kutsunnat vastedes tällä paikkakunnalla tulevat tapahtumaan häiriöttä. Semmoinen asian käänne olisi hänen nähdäkseen molemmilta puolin suotavin, ja tarjosi hän sen tähden siinä suhteessa personallisesti palvelustaan.

Hetken oli maanviljelysneuvos vaiti, ja menneet onnen vuodet kulkivat hänen näkönsä editse.

Hetken painoi myös rouva kädellään sydänalaansa vasten, ja katse harhaili autiossa kodissa, huoneesta huoneeseen, ja pysähtyi viimeiseen, jossa marmori-kristus häämöitti, levittäen käsiään hajalleen työnnetyn, alasraastetun kaksoisvuoteen ylitse.

Hetken aikaa heissä molemmissa liikahti ajatus: äänetön myöntymyksen nyökkäys odottavalle muukalaiselle—ja kaikki palautuu entiselleen, Rauhalahden lukemattomat nopeat kädet nostavat paikoilleen kaiken mikä on alas kukistettu, nostavat ja jälleen järjestävät, eikä kotilehmusten takaa kohoava aurinko ole yön sekasorrosta vähintäkään jälkeä havaitseva, havahtuu koko Rauhalahden entiseen elämäänsä, rikkoutuneen kotirauhan repivä haava menee umpeen—paranee—

—Rafael!—vavahti rouvan ääni hänen painautuessa miehensä käsivartta vastaan.

Mutta maanviljelysneuvoksen ruumis oli jo aikaa sitten päässyt hänen henkensä tasalle. Ei vavissut hänen äänensä, ei sorahdellut hänen puheensa, ei rävähtänyt silmänsä, vaan horjumattomana, vankkana, kuin ikuinen tammi hän seisoi muukalaisen edessä, ja rauhallisena virtana tulivat ne muutamat sanat, joilla hän vastasi:

—En tiedä onko teidän maassanne aatelia. Meidän maassamme on. Se ei ole vielä koskaan vääryydelle selkäänsä notkistanut.

Ja hän nosti vaimonsa pään nähdäkseen hänen silmiinsä ja luki niiden kirkkaasti kimeltävien kyynelten takaa: niin, Rafael, juuri niin!

—Nu da, nu da,—pani muukalainen, ikäänkuin sanoakseen, että jotakin sellaista hän oli odottanutkin, ja lyhyeen kumartaen poistui.

Muut eivät ymmärtäneet saksankieltä. Niin paljon he kuitenkin ymmärsivät, ettei tässä oltu tehty mitään sopimusta leipäkannikasta. Noloina, toisiansa ovensuussa töykkien he kiirehtivät päällikkönsä jälkeen, ja katosivat pian ulos aamuhämärään.

Kahden päivän kuluttua saapui karkotuskäskey.

Rauhalahden oli täyttynyt sähkösanomista ja osanottavista sukulaisista.

Hirmuinen hälinä ja kiire oli noussut, kaikki oli mennyt sekasin.

Mitä enemmän aikaa kului ja mitä lähemmäksi lähtöpäivä tuli, sitä suurempia vaikeuksia alkoi esiintyä talon hoitoon ja asiain järjestämiseen nähden.

Maanviljelysneuvos valvoi yöt silmiä ummistamatta, ja tulevaisuus hänen mielestään synkkeni synkkenemistään. Vaikka hän tuolla ratkaisevalla hetkellä olikin niin täydellisesti osannut päästä ruumiinsa herraksi, ja vaikka vielä jälestäkin päin, kun karkotuskäsky jo oli tullut, hän ihmisten edessä oli onnistunut säilyttämään ylpeän ryhtinsä, ei hän kuitenkaan aina voinut itseensä hillitä, vaan antoi vallan mielensä masennukselle. Ollessaan kahden kesken vaimonsa kanssa, kun ei ollut ihmisten tähden välttämätöntä teeskennellä, hänet joskus kohtasi miltei mielenhäiriötä lähestyvä hermotäritys, niin että hän kulki huoneessaan ja löi tuskissaan päätänsä seinään.

Semmoinen on ihminen, joka kodistansa karkotetaan. Kaikki horjahtaa, kaikki käsitykset pimenevät, ei hän enää näe minkään alkua eikä minkään loppua, ja olevaisen päivän paiste on hänelle järjettömyyttä. Nurkumatta voi hän ummistaa silmänsä viimeiseen uneen, tietäen ettei hän niitä ikinä enää aukase omaa kotiansa näkemään; mutta tulla elävänä temmatuksi irti omalta maaperältänsä, niiltä poluilta, joita on lapsuudessa astunut, niiltä vainioilta, jotka ovat hänen silmänsä alla kukoistaneet, se on enemmän kuin ihminen voi murtumatta kestää. Se on hänelle kaiken sortuminen, niinkuin jos ikihonka, maanalaisten voimain vaikutuksesta temmaistaisiin irti, latva löisi maahan, ja mustat, vuosisatain kasvattamat juuret ilmaa kohden viskautuisi.

8.

Enkelien töitä.

Missä ovat enkelit silloin kuin kaikki kukistuu, kun kaikki hajoaa ja liitoksistaan irtaantuu?

Eivätkö enkelit ole niitä entisyyden jumalia, jotka ikiluojalta saivat käskyn kahtia hajonneen kansan jälleen yhdeksi yhdistää?

Missä ovat siis jumalat hajaannuksen ja hädän hetkellä?

Vai ovatko he itse tämän hajaannuksen ja hädän synnyttäneet, että he näin ihmiset yhteen pakottaisi?

Voi etteivät he saaneet aseita maailmaa muuttaaksensa! Voi että heidän äänensä on hiljainen kuin aamutuuli, joka vaan ihmisten tunnoissa soipi!

Suuret ja meluisat ovat ihmisten kaupungit, ei enkelien ääni siellä kuulu, ja erotakseen ihmiset sinne kokoontuvat, ei yhtyäkseen. Siellä vallottajat vaunuilla ajelevat, mutta vallotetut kuormia kantavat; siellä vallottajat palatseissa asuvat, vallotetut kellareissa; siellä ihmiset samankaan katon alla asuvina eivät tunnusta toisiansa yhdeksi sukuperäksi, eivät yhden pöydän ääreen istu, eivät kädenannolla lähesty, vaikka toinen joka päivä toisen vuodetta laittaa, kaikki hänen alusensa ja liinasensa, sukkansa ja paitansa pesee ja silittelee, aamusta iltaan hänen ympärillään siivoo, lakasee, raastaa, hänen kertaakaan mieleensä juolahtamatta, kuka on se ihmislapsi hänen vieressänsä? minkä äidin tuudittama? minkä kodin kasvattama? minkä kohtalon alainen? Tietää vainen etunimen, jolla jakaa käskyjänsä. Eikö siis missään koko maan piirillä eikä kaikella kaupungin alalla enkelit ole saaneet vallottajia ja vallotettuja yhteen?

On harmaan vihertävä talo kaupungin laidassa, jota kaikki ihmiset häpeävät. Rappautuneena se seisoo hiukan erillään muista rakennuksista, ja kadun säädetystä suorasta suunnastakin se poikkeaa. Arveluttavan maineensa tähden on se lähimpien naapurien hartaasta pyynnöstä, yleisön toivomuksesta, järjestysvallan suostumuksella ja vihdoinkin kaupungin omasta päätöksestä jo aikaa sitten tuomittu maahan hajotettavaksi. Mutta arentisopimus on ikuisiksi laadittu, eikä asukkaiden häätämiseen viisaimmat lakimiehetkään ole pykälää löytäneet. Se ei ole toki mikään torpan kontrahti! Niinkauan kuin kaupunki seisoo ja vallottajat vaunuissa ajavat ja palatseissa asuvat, ja niinkauan kuin vallotetut kellareissa asuvat, ja rääsyissä käyvät, niinkauan on tämä talokin kukistumatta seisova. Ja vaikka ihmiset sen maahan tasottaisivat, nousisi se raunioista jälleen arentioikeutensa lujalle perustalle seisomaan.

Mutta jos ihmiset sitä taloa häpeävät, mitä tekevät enkelit?

Katso, kuinka talvisen pakkasaamun kirkastuessa, kun öinen taivaanranta jo kellastuu ja näkymätön koitar viskaa valkoset säteensä korkealle taivaan laelle, Tapion sinipiijat ja ilman immet, jätettyään metsät ja pilvien pihat, sen kaupunkilaisen talon ympärillä leikkiä lyövät!

Sillä tämä on koko maan piirillä ja kaikella kaupungin alalla ainoa paikka, missä vallottajain ja vallotettujen lapset ovat yhdenarvoisina yhtyneet.

Se talo ei ole vallottajan palatsi, ei myös vallotetun hökkeli. Se on hökkeli, joka on korulla ja komeudella täytetty ja matkii palatsia. Tekosilkkiä ovat sen verhot ja varjostimet, tekosamettia sen kukkaiset tuolit. Valekulta kiiltää sen korkean kaksoisvuoteen kulmapalloista. Valheväri punertaa myös sen nuoren ihmisen poskilla, joka vuoteessa nukkuu, eikä se väri voi aamuvalon tähden enää niiden kalpeutta peittää.

Olipa aika jolloin näillä poskilla oma puna punersi, kun hän pienenä torpan tyttönä noilla samoilla kätösillään ahomarjoja poimi ja jumalat hänen viattomiin silmiinsä mättäiltä tirkistelivät. Tuli aika ettei torppa enää häntä elättänyt, tuli maailmalle lähtö alaikäiselle. Eron hetkellä kävi äitiin kiinni, eikä saatu päästämään. Isä itki, mutta rupesi kuitenkin repimään irti. Kun isä jo oli saamassa irti, silloin tyttö äkkiä päästi äidin, mutta tarttui isän kaulaan vielä lujemmin. Vasta yksissä voimin isä ja äiti saivat irtaantumaan ja veivät väkisin rekeen. Ensimmäin tuotiin leipurille palvelukseen, sitten sai paikan kaupungissa, ja siellä unohti ahomarjat ja jumalat.

Mutta kuka toinen on, joka hänen olkaansa vasten on juopuneena nukkunut? Hienot ovat hänen kasvonsa, jalomuotoiset kaikki hänen jäsenensä, palatsin kaunein valiolapsi hän on, enkelien eksyttämä torpan tyttären poluille. Olipa aika, jolloin jumalat hänenkin silmiinsä katsoivat, kun hän auringonpaahteisena päivänä istui kirjotuspöytänsä ääressä kynänvartta pureskellen ja ajatuksissaan koko maailman muutti ja myllersi, hävitti kaikki raja-aidat, vapautti kansan ja kaikki korvet viljelykselle avasi. Silloin istui enkeli nurmikolla, pitkiä horsmia lystiksensä heilutellen, ja näki navetan kautta, sen vastakkain sattuvien ikkunain läpi, puutarhan ylitse, suoraan hänen silmiinsä. Ja olisi antanut hänen mieleensä käärmeen viisauden ja hänen sydämeensä kyyhkyn laupeuden, niinkuin kaikille, jotka jumalien ääntä kuuntelevat.

Voi ettei enkeleille annettu aseita! Voi että heidän äänensä on hiljainen kuin aamutuuli, joka vaan ihmisten tunnoissa soi!

Mutta katso! Jo tulee se, joka on viisas kuin käärme ja laupeas kuin kyyhkynen. Jo enkelit iloitsevat.

9.

Viisas kuin käärme ja laupeas kuin kyyhkynen.

—Täältäkö minä sinut löydän, Edvard, keskellä päivää naisten ja pullojen seasta!

—Kuka sinä olet?

—Vai niin! Vaikeampi pitäisi olla minun sinua tuntea: silmät muljottavat, tukka sekasin, vaatteet tuhkaan ryvettyneet! Kuinka mones vuorokausi onkaan jo menossa?

—Sinä o-olet Vendell!

—Ja minkä äänenkin olet jo saavuttanut! Mestarillista!

—Kuule sinä Vendell, sinä olet hyvä mies, mutta älä rupea minua parantamaan. Katsos, piispat ja arkkipiispat ovat sitä turhaan koettaneet; mitä sinä luuletkaan olevasi?

—Ei taitaisi parannus sinua juuri pilatakaan, mutta valitettavasti minä en nyt semmoiseen jouda. Minulla on muuta asiaa. Terveydexsesi!

—Siinä tapauksessa hae itsellesi tuhkaton istumapaikka. Jaha, sinä et uskalla asettaa silinteriäsi edes pianolle,—pidä vaan päässäsi. Kuule, Vendell, sinun näkyy olevan vaikea keksiä sopiva alkulause; annas kun minä alotan sinun puolestasi: Edvard, sinä tiedät, että Rauhalampi on nyt isännätön talo ja että—

—Hyvä, hyvä,—erehdyit kuitenkin. Etkö todellakaan ole tähän päivään asti huomannut, että minä itse olen Marttaan rakastunut? No, muuttuiko nyt naamasi! Ymmärrätkö nyt, etten ole koskaan erityisesti tahtonut että sinä parantuisit. Ja olenpa suoraan sanoen nytkin siitä jotenkin välinpitämätön. Niin että nyt sen tiedät.

—Vendell, rakas, sinäkö rakastunut Maittaan! Ja minä kun en semmoista olisi aavistanutkaan,—sinä raukka—

—Kun kaikki suhteet sinun ja hänen välillä tietysti täytyy pitää rikkoutuneina—ainakin sinun

puoleltasi, eikö niin?—

—Vendell, elä viitsi puhua siitä asiasta—

—No niin, kun kaikki on teidän välillänne lopussa—ja kun Rauhalahdi todella välttämättömästi kaipaa miespuolista hoitajaa,—ymmärräthän itse ettei Martta yksin voi ajan pitkään suurta hovia hallita, vaikka hän sitä väittäisikin—

—Väittääkö hän sitä?

—Kyllä hän sitä väittää: antakaa minun koettaa, sanoo hän,—edes yksi vuosi vielä eteenpäin!—Mutta elä sekota minua. Niin,—ja kun nyt koko sukukin kehottaa minua siihen,—ei ainakaan kellään ole sitä vastaan,— olen minä aikonut kosia häntä.

—Jaha—

—Mitä? Se taisi kummastuttaa sinua?

—Ei, ei, minä vannon, että Martta ei voisi saada parempaa miestä—

—No niin, se ilahuttaa minua. Minä aijon siis kosia häntä. Mutta, siinä on eräs suuri »mutta». Katsos, jos minun on ottaminen vastaan Rauhalahdi, tulee asemani kömpelöksi sen puolesta, että täytyy hakea suuria kiinnityslainoja, joilla lunastan vävyt—

—Minä autan sinua, sinä saat kaikki minulta etkä tarvitse ollenkaan kiinnittää.

—No kas niin, tunnustaakseni se olikin salainen toivoni. Kätesi tänne ja kiitos!

—Vai niin Vendell, että sinusta siis tulee Rauhalahden isäntä, ja rupeat polttamaan piippua ja istumaan keinutuolissa, niinkuin setä ennen!

—Rauhalahden herra minusta tulee, jos vaan kaikki käy niinkuin ajattelen. Mutta nyt on niin, että asialla olisi kiire, sillä tärkeätä on juuri se, ettei Martta saisi omin päin hallita kartanoa vielä yhtä vuotta, kuten hän tahtoi. Hän tekee siitä talosta lopun. Ajattele sitä tyttöä: se on saanut päähänsä, että koko maatila on vähitellen luovutettava pieninä palstatiloina sen omille torppareille ja muille maattomille!

—Vai niin?

—Niin, oletko moista kuullut! Keltä se on tuon saanut, vai liekö itse jostain lukenut, en ole päässyt selville. Maan omistaminen—? sanoo hän—on hirveätä vääryyttä—

—Kuinka—kuinka se oli, sanos vielä kerran.

—Maan omistaminen on nyt yhtäkkiä tullut hirveäksi vääryudeksi muka.

—Sinä et ymmärrä: hän tarkoittaa suuren maan omistamista, jota ostetut voimat viljelevät—sitä hän tarkoittaa.

—No eikö se ole hassua! Mutta hän vaan hokee: »maa on sen, joka sitä viljelee»,—»me, olemme parasitteja, kansan kuristajia»,—»kansa on vapautettava»—Sanalla sanoen, tyttö on aivan suunniltaan ja valmis mihin hurjuuksiin hyvänsä, jos hänelle vaan annetaan valtaa ja aikaa,— ja sedän hän kirjeillään kietoo sormensa ympäri missä asiassa tahansa, kuten hyvin tiedät. Tahdotko nähdä mitä setä kirjottaa hänelle Norjasta? Saat itse kuulla:—»Viihdymme erinomaisesti täällä vapaassa» —jaha tuo alku ei kuulu asiaan.—

—Lue kaikki—

—»Viihdymme erinomaisesti täällä vapaassa ja vilposessa Norjassa,— niinkin hyvin, että jos minulle nyt sanottaisiin: saat tulla takasin, minä jäisin kahden vaiheille. Ei niin, että olisin jo unohtanut armaan synnyinmaani, vaan niin, että personallista kotia ei minulla siellä enää löydy. Mitä silloin meni rikki, sitä en saa tunteissani enään ehjäksi. Mutta minä olen siihen jo asettunut, eikä se minua enää murra.—Mitä tulee sitten sinun aatteihisi Rauhalahden tulevaisuuteen nähden, niin tietysti kaikki riippuu siitä, rakas lapseni, onko todennäköistä, että sinä myymällä kartanosta palstatiloja köyhälle vaelle ja pitkällä maksuajalla voit lunastaa muut osakkaat. En tahdo kuitenkaan mieltäsi masentaa, vaan toivon sydämmestäni, että joitakin mahdollisuuksia vielä ilmaantuu sinun niin hartaan halusi toteutumiseksi. Katsonhan muuten minäkin maailmaa jo toisilla silmillä kuin ennen. En tuntenut ennen sitä onttoutta, jonka päällä me kaikki elimme. Nyt sen tunnen. Paljon pitäisi olla toisin,—koko pohja pitäisi olla toinen, sen minä myönnän, mutta en vaan enää pysty ajattelemaan itseäni toteuttajaksi. Minä olen siihen liian vanha.—Mutta sinä, nuori täyteen tarmoosi heräävä tyttöni—ja sinun tuleva miehesi, jota en voi lakata

sinulle toivomasta—»—Etkö luule, Edvard, hänen tarkottavan minua? No niin:—»sinä ja sinun miehesi jota—ja niin edespäin— »toteuttakaa te mitä hyväksi ja jaloksi ymmärrätte,—siihen toivoo teille voimia ja pitkä ikää teidän—Hä? Mitä sanot? Tyttö hupakon tyhmyydet ovat kuin ovatkin tarttuneet ukkoon.

—Aasi! Sinä olet täydellinen aasi, Vendell!

—Mitä nyt?

—Se, mikä ihmisessä on viisainta, sitä sinä sanot tyhmyydeksi! Minä kysyn sinulta: mitä maailma siitä paranee, että sinä nyt vuorostasi rupeat istumaan Rauhalahden keinutuolissa ja polttelemaan piippuja? Emmekö ole sinun kanssasi satoja kertoja puhuneet, että elämä—niinkuin se nyt on, on nurin päin,—että taide ei ole taidetta eikä sivistys ole sivistystä? Ja nyt tulee ihmisiä, jotka juuri sitä tuntevat ja tahtovat vapauttaa kansan, että maailmasta vihdoinkin jotain tulisi,—ja sinä sanot: se on tyhmyyttä! Sinussa taitaa sittenkin olla joku määrä nousukkaan verta, Vendell parka!

—Anna tulla vaan, kyllä keitetään.

—Mutta se Martta, huomaan minä, onkin sellainen tyttö, ettei teistä väyvästä kukaan tule viisaudessa hänen rinnalleen.

—Vai niin sinä nyt ajattelet!

—Tukea teidän pitäisi häntä ja kannattaa kaikin tavoin hänen aikeitansa,—kaikissa tapauksissa iloita, että on yksikin valoisa pää teidän joukossanne.

—Jos hän todella on niin viisas, niin hän varmaankin on jumalatar, sillä viisaus ei ole sittenkään hänen etevin ominaisuutensa. Lienetkö koskaan toden teolla katsahtanut hänen silmiinsä?

—Sinä poloinen taidat puhua hänen ulkonäöstään. Ei Vendell,—kauniita ja siveellisiä on joka askeleella, myös on joka paikassa rikkaiden kartanoiden tyttäriä, mutta että joku sellainen sanoo: me olemme parasitteja,—kas se on todella jotain. Vuorena seisoo hän teidän keskellänne, Vendell, niin lapsi kuin onkin. Minä sanon sinulle, että se tyttö on timantti tavallisten rapakivien seassa, niin, juuri se sama Martta, jossa sinä näet vaan ulkonaista kauneutta, juuri se Martta, sanon minä, se sama Martta —

—Älä viitsi huutaa hänen nimeänsä tämmöisessä paikassa.

—Mimmoisessa paikassa?

—Tämmöisessä. Et muista missä olemme. Katso ympärillesi. No, no, Edvard, enhän minä niin pahaa tarkottanut. Mikä sinun nyt tuli? Miksi noin luhistuit? Seis, mihin sinä juokset? Älä toki ilman päällysvaatteita!—Edvard, kuule minua! Edvard! Minä tulen mukaasi!

Mutta. Edvard oli jo mennyt.

Tarkkaavasti ja punnitsevasti herra Vendell jäi siihen pitkäksi aikaa kuuntelemaan ja katselemaan Edvardin jälkeä,—kuunteli ja katseli niinkuin kelloseppä, joka pysähtyneen koneen on saanut jälleen käymään.

Sitten katsahti ympärilleen ja kun ei ketään ollut huoneessa, istui hattu päässä pianon ääreen.

Diskantti oli aivan epäsoinnussa.

Sensijaan olivat matalat äänet mahdollisia, ja ei Vendell diskanttia nyt tarvinnutkaan, sillä se elämänsurua kuvaava pianofantasia, jonka hän oli Martan syntymäpäivää varten harjottanut, kulki kokonaan vaan matalissa äänissä, ja sitäpä hän nyt rupesikin soittamaan. Eikä hän soittanut ainoastaan yhtä suurella innolla kuin olisi soittanut silloin siellä, vaan vielä paljon innostuneemmin ja voimakkaammin. Eivät myös hänen sormensa olleet milloinkaan ennen niin hyvin tehtävänsä tehneet. Sävelvirrat erkanivat, yhtyivät, toinen juoksi toiseen semmoisella vauhdilla ja voimalla, että hänen omaakin selkäänsä alkoi karmia. Hän oli tällä soitolla jättävinään ikihyvästet Martalle. Suruahan se oli, synkkää surua, niinkuin oli alunpitäin ajottukin,—mutta sittenkin joku merkillinen, surua korkeamman innostuksen väre rupeesi—erittäinkin oikean käden voimakkaasta kosketuksesta—tuntumaan pohjalta, kehittyi kehittymistään, kunnes lopulla muutti koko sävellyksen kahleista vapautuneen sielun nousuksi ylimpiin korkeuksiin.

Vendell heräsi haltioistaan vasta sitten kuin huoneeseen oli tullut siivooja, avannut ikkunan tuoreelle pakkas-ilmalle ja ruvennut lattialta lasinsirpaleita lakasemaan. Silloin Vendell nousi pianon äärestä, pyyhki hihalla silinterinsä ympäri, pudisti tuhkaa vaatteistaan, nyki takkinsa suoraksi, ojensi kauluksensa ja läksi kotia valmistelemaan matkaansa Atlantin yli.

Hänen tehtävänsä vanhassa maailmassa oli suoritettu loppuun.

10.

Kinturin kuolema.

Jo ovat palanneet pakolaiset, jo ovat kotimaan satamat karkotetuille jälleen avautuneet, jo ovat kotimaan rannat olleet valkosina tervetulon huiskutuksista, jo ovat kotiportit olleet köynnöksiin kukitettuina ja kotikatot liputettuina.

Saivat takasin maansa, jotka mailtansa karkotettiin,—mutta Kinturit eivät vaan vielä ole maitansa takasin saaneet.

Mitä erityisesti Kinturin Janneen tulee, niin—takasinpalaamisesta puhumattakaan—eipä enää ollut edes olemassakaan sitä mökkiä, jonka hänen esi-isänsä olivat kiviainoilla aidottaneet, jossa hän itse oli syntynyt, jossa kasvanut, johon nuoren vaimonsa tuonut, jossa kuunnellut lapsiensa pilpatusta. Kinturien kuokkimat pellot ovat Vaanikkalan muihin viljelyksiin yhdistetyt. Kiviainoat ovat vielä paikallaan, polutkaan eivät ole vielä kaikin paikoin umpeen kasvaneet, sama vääräoksaainen honkakin on jäänyt entisen portin kohdalle humisemaan, mutta itse mökki on poissa, sen paikka on auralla käännetty. Vanhan tuvanpuolen polttivat riihipuina, kamarin tukkeja olivat vieneet sikoläätiksi Vaanikkalan ison navetan viereen.

Vaanikkalan isäntä oli kuin olikin päässyt valtiopäiville, jossa hänkin mitä innokkaimmin oli vaatinut karkotettujen takasinkutsumista ja laillisten olojen palauttamista. Hän oli lihonnut niin kovasti, että—keinutuoleista puhumattakaan—ei yksikään lehti leveimmilleen levitettyinä hänen leveyttään enää voinut peittää. Ja mitä enemmän lihosi, sitä sitkeämmin vakaantui uudessa käsityksessään että on olemassa suuri erotus maan omistajan ja maan viljelijän välillä, sillä maan omistaja on se, joka ei viljele maata, mutta maan viljelijä on se, joka ei omista maata. Ja saada häntä enää tästä vakaumuksesta olisi ollut yhtä vaikea kuin saada häntä laihumaan. Kinturi ei voinut enää ollenkaan nähdä häntä silmiensä edessä, vaan oli muuttanut toiseen kylään, vanhaan, tienvarrella olevaan mäkitupaan Marinsa kanssa asumaan. Ja vasta sieltä käsin, kun samallaisia isäntiä näkyi yhtäläillä kaikkialla muuallakin, alkoi hänen erikoisvihansa Vaanikkalan isäntää kohtaan antaa myöden, jopa niinkin, että hän saattoi joskus tarjoutua sinne ansiotöihinkin. Sitäpaitsi alkoi kuulua että isäntä oli joutunut omien neitityttäriensä armottoman kurin alaiseksi ja vielä ruvennut pahoin juomaan, erittäinkin valtiopäiviltä palattuaan. Kinturin tuli isäntäpahaa surku. Hän ajatteli: se katu tekojaan!

Kinturi kävi töissä milloin missäkin,—teki kaikellaista pientä naperrusta kelle hyvänsä, joka palkan maksoi, sillä ken työnsä kauppaamisella elää, ei hänen auta isäntiä valikoida. Joutuipa hän sillä tavalla kerran Rauhalahteenkin töihin, sinne vanhan vasikkaläävän kivijalkaa ulkopuolelta rappaamaan. Siinä hän, muulle väelle tuntemattomana ukkona, paikkaili kivijalan rakosia, seisautui tapansa mukaan tuontuostakin työssään ja tuijotti eteensä; välistä puheli murahdellen itsekseen. Kun sitten kuuli askelten kopinaa, heräsi ajatuksistaan ja ryhtyi jälleen toimeliaasti työhön, ettei luultaisi laiskaksi.

Rappaus ei ollut vielä loppuunsaatu, kun hän käskettiin kartanon puutarhaan. Siellä hän sai tehtäväkseen penkoa puhtaaksi hyötymansikkamaata ja riipsiä irti syksystä jääneitä lonkeroita.

Täällä hänet tapasi ja tunsu se Vaanikkalassa asunut nuoriherra, jonka nyt sanottiin lunastavan kartanon haltuunsa. Silmät innosta säihkyvinä nuoriherra kuvaili Kinturille kuinka maaolot tulevat kohta perinpohjin muuttamaan; selitti, että kaikki verot maan muokkauksista ja parannuksista kokonaan poistetaan, ja veroja ruvetaan yleisiin tarpeisiin ottamaan ainoastaan sellaisesta maaperästä, joka asemansa tai viljavuutensa vuoksi on muita maita edukkaampi. Silloin suurten maiden omistajat tulevat pakotetuiksi luovuttamaan viljelemättömät maansa halukkaille viljelijöille, koska maita ei enää kannata viljelemättöminä pitää ja heidän entiset työvoimansa siirtyvät omaa maata muokkaamaan.—Kinturi ei voinut tätä puhetta aivan ymmärtää, ehkä sen vuoksi, ettei osannut uskoa kuulevansa mokomalta herrasmieheltä juuri sellaista, mitä oli kaiken ikänsä omissa luissaan tuntenut; tai ehkä senkin vuoksi, että Edvard puhui liian nopeasti. Liian nopeasti puhui Edvard taas sen vuoksi että oli itsekin vasta äskettäin lukenut asiasta suuren ajattelijan Henry Georgen kirjoissa, ja että tämä kysymys koski hänen sisimpiä sydänasioitansa, joka yksin, niin kummalta kuin se kuuluukin, oli antanut hänelle siveellisen nousemisen voimaa.

Moiset puheet herättivät Kinturissa kuitenkin luottamusta Edvardiin.

Kohteliaisuudesta nuorta herrasväkeä kohtaan hän aina näiden läsnäollessa koetti näyttää iloselta ja reippaalta, läskipä joskus pientä pilaakin, sekä nauroi, molemmin käsin kuivaten vuotavia silmiään.

Mutta nuori herrasväki taisi sittenkin huomata, ettei Kinturin ollut hyvä olla.

—Eikö Kinturin tule ikävä lapsia?—kysyi Martta kerran häneltä.

Nämät sanat kuultuaan Kinturi yhtäkkiä käännähti pois päin ja hänen tuli hyvin tärkeäksi kumartua katsomaan mistä mansikan-juuresta muutamat lonkerot tulivat. Mutta poskensivu, joka sittenkin näkyi Martalle, oli tullut ruskean tiilen karvaiseksi. Erotus hänen suhteissaan herrasväkeen yleensä ja nyt erikoisesti tähän kartanon nuoreen herrasväkeen oli siinä, ettei hän viimemainittujen edessä tekeytynyt tyhmäksi ja ymmärtämättömäksi, jommoiseksi hän ennen aina ja iankaikkisesti oli herrasväen edessä tekeytynyt. Mutta että hän olisi tunteitansa ilmaissut, se ei toki tullut nuoreenkaan herrasväkeen nähden kysymykseen. Että hän ei ollut voinut lastensa kotia säilyttää, saati heille jotain perintöä jättää, vaan alaikäisetkin heistä olivat maailmalla, se oli hänen elämänsä kipeä haava. Sille kohtaa astuminen oli niinkuin astuminen madon päälle: koko mato monin kerroin kiertyy tuskasta; tai vielä niinkuin kynttilän syttyminen öisen varkaan silmien edessä: varkaan sydän sätkähtää eivätkä jalat auta pakoon. »Suuttuikohan se, kun ei mitään vastaa?» ajatteli Martta itsekseen.

Mutta samassa Kinturi olikin jo päässyt selville mihin mansikkaan lonkerot kuuluivat. Ja sai tunteensa peitettyiksi.

—Joutaako niitä ikävä olla!—sanoi hän, kääntyen tavallisella ketterällä toimellisuudellaan, ja vilkutti pyöreitä silmiään, valmiina pilapuheisiin.—Jaakko pojankin taitaa käydä hyvin.

—Vai niin—sanoi Martta ja häpesi itsekseen sitä ettei ollenkaan tiennyt mikä Kinturin lapsista oli Jaakko.

Kinturi kertoi hänelle, että Jaakko oli otettu puotipojaksi kauppiaille, ja kysyi eikö neiti ollut sitä siellä huomannut. »Niin se menee siellä kuin viskattu kerä ikään makasiinista puotiin ja taas puodista makasiiniin. Meidän Jaakkohan se on.»

Ja hän kertoi vielä muista lapsistaan, järjestään jokaisesta, yhä höystäen puhettaan leikkisillä sanasutkauksilla.

Yhtä leikkisästi hän torjui nuoren herrasväen tarjouksen, että hän saisi itselleen valita sopivan maapalan mistä vaan halusi Rauhalahden maalta. Eivätkä he voineet keksiä miten auttaa häntä vielä muulla tavalla kuin vaan maksamalla hänelle sen palkan, minkä hän oli työpäivistään saapa. Näkyi selvästi ettei Kinturi tunnusta olevansa minkään aineellisen avun taiveessa, ja sydämeensä hän ei päästänyt.

Kinturi sai kovan yskän, ja rapattuaan hätimmiten läävän kivijalan päähän asti poistui Rauhalahdesta.

Parin viikon kuluttua tuli Rauhalahteen vaimoihminen hakemaan Kinturia.

Se oli Mari.

Ei kukaan tiennyt hänelle neuvoa minne päin Kinturi oli täältä lähtenyt, sen kuin että oli sanonut menevänsä töitä hakemaan.

Silloin vaimo sanoi paha aavistavansa, sillä ei Kinturin ollut milloinkaan tapana näin kauan viipyä poissa, vaan aina hän oli käynyt kotona katsomassa ja raha-ansioitaan tuomassa. Ja vaimo läksi häntä hakemaan. Kulki kylästä kylään, paikasta paikkaan, juoksi ympäri koko pitäjän, kunnes löysi hänet tuntemattomasta kylästä, erään pienen mökin matalasta kamarista, jonka joku armelias muonamies oli hänelle sairastamista varten luovuttanut. Siinä oli Kinturi jo viikon maannut ilman hoitoa. Oli niin huonona, ettei hänestä ollut enää pois vietäväksi, ja niin kankeana, että Mari tuskin sai hänen yllensä puhtaan paidan, jonka oli onneksi tuonut mukanaan. Mutta sai hän sen kuitenkin. Hankki myös puhtaamman peitteen, käänsi Kinturin makaamaan selälleen ja ojensi hänen molemmat kätensä peitteen päälle kupeita myöten. Sitten hän kolusi nurkista pois hämähäkin verkot, pyyhki permannon määrällä rievulla ja toi katajaista. Tämän tehtyään hän istui ja tottumuksesta haki silmillään rukkia tai jotain muuta työtä aikansa kuluksi, mutta silmät eivät löytäneet mitään tuttua esinettä tästä umpivieraasta huoneesta. Ei ollut siinä tuttua muuta kuin hänen Kinturinsa piirteet. Laihtuneihin kasvoihin ei hän niiden kärsivän ilmeen vuoksi raskinut kauan katsoa, mutta peitteen päälle ojennettuja käsiä hän katseli kauan. Valkosten paidanhihojen altakin hän tunsu Kinturin tanakat, tutunsuuntaiset, ikäänkuin johonkin tarttumaan aina valmiit käsivarret. Sitten katsoi käsiä ja ihmetteli ettei koskaan ennen ollut niitä näin tarkkaan katsellut. Semmoiset mahtavat suonetkin kun niissä olivat! Kyllä oli moni, moni työ niiden alla valmistunut, moni kuokka oli tyngälle kulunut, moni varsi lahonnut. Käden selkä oli tummanruskea, käsnäinen ja karkea, kämmen ja sormien alukset paksunahkaiset, mutta kiiltävän sileiksi ja vaaleanpunasiksi kuluneet. Koukistuneet olivat hänen sormensa aina, niinkuin olisivat olleet sahran kurkeen luodut. Ja juuri sitä koukistusta katsoessa Mari nyt ensikertaa noiden käsien mukana häpesi kaikkea sitä tyhjää naperrusta, mitä maailma oli niiden tehtäväksi viime vuosina pannut, ja vaan niiden käsien katselemisesta myös ensi kertaa ymmärsi kaiken hänen jäykän,

vuosikausia kestäneen vaitiolemisensä ja vieraantumisensä—ymmärsi, ja hiljaa itseänsä vuoteen ääressä keinutellen itki.

Kinturi ei saanut yskältä ja kuumeelta sanotuksi muuta kuin että loppu lähestyy, osotti kukkaroansa, josta Mari löysi pienen avaimen ja 3 mk 16 penniä. Avain kuului Kinturin nurkkakaappiin, jossa Kinturi nyt ilmotti olevan vähän säästöjä Marin varalle. Nämät asiat vaivoin selitettyänsä hän tahtoi Maria keittämään kahvit.

Aivan hyvin Mari tiesi, ettei Kinturille noin kovassa kuumeessa kahvi maita ja että tarkoitus oli vaan saada Mari itse juomaan. Se oli sitä Kinturin vanhaa kahviylpeyttä. Jos olisi ollut jostain ottaa vehnäset, olisi Kinturi niitäkin vaatinut. Mari siis keitti kahvin, ja haikeasti itkien joi hänen nähtensä neljä kuppia. Kinturi tällöin raotteli tuon tuostakin silmäluomiansa katsoakseen täyttikö Mari hänen viimeistä tahtoansa. Mutta sittenkuin Mari oli nämä juhlakahvit juonut, ei Kinturi sen enempää silmiänsä enää avannutkaan.

Hänen hengityksensä kävi epätasaisesti, milloin pitkään ja harvakseltaan, milloin taas nopeasti, ikäänkuin olisi enempää ilmaa tavottanut. Yskä antoi vähitellen myöden, kuume pakeni ruumiista ja kalpeus nousi kasvoille. Nyt Mari ymmärsi, että kuolema todella tekee tuloaan. Lääkäriin turvautumisen ajatuksesta oli Mari jo aikoja sitten tottunut pois. Kaksi oli hänen lapsistaan kuollut: toinen oli kuollut matkalla lääkärille, toinen—kun ei ollut varoja lääkäriä kotiin tuoda. Muut olivat Marin omista keitoksista saaneet lievennystä. Kun hänellä ei ollut täällä mitään niitä keitoksia, joita oli kotona ennen juottanut vilustuneille lapsilleen ja kun hän kuitenkin toivoi, että ruumiinlämmön palautuminen vielä voisi pelastaa Kinturin, ei hän muuta keinoa tiennyt kuin lukitsi oven, riisui kaikki vaatteensa, meni peitteen alle Kinturin luo ja painautui hänen kainaloonsa. Tässä hänet tapasi itku. Sillä kun hän lämmittäen sivusi kädellään pitkin Kinturin kylkeä, tunsu hän kaikki ruumiinmuodot niiltä ajoilta, jolloin he eivät vielä olleet toisistaan vierottuneet. Erittäinkin itketti häntä se suuri kuoppa, joka oli muodostunut kohta kylkiluiden alle. Itketti myöskin kuunnella sydämmen tykkimistä, kun hän painoi korvansa Kinturin rinnalle.

Vaikkei Kinturi enää jaksanutkaan herätä ja avata silmiänsä, jaksoi hän kuitenkin—Marin lämmityksistä elähtyneenä—vielä nähdä unia. Hän näki koko ajan unia taivaasta. Ja näki niinkuin takasin maan pinnalle.

Niinkuin usein ennen, niin nytkin taivas hänen suureksi ilokseen ei esiinny minään paljoväkisenä juhlasalina, jonne tultua pitäisi ujostella parempia ihmisiä, niinkuin herrasväkeä ja sillä tavalla. Vaan milloin hänen kulkiessa taivaan esipihoilla ovi sattuu raolleen, hän näkee siellä puhtainta luonnon luontoa, näkee mehevän nurmen, jossa vasikat käyvät ja päivänen korkealta paistaa heidän selkäviivansa kirkkaiksi; toisen kerran hän oli tulevinaan etummaisena lastensa jonossa osottamaan heille viljelysmaita, ja silloinkin oli kaikki selvää, ei pienintäkään paperiarkkia tarvittu mihinkään kontrahtiin.— Oh, kuinka hänen sydämmensä riemuitsi ja kiitollisuudesta paisui! Nyt hän jälleen kokoo hajonneen lapsilaumansa, näkee Iitan voimakkaat rakkaat liikkeet, saa taas tunnustella Jaakko pojan hienoja käsiranteita. Ja hän antaa lapsilleen suuren, hyötyisän maan, ja sanoo: kaikki on teidän mitä te itse viljelette. Ja he kasvavat, menevät naimisiin, lisääntyvät sukukunnasta sukukuntaan. Itse hän vaan ylhäältä heitä näkee ja johtaa, ja on vielä lähempänä heitä kuin ennen kotimäellä.

Mutta yhä uudestaan vaihtuvat unet, yhä uusia näkyjä kulkee hänen editsensä.

Vihdoin tapahtuu näin:

Kun hän taas seisoo taivaan esipihoilla, katso Jumalan ääni kysyy enkeleiltä:

—Onko Kinturi kelvollinen taivaaseen otettaa?

Enkelit vastaavat: hän on kelvollinen, sillä hän on eläessään oppinut luopumaan pellostaan ja karjastaan ja kodistaan ja lapsistaan, ja vieläpä on oppinut omien kättensä työllä palvelemaan niitä, jotka ovat kaiken tämän häneltä riistäneet.

Kinturi itkee ja antaa sydämmestään viimeistenkin herrasvihain mennä.

Mutta vielä hän kerran siitakin unesta heräsi tuskalliseen hengästykseensä.

Viimeinen uni alkoi taas tämän maailman kärsimyksistä. Hän oli kuulevinaan kuinka hiiren hampaat purivat rautalankaan. Hän näki hiiren silmät rautaverkon läpi. Taas nuo liikkumattomat mustat silmät täynnä kammaa tuijottivat satimesta. »Kaikki on hukassa—en enää milloinkaan näe poikasiani!» ajatteli Kinturi, sillä houreissaan hän luuli itse olevansa se hiiri, ajatteli kaikki hiiren ajatukset ja ominaan tunsu satimen hirmuhetket. Kinturi lakkasi hengittäämästä, avasi silmänsä, katseli tajuttomana ympärilleen ja hieno vapistus kävi yli koko hänen ruumiinsa.

Silloin kuului hänelle ystävän ääni:

—Ole huoletta, viimeisellä hetkellä aukasen Minä satimen suun ja päästän sinut vapauteen.

Voi sitä kevennyksen ihanaa tointumusta! Olipa sittenkin olento, joka vihdoin ymmärsi ettei häntä mitkään muruset auta, vaan ainoastaan päästäminen vapauteen!

Ja todella: nyt hän jo astuu satimesta. Jo humahtaa vapauden tuuli, jo aukeavat taivaan siniset portit... Ja Kinturi näkee allansa maaemon ja kaikki sen lapset sellaisessa valossa, jota ei yksikään eläväinen vielä ole nähnyt. Taivaan porttien kynnyksellä hänet kuitenkin tapaa ihana raukeemus niinkuin pitkän päivätyön perästä, ja hän sanoo:

—Kohta tulen teidän luoksenne, mutta jos on sallittu levähtää, niin levähtäisin ensin—

—Antakaa Kinturin levähtää!—kajahtaa taivaan portilta ääni korkean kirkas.

Ja autuas hymy huulilla hän huokaa syvään ja ummistaa silmänsä—

Mari odottaa milloin hän taas herää hengittämään. Mutta mitään hengähdystä ei tule. Ei myös sydän tykähdä. Eikä Marin ruumiinlämpö voi enää estää Kinturin kylmenemistä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MAAEMON LAPSIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are

removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.